

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju

Bivša tvornica Bubara - novo središte trešnjevačkog života

DIPLOMSKI RAD

Studentica: Pia Helena Markota

Mentorica: izv. prof. dr.sc. Jana Vukić

Zagreb, svibanj 2023.

Sadržaj

1. UVOD	3
2. TEORIJSKI OKVIR	9
2.1. Grad po mjeri čovjeka	10
2.2. Urbanistički razvoj Trešnjevke	17
2.3. <i>Brownfield</i> površine i važnost njihove revitalizacije za unaprijeđenje urbane kvalitete života	23
2.4. Bivša kraljevska tvornica Bubara.....	26
3. METODOLOGIJA	30
3.1. Istraživačka pitanja.....	30
3.2. Opis anketnog upitnika i tematske analize otvorenih odgovora	30
3.3. Uzorak	32
4. REZULTATI I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA	35
4.1. IDENTITET TREŠNJEVKE - SJEVER.....	35
4.2. ZADOVOLJSTVO ISPITANIKA SADRŽAJIMA I JAVNIM PROSTOROM NA TREŠNJEVCI - SJEVER.....	40
4.2.1. Najveći nedostaci Trešnjevke - sjever prema mišljenju i iskustvu ispitanika.....	40
4.2.3. Sadržaji koji nedostaju Trešnjevci - sjever	43
4.2.4. Osjećaj sigurnosti na javnim prostorima Trešnjevke - sjever i njihova urbana opremljenost	44
4.2.5. Kvaliteta života na Trešnjevci - sjever	45
4.2.6. Zapuštenost Trešnjevke - sjever	45
4.2.7. Temeljni prioritet preuređenja na Trešnjevci - sjever	47
4.3. STAVOVI ISPITANIKA O PROSTORU BIVŠE TVORNICE SVILE BUBARA I NJEGOVOJ MOGUĆOJ PRENAMJENI	48
4.3.1. Upoznatost ispitanika s prostorom Bubare i njihov stav o rušenju kompleksa bivše tvornice	49
4.3.2. “Rušenjem Bubare izbrisan je dio povijesti ovog prostora i identiteta kvarta”	51
4.3.3. Ocjena nužnosti određenih sadržaja za revitalizaciju prostora Bubare.....	55
4.3.4. Ocjena vizualnih prijedloga moguće prenamjene prostora Bubare.....	56
4.3.5. Primjer pristupa prostoru Bubare i uređenja drugih ulica na Trešnjevci - sjever	58

4.3.6. Dodatni prijedlozi sadržaja koji su prema mišljenju ispitanika potrebni za revitalizaciju prostora Bubare	60
4.4. GRAFIČKI PRIKAZ NAJVAŽNIJIH REZULTATA ISTRAŽIVANJA.....	63
5. RASPRAVA.....	64
6. ZAKLJUČAK.....	66
7. LITERATURA.....	68
PRILOZI.....	74

Sažetak

Industrijska baština čini važan dio identiteta grada Zagreba, međutim, mnoge su zagrebačke bivše tvornice pripadaju kategoriji *brownfield* površina i najčešće su u ruševnom stanju, zapuštene čak i kad su pod konzervatorskom zaštitom. Cilj ovog rada je istražiti revitalizacijski potencijal na primjeru *brownfield* prostora bivše tvornice svile Bubara u Adžijinoj ulici u Zagrebu, a svrha rada je ukazati na važnost očuvanja povijesti, industrijske baštine i memorije kvarta kao “zaboravljenog” identiteta grada Zagreba i Trešnjevke. U istraživanju je korištena metoda *online* anketnog upitnika provedena na uzorku od 230 ispitanika pomoću koje smo istražili identitet gradske četvrti Trešnjevka - sjever, dostupnost i raznolikost sadržaja na Trešnjevci - sjever, zapuštenost Trešnjevke - sjever te prijedloge za revitalizaciju prostora bivše tvornice svile Bubara. Rezultati istraživanja su pokazali kako je identitet Trešnevke - sjever mješavina starog i novog, odnosno, da je Trešnjevka - sjever u memoriji ispitanika još uvijek radnički, industrijski kvart s velikim brojem tvornica, malim, radničkim kućicama i njihovim dvorištima, a istovremeno i prezgrađeni kvart s velikim prometnim i urbanističkim problemima. Na temelju rezultata dolazimo do konačnog prijedloga za revitalizaciju prostora bivše tvornice Bubara te dolazimo do zaključka kako je malim intervencijama moguće nadomjestiti sadržaje koji ispitanicima nedostaju na Trešnjevci - sjever te očuvati identitet ovog kvarta kao i samog prostora bivše tvornice. Provedeno istraživanje moguće je primijeniti i na druge slične primjere u gradu Zagrebu i šire, odnosno malim intervencijama u mjerilu kvarta i korištenjem zapuštenih identitetski relevantnih prostora moguće je podići kvalitetu života i zadovoljstvo stanovnika te očuvati urbani (industrijski) identitet.

Ključne riječi: *Trešnjevka, identitet kvarta, revitalizacija, industrijska baština, tvornica Bubara*

Summary

Industrial heritage is an important part of the identity of the city of Zagreb, however, many of Zagreb's former factories belong to the category of brownfield areas and are most often in a dilapidated state, neglected even when they are under conservation protection. The aim of this work is to explore the revitalization potential using the example of the brownfield space of the former silk factory Bubara in Adžija Street in Zagreb, and the purpose of the work is to point out the importance of preserving the history, industrial heritage and memory of the neighborhood as a "forgotten" identity of the city of Zagreb and Trešnjevka. The research used an online questionnaire method conducted on a sample of 230 respondents, with which we investigated the identity of the Trešnjevka - sjever City District, the availability and variety of content in Trešnjevka - sjever, the dereliction of Trešnjevka - sjever, and proposals for the revitalization of the area of the former silk factory Bubara. The results of the research showed that the identity of Trešnevka - north is a mixture of old and new, that is, that Trešnevka - sjever in the memory of the respondents is still a working-class, industrial district with a large number of factories, small workers' cottages and their yards, and at the same time an overbuilt neighborhood with major traffic and urban planning problems. Based on the results, we come to a final proposal for the revitalization of the area of the former Bubara factory, and we come to the conclusion that with small interventions it is possible to replace the facilities that the respondents lack in Trešnjevka - sjever and to preserve the identity of this neighborhood as well as the area of the former factory itself. The conducted research can be applied to other similar examples in the city of Zagreb and beyond, that is, with small interventions on a neighborhood scale and the use of neglected identity-relevant spaces, it is possible to raise the quality of life and satisfaction of residents and preserve the urban (industrial) identity.

Key words: *Trešnjevka, neighborhood identity, revitalization, industrial heritage, Bubara factory*

1. UVOD

Prvo mi oblikujemo gradove - onda oni oblikuju nas

Jan Gehl, *Cities for People* (2010)

Važnost i uloga sociologije u urbanom planiranju možda se najbolje može objasniti ovom rečenicom, koja je ujedno osnovna misao i jedan od podnaslova knjige Jana Gehla *Cities for People* (2010). Način na koji je prostor grada uređen u velikoj mjeri utječe na ponašanje njegovih stanovnika. Primjerice, u uvodu navedene knjige poznati arhitekt i urbanist Gehl (2010, 9 - 18) naglašava sljedeće: ukoliko iskoristimo slobodan gradski prostor većinom za ulice i parkirna mjesta - dobit ćemo više automobila; pružimo li bolje uvjete za bicikliste - više ćemo ljudi pozvati da kao prijevozno sredstvo koriste bicikl; uređenjem šetnica i proširenjem nogostupa - pozvat ćemo više ljudi na šetnju gradom. Korištenje prostora i boravak ljudi u tom prostoru kao i njihove međusobne interakcije povezane su s kvalitetom tog prostora i brigom za ljudsku mjeru pa Gehl (2010) zaključuje da što je bolji gradski prostor, što su bolji (kvalitetniji) njegovi trgovi i ulice to je više gradskog života. Na temelju bogate interdisciplinarnе literature i istraživanja, kako iz područja tehničkih tako i iz područja društveno-humanističkih znanosti te međunarodnih strategija, jasno je vidljivo da je jedini pravi oblik urbanizma onaj koji je usmjeren na ljudsku mjeru, o čemu je pisao i sociolog Rudi Supek u knjizi *Grad po mjeri čovjeka* (1989).

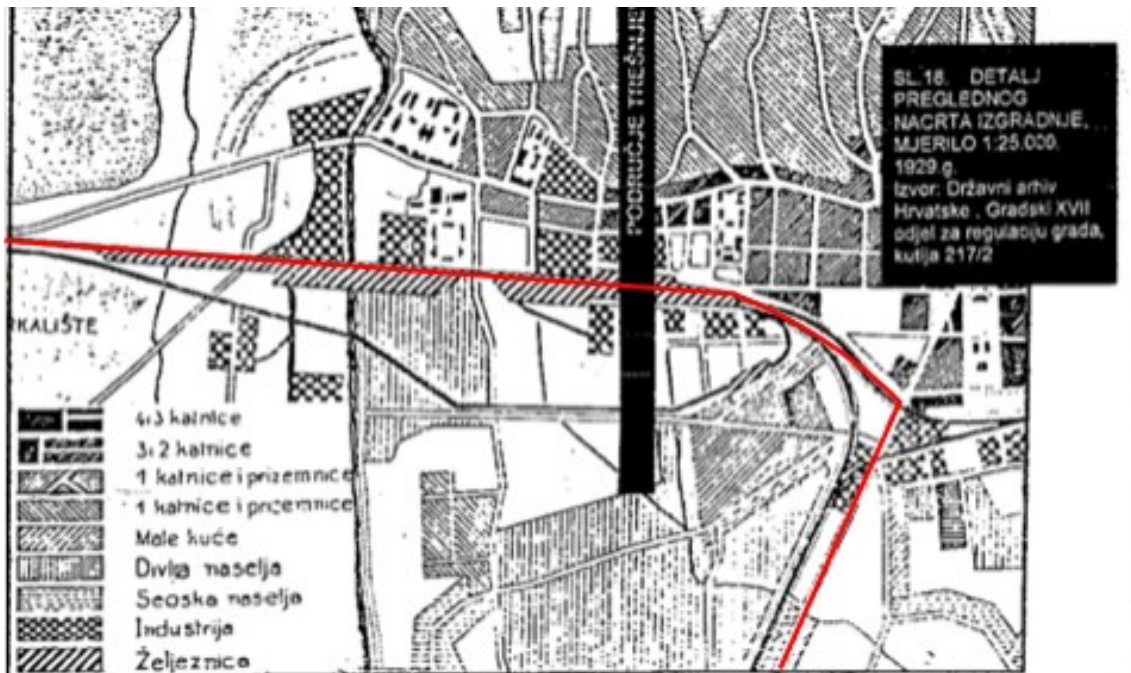
Urbana sociologinja Dušica Seferagić (2007: 362) naglašava sljedeće: „Možemo dodati da se gledano kroz prizmu aktera, prostor sam po sebi smatra akterom koji determinira društvene promjene. On nije samo preslika društva, nego i aktivni čimbenik”. Osim što ljudsku mjeru smatra ključnom mjerom urbanog planiranja, trošak njezina uključivanja u urbano planiranje Gehl (2010: 7) vidi kao uistinu skroman trošak u odnosu na druge društvene troškove poput troškova zdravstvene skrbi ili automobilske infrastrukture, a njezine prednosti pak vidi izrazito vrijednima. Nekoliko je ključnih smjernica urbanizma usmjerenog na čovjeka i održivu budućnost gradova koji se ističu i u temeljnim dokumentima urbanizma (*The New Leipzig Charter, 2020* i *New Urban Agenda*, n.d.)¹ te određeni koncepti o kojima ćemo govoriti u teorijskom dijelu rada poput kompaktnog grada (*compact city*), 15-minutnog grada (*15-minute city*), male intervencije

¹ Nastavljajući tradiciju Atenske povelje i drugih važnih međunarodnih dokumenata poput The Leipzig Charter 2007., Urban Agenda for the EU, URBACT, UN Habitat, UN Sustainable Development Goals (SDG 11), koji se odnose na razvoj gradova i urbanizam 20. i 21. stoljeća.

(*soft city*) i strategijama poput *New European Bauhaus: support to cities for local initiatives* (2022). Smjernice navedenih dokumenata odnose se na ključne teme revitalizacije, prostornog identiteta i identiteta zajednice uz uključivanje svih vrsta aktera u urbano planiranje. Prostorni identitet neodvojiv je od društvenog identiteta o kojem su pisali poznati sociolozi Ivan Cifrić i Krunoslav Nikodem (2007), a Cifrić i Nikodem svojim su istraživanjima društvenog identiteta doprinijeli i izradi Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske (2017), međutim, željeli bismo naglasiti da je u ovom radu stavljen naglasak na usko prostorni identitet, primarno na identitet kako bismo pristupili *bottom-up* pristupom, od lokalne, mikro prostorne razine (Čaldarović, 2010; Čaldarović i Šarinić, 2017; Vukić, 2020). Poseban naglasak gore navedenih temeljnih dokumenata urbanizma (*Paris Agreement*, 2016; *European Green Deal*, n.d., *The New Leipzig Charter* (2020) i dr.) je na uključivanju građana u planiranje kvalitetnih javnih prostora, zelenu mobilnost (jačanje javnog prijevoza, kvalitetna pješačka i biciklistička infrastruktura) i ostale oblike urbane održivosti (zelena infrastruktura, javne zelene površine i dr.) s ciljem unaprjeđenja kvalitete života i stvaranja osnove za održive i otporne gradove. Vodeći se ovim konceptima i idejama, sagledali smo i stari zagrebački radnički kvart Trešnjevku - sjever, koji je posljednjih desetljeća doživio potpunu transformaciju - od radničkog kvarta s velikim brojem tvornica i malim obiteljskim, radničkim kućicama te njihovim dvorištima do pretjerane izgradnje stambenih zgrada i gustog automobilskeg prometa. Prostorna transformacija Trešnjevke - sjever može se vidjeti i na slikama 1 i 2 kojima uspoređujemo današnju Trešnjevku, čiji je prostor preplavljen stambenim zgradama, ali i automobilima te joj nedostaju javne i javne zelene površine te prostori za okupljanje i druženje građana, što se pokazalo i u ovom istraživanju, i Trešnjevku s prve polovice 20. stoljeća, kada su se na prostoru gdje se danas nalaze stambene zgrade mahom nalazila seoska i divlja naselja, male kućice i industrija.

Slika 1. Sjeveroistočni dio današnje Trešnjevke.
Izvor podloge: ZGGeoportal (2023): ZG3D: 3D MODEL GRADA ZAGREBA

Slika 2. Sjeveroistočni dio Trešnjevke uz granicu s Donjim gradom iz 1929. godine.
Izvor slike: Jukić (1998: 12)

Uočavamo da karakteristike suvremenog razvoja Trešnjevke - sjever nisu održive te da osnovni identitetski markeri Trešnjevke nestaju. Naime, u Gradu Zagrebu, koji ima bogatu povijest industrije, industrijska baština čini važan dio identiteta grada, a posebice Trešnjevke na kojoj se nalazio velik broj tvornica, uglavnom smještenih u pojasu uz željezničku prugu kako pokazuje i Tihomir Jukić (1998: 11). Mnoge od tih tvornica danas su srušene ili zapuštene, a njihovi su prostori postali tzv. *brownfield* površine, odnosno površine na kojima su se najčešće nalazili industrijski kompleksi, a danas su zapuštene, o čemu će biti više riječi u nastavku teksta.

Recentni primjer brisanja važnosti elementa industrijske baštine i identiteta Trešnjevke jest rušenje bivše tvornice svile Bubara, koja je predmet ovog istraživanja, te ćemo u ovom radu istražiti mogućnosti revitalizacije prostora te tvornice. Kako je i Jukić još 1998. godine u predgovoru svoje urbanističke studije *Preobrazba središnjeg područja Trešnjevke* (1998: 2) istaknuo: „Jedan od ciljeva je da se adekvatnim vrednovanjem prostora pokuša spasiti, što se još spasiti da, obzirom na procese koji se odvijaju zadnjih nekoliko godina”. S obzirom na to da se otada nije ništa promijenilo, a prošlo je više od dvadeset godina, i s obzirom na prednosti urbanizma usmjerenog na čovjeka, cilj je ovog rada istražiti revitalizacijski potencijal na primjeru *brownfield* prostora bivše tvornice

svile Bubara u Adžijinoj ulici u Zagrebu. Svrha rada je ukazati na važnost očuvanja povijesti, industrijske baštine i memorije kvarta kao važnog dijela identiteta grada Zagreba i Trešnjevke.

Revitalizacija prostora bivše tvornice Bubara značajno bi doprinijela unaprijeđenju kvaliteta života i javnog prostora Trešnjevke, što je u skladu i s postojećim socijalno-ekološkim preporukama i dokumentima Europske Unije (*European Green Deal*, n.d.; *New Leipzig Charter*, 2020; *UN Agenda*, n.d. *Paris Agreement*, 2016 itd.), a razvoj Trešnjevke - sjever približio i usmjerio na ljudsku mjeru i potrebe stanovnika. Trešnjevka je kao tema ovog rada izabrana upravo zbog svojeg specifičnog urbanističkog, povijesnog i kulturnog razvoja te specifičnosti posttranzicijskih prostornih transformacija (ilegalna izgradnja, preizgrađenost i u novije vrijeme gentrifikacija u određenim dijelovima gradske četvrti Trešnjevka - sjever), a koje u malom mjerilu kvarta pokazuju brojne, značajne pozitivne i negativne trendove urbanizacije suvremenog Zagreba.

2. TEORIJSKI OKVIR

Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, industrijska baština Zagreba često je prepuštena propadanju, iako je prepoznata od strane kulturnih aktera (postoje primjeri pozitivne prakse poput Laube, Gliptoteke i sl., te aktera alternativne kulturne scene (Pogon i Jedinstvo, skvot u staroj Klaonici i dr.). Arhitektica Zrinka Barišić Marenić (2015) ističe: „Aktualan je svojevrsan funkcionalni ‘vakuum’, koji učestalo obilježava napuštene sklopove tehničke kulture nakon gašenja prvotne funkcije do njegove prenamjene i obnove.” (Barišić Marenić, 2015: 375). A za aktivaciju takvih prostora nije potrebno mnogo, o čemu svjedoče i brojni svjetski primjeri. Međutim, moramo napomenuti da u slučajevima takve prenamjene može doći do gentrifikacijskih procesa koji znače promjenu socijalne strukture stanovništva zbog naglog porasta vrijednosti stambenih i drugih sadržaja (Svirčić Gotovac, 2010; Zlatar, 2012; Svirčić Gotovac i Zlatar 2012). Karta 1 pokazuje smještaj *brownfield* površina u gradu Zagrebu i ilustrira prethodno navedenu tvrdnju o riziku od negativnih posljedica gentrifikacije zbog smještaja *brownfielda* u središnjem dijelu grada.

Karta 1. Zagrebačke brownfield površine.

Izvor: ZGGeoportal (2023)/Glavni preglednik?Atlas brownfield površina.

Važna odrednica *brownfielda* je to da su to velike površine, dobro prometno povezane i omogućuju značajne urbanističke intervencije koje privlače investitore radi mogućeg ostvarivanja velikog profita. Kako bi se to spriječilo postoji procedura gradskog projekta (Jukić i Smode Cvitanović, 2011) koja bi trebala čuvati opći i javni interes (kroz javno - privatno partnerstvo i druge oblike investiranja). No, zbog često neriješenih vlasničkih

odnosa i drugih problema, *brownfieldi* ostaju neuređeni prostori u srcu grada. Moramo naglasiti kako nije nužno uvijek raditi velike zahvate u bivšim industrijskim prostorima već, kao što navodi arhitektica Barišić Marenčić (2015): „Minimalne intervencije potrebne su za provizorna korištenja sklopa i ilustriraju tzv. *bottom-up* pristup, koji može biti i trajno rješenje ili uspješno inicirati nove permanentne namjene i intervencije.” (Barišić Marenčić, 2015: 375). Naravno, male intervencije ne mogu riješiti velike probleme kao što je nedostatak stambenih prostora i uređenje zapuštenih bivših industrijskih pogona, ali mogu olakšati suživot i prelazak na veće projekte. Jedan od oblika prostornih preobrazbi *brownfielda* je njihovo čišćenje od opasnih tvari i industrijskih ostataka što već samo po sebi doprinosi povećanju kvalitete života, ali omogućava i još jednu važnu intervenciju, a to je pretvaranje navedenih prostora u zelene javne površine (djelomično ili u cijelosti). Zelene površine u urbanom kontekstu iznimno su značajne iz brojnih razloga (Čaldarović i Šarinić, 2010), a mogu dovesti i do takozvane zelene gentrifikacije.

Stoga možemo reći da, iako je gentrifikacija dijelom neizbježna kao posljedica razvoja grada, strategijama razvoja i odgovornim gradskim politikama ona može biti svedena na minimum, a *brownfield* površine mogu biti važan revitalizacijski potencijal grada po mjeri čovjeka.

2.1. Grad po mjeri čovjeka

Princip održivog i na čovjeka usmjerenog urbanizma zasniva se na nekoliko temeljnih smjernica, koje podrazumijevaju i koncepti poput kompaktnog grada (*compact city*), 15-minutnog grada (*15-minute city*), mekog grada (*soft city*) i drugi. Uz male razlike ovih koncepata u naglasku na pojedinim smjernicama za ostvarenje urbanizma usmjerenog na čovjeka, izdvajamo one ključne na kojima se temelji ovakav tip urbanizma, a to su podjela zemljišta na manje posjede, blizina, raznolikost, gustoća, angažiranje javnosti i svih vrsta aktera u planiranje grada (participativni proces), održivost; zelena mobilnost i zelena infrastruktura. Bit urbanizma usmjerenog na čovjeka može se pronaći u Broadyjevoj (2009) ideji, koju iznose Ognjen Čaldarović i Jana Šarinić (2017: 14), da „treba proučavati što se stvarno događa, a ne što bi se moglo dogoditi!” misleći pritom na to da arhitektura i urbanizam trebaju pratiti ljudsko ponašanje, a ne oblikovati ga.

Baš kao što iskustva iz planiranja novih razvoja naglašavaju nužnost tretiranja života, prostora i zgrada tim redoslijedu, iskustva iz postojećih gradova i urbanih područja pokazuju da gradski život mora biti vidljiv i dati mu prednost u procesima planiranja.

Najprije život, zatim prostor, a zatim zgrade imaju karakter univerzalnog zahtjeva za procese planiranja u 21. stoljeću.

Jan Gehl, *Cities for People* (2010: 211)

Promatavši gradove koji se u današnjem svijetu sve više zgušnjavaju i diverzificiraju, David Sim (2019) iznosi formulu - *gustoća x raznolikost = blizina*, odnosno, ideju da se fuzijom gustoće i raznolikosti povećava vjerojatnost ili mogućnost da nam korisne stvari, mjesta i ljudi budu bliže. Raznolikost podrazumijeva i zahtjev za podjelom zemljišta na manje posjede (Sim, 2019), ali i za raznolikom namjenom tih manjih posjeda kako bi se širok raspon urbanih sadržaja mogao ostvariti u *blizini* (Luscher, 2016). Što je više sadržaja na manjem prostoru i što je veća njihova raznolikost - to će nam oni biti bliži. Ako su potrebni sadržaji dovoljno blizu omogućuje se i *održivost grada* jer se veliki dio prometnog sustava može odvijati kao *zelena mobilnost* - do njih se može putovati pješice, biciklom ili javnim prijevozom, a ovi oblici prijevoza pružaju značajne prednosti gospodarstvu i okolišu, smanjuju potrošnju resursa, ograničavaju emisije i smanjuju razinu buke (Gehl, 2010). Osim zelene mobilnosti, za održivost grada izrazito je bitna zelena infrastruktura, koju čine drvoredi, šume ili parkovi, a o čijoj ćemo blagodati za kvalitetu urbanog života više reći kada ćemo govoriti o javnim prostorima i javnim zelenim površinama.

Preduvjet za ostvarenje ovakvog tipa urbanizma, kako ističe Dan Luscher (2016), jest uključivanje javnosti i svih vrsta aktera jer,

*Gradovi imaju sposobnost pružiti nešto za svakoga,
samo zato, i samo kada, su ih stvorili svi.*

Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*, u: Luscher, 2016

Na pitanje “Čemu je važno pristupiti”, kako kaže, trebaju odgovoriti upravo stanovnici grada, a ne planeri, a isto tako ovo mjerenje mora biti kontinuirano.

Ljudsko je društvo suptilno organizirano oko različitih društvenih struktura koje definiraju i jačaju osjećaj pripadnosti i sigurnosti pojedinca ili grupe unutar većeg entiteta pa je tako i život u gradu organiziran oko manjih struktura - gradskih četvrti, odnosno, kvartova (Gehl, 2010: 101). Kwart u suštini, prema Julie Clark i Nicholas Wise (2018: 30), znači mjesto gdje većina ljudi može zadovoljiti svoje osnovne životne potrebe, a kako bi to uistinu bilo tako potrebno je "krojiti" ga po mjeri čovjeka. S obzirom na to da unutar 15 minuta hoda, a vožnjom bicikla vjerojatno i kraće, obično pređemo udaljenost veličine jednog kvarta, možemo zaključiti da urbanizam usmjeren na čovjeka zahtijeva to da se u svakom kvartu nalaze sadržaji koji su njegovim stanovnicima potrebni. Blizina raznolikim sadržajima, aktivnostima i resursima tako ustvari orijentira naš život prvenstveno oko i unutar kvarta u kojem živimo, pružajući nam mogućnost zadovoljenja osnovnih životnih potreba i obavljanja svakodnevnih aktivnosti bez većih udaljevanja od granica kvarta (Vukić, 2020). S druge strane, radi dijeljenja istih mjesta i resursa gradi se zajednički identitet sa svojom zajednicom (drugim stanovnicima kvarta) (Sim, 2019). Osim zajedničkog identiteta, dijeljenje istih mjesta i resursa rezultira i društvenim fenomenima poput susjedstva i zajedništva, simboličke slike, identiteta kvarta, koji kvart ustvari čine cjelinom većim od zbroja njegovih dijelova. Ovi simbolički aspekti kvarta jednako kao i fizički značajno utječu na kvalitetu života u kvartu pa urbanu kvalitetu života sagledavamo na obje razine kroz objektivne i kroz subjektivne indikatore (Marans, R.W. Stimson, R.J., 2011: 3, u: Vukić, 2020: 15). Objektivni indikatori su fizički elementi kvarta dok su subjektivni upravo ovi simbolički elementi kvarta ((U Prilogu 1 mogu se vidjeti neki primjeri ovih indikatora o kojima govore Robert W. Marans i Robert J. Stimson (2011)). Stoga, kvart po mjeri čovjeka zadovoljava smjernice za fizičke elemente kvarta prema konceptima urbanizma usmjerenog na čovjeka koje se odnose na dostupnost, raznolikost i blizina sadržajima te tako i mogućnost zadovoljenja osnovnih životnih potreba unutar granica kvarta, ali i one simboličke (osjećaj pripadnosti i vezanosti uz određeni prostor, zajednički identitet) jer na kvalitetu života značajno utječu i fizički i simbolički aspekti kvarta (Vukić, 2020).

Od fizičkih elemenata grada, pa tako i kvarta, koji značajno utječu na kvalitetu života posebno su važne javne i javne zelene površine. Javni prostori su simbolički i fizički resurs, oni su mjesta gdje stanovnici stupaju u interakcije, osnažuju osjećaj zajedništva i zajedničkog identiteta te grade susjedske odnose, dostupni su, otvoreni i pristupačni svima te se mogu koristiti na različite načine i u različito vrijeme (Vukić, 2020).

U predgovoru Gehlove knjige Richard Rogers (2010: ix) ističe:

Gradovi su mjesta na kojima se ljudi sastaju kako bi razmijenili ideje, trgovali ili se jednostavno opustili i uživali. Javno vlasništvo grada – njegove ulice, trgovi i parkovi – pozornica je i katalizator tih aktivnosti.

Još jedna vrlo važna karakteristika javnog prostora je ta što, za razliku od privatnog, pruža mogućnost participacije građana koja predstavlja „(...) postupak kojim se javnost uključuje u proces odlučivanja o prostoru” (Vlahek i Kireta, 2018: 4). U njemu sudjeluju različiti urbani akteri, od lokalne uprave i građana do različitih stručnjaka poput arhitekta, urbanista, sociologa i dr., a uključivanje širokog kruga dionika u proces planiranja, njihova komunikacija i interakcija, kako Emilija Vlahek i Maja Kireta u nastavku ističu, omogućuje donošenje najbolje odluke za zajednicu. Prema Gehlu (2010) što je veći broj javnih prostora to će biti više kvartovskog života, a što su ti javni prostori kvalitetniji, kvalitetnijim će postati i život njegovih stanovnika. Radi toga je potrebno da se u kvartu, ali i gradu, osigura dovoljno javnih prostora, ali, važno je i da ti javni prostori budu kvalitetni. Veći broj javnih prostora može se ostvariti urbanim planiranjem/oblikom koji se oslanja na princip podjele zemljišta na više manjih posjeda čime se pruža mogućnost šireg raspona namjena površina, vlasništva i kontrole, o čemu je govorio Sim (2019), dok se kvaliteta tih javnih prostora može ostvariti njihovim uređenjem i unaprjeđenjem prema smjernicama za kvalitetu javnog prostora poput 12 kriterija za kvalitetu javnog prostora Jana Gehla (2016) te razumijevanjem potreba i preferencija te načina korištenja njegovih korisnika putem spomenutog participativnog procesa.

Posebno važan oblik javnih površina su zelene javne površine. Čaldarović i Šarinić (2010), analizirajući socijalnu važnost prirode u urbanom kontekstu, pokazuju kako priroda u urbanom kontekstu, osim što ima vrijednost sama po sebi, javno je dobro i resurs održivog razvoja grada. Uz spomenute javne prostore, javne zelene površine unaprjeđuju kvalitetu zraka (Vlahek i Kireta, 2018), suzbijaju i ublažavaju štetne okolišne utjecaje - obline kiše, bujice i visoku temperaturu (Vukić, 2021) te umanjuju razinu buke (Viličić, 2020) te su zbog toga još snažniji resurs za unaprjeđenje kvalitete urbanog života. Stoga su javne površine, a posebno javne zelene površine resursi koje bi u gradu zaista trebalo štiti, ali i poticati stvaranje novih.

Na javnim i javnim zelenim površinama, stoga, ne bi trebalo previše intervenirati, već težiti tomu da se periodične ili kontinuirane potrebe građana ostvare tzv. malim

intervencijama. One su, prema Vlahek i Kireta (2018), jednostavne, brzo izvedive intervencije, koje zahtijevaju male troškove te su niskog rizika, a imaju pozitivan učinak na zajednicu i njene javne prostore, te ne nanose trajnu štetu u javnom prostoru i ne mogu biti pogrešne čak ni u slučaju kada je reakcija javnosti negativna. Primjeri malih intervencija su: „(...) uređenje mjesta za sjedenje i odmor, postavljanje ready made instalacije, street art, planiranje javnog događaja i drugih malih zahvata (...)” (Vlahek i Kireta, 2018: 6).

Identitet kvarta promatra se kao subjektivni indikator kvalitete života, a tvori ga kombinacija fizičkih i simboličkih specifičnosti kvarta. Fizičke specifičnosti kao dio identiteta, mogu biti bilo koji fizički elementi, objekti ili mjesta koji nam pomažu u percipiranju neke strukture, u ovom slučaju kvarta, kao *našega*, potiču u nama osjećaj pripadnosti toj strukturi te osjećaj sigurnosti - *ovo je moj grad, moja četvrt i moja ulica, dok će stranci misliti: sad posjećujem druge u njihovom gradu, kvartu ili ulici* (Gehl, 2010: 102). Ovakve fizičke specifičnosti koje pridonose izgradnji identiteta kvarta u radu ćemo zvati **identitetskim markerima**. Fizički elementi u prostoru koji imaju najveći potencijal biti identitetskim markerima kvarta, upravo su oni koji prema Kevinu A. Lynchu (1960/90) tvore *sliku grada*. Staze (*paths*), kao kanali kojima se ljudi kreću kroz grad, za mnoge su ljude možda najdominantniji elementi koji prema Lynchu (1960/90) tvore sliku grada, i to mogu biti ulice, šetnice, željeznice, tranzitne linije, kanali. Drugi element slike grada o kojima Lynch (1960/90) govori su rubovi (*edges*), koji predstavljaju granice između dviju faza, a mogu služiti kao *barijere* koje zatvaraju jedno područje od drugog ili pak kao *šavovi*, odnosno, linije duž kojih su dva područja povezana i spojena, a za mnoge su tako važna organizacijska obilježja. Gradske četvrti (*districts*), Lynch (1960/90) navodi kao treći element, a zanimljivo nam je to što kaže da imaju neki zajednički, identifikacijski karakter, uvijek prepoznatljivi *iznutra*, a koriste se i za vanjsku referencu ako su vidljivi *izvana*. Ono po čemu su prepoznatljivi iznutra, a posebno ono što ih čini vidljivim i *izvana*, po našem mišljenju vrlo je snažan identitetski marker kvarta. Čvorovi (*nodes*) su intenzivna žarišta prema kojima i iz kojih putuje, a mogu biti i koncentracije, koje, kako Lynch (1960/90) naglašava, dobivaju na važnosti jer su kondenzacija neke upotrebe ili fizičkog karaktera, poput okupljališta na uglu ulice ili zatvoreni trg. Na primjeru Trešnjevke - sjever, čvorovi koji imaju snažan potencijal da budu identitetskim markerom Trešnjevke - sjever su Trešnjevački plac i Trešnjevački trg kao kvartovsko središte i Remiza. Orjentiri u prostoru (*landmarks*) su pak druga vrsta referentnih točaka o kojima govori jer, kako kaže, promatrač ne ulazi u njih. Upotreba

orijentira u prostoru prema Lynchu (1960/90) znači izdvajanje jednog elementa iz niza mogućnosti te se koriste kao *radijalne reference*.

Ipak, fizičke specifičnosti/identitetski markeri sami po sebi nisu dovoljni da bi tvorili kvartovski identitet, već je za to potreban i emotivni i simbolički odnos ljudi/stanovnika spram tih fizičkih specifičnosti kao i spram samog prostora kvarta. Dulji boravak u određenom prostoru donosi stanovnicima iskustva, vežu se uz taj prostor što zbog obavljanja svakodnevnih aktivnosti i životnih potreba, što emotivno. Tako je za stvaranje simboličke slike određenog mjesta, važan element i vrijeme – „Protokom vremena brojni i različiti ljudi, njihove interakcije i povezanost s mjestom, polako od osobnih iskustava, vlastitih i obiteljskih sjećanja i priča, preko zajedničkih sjećanja koja nastaju socijalizacijom, odrastanjem i duljim boravkom u određenom prostoru, grade **simboličku sliku** određenog mjesta.” (Vukić, 2020: 7). Ako pak veći broj ljudi dijeli takvu sliku ili barem temeljne elemente te slike, radi se o *zajedničkoj simboličkoj slici* kvarta (Vukić, 2020). Možemo, stoga, reći da se (zajednički) identitet kvarta temelji na suodnosu fizičkih specifičnosti tog kvarta i zajedničke simboličke slike koju stanovnici imaju o svom kvartu.

Prostor gradske četvrti, odnosno, kvarta samo je materijalna podloga (prostor) na kojoj se odvija svakodnevni život stanovnika i njihove međusobne interakcije, odnosno, kao puka materijalna podloga bez svoje socijalne komponente ne može biti kvartom kakvim ga shvaćamo. Drugim riječima fizička dimenzija samo je neophodan uvjet za razvitak “nečeg drugog” – „ona je samo ljuštura (školjka) u kojoj se nešto može a ne mora razviti“ (Čaldarović i Šarinić, 2017: 116 - 117). Pravi kvartovi, kako kažu, nastaju tek onda kada se te fizičke ljušture uspiju organizirati kao socijalne sredine.

Slično tumače i Clark i Wise (2018) govoreći o višestrukim dimenzijama kvartova, odnosno, o materijalnoj, epistemičkoj i afektivnoj dimenziji kvarta. U materijalnom smislu, prema njihovom shvaćanju, kao što smo i ranije objasnili, četvrti su mjesta gdje ljudi žive, zadovoljavaju svakodnevne životne potrebe te pristupaju raznolikim aktivnostima što ih kvart pruža. Epistemički gledano, oni mogu biti mjesta na kojima se ljudi okupljaju kako bi podijelili i izgradili znanje ili pak sudjelovali u građanskoj akciji. Dok afektivno gledano, oni predstavljaju mjesta gdje mnogi ljudi uspostavljaju brižne odnose s drugima i okolinom. Ova afektivna dimenzija kvarta upravo je *susjedstvo*. Ono je stanje bivanja u vezi (Sim, 2019). Za razliku od fizičke dimenzije kvarta kao mjesta ili materijalne podloge na kojoj se susjedstvo ostvaruje, „susjedstvo nije mjesto; to je stanje uma“ (Sim, 2019: 52). Tek postojanjem, pa tako i sagledavanjem,

njegovih i fizičkih i socijalnih dimenzija, kao i njihovog suodnosa, možemo tumačiti kvart u punom njegovom smislu.

Ipak, važno je imati na umu da fizički elementi kvarta često određuju ove simboličke (nematerijalne) elemente kvarta te je stoga izrazito važno da oni budu kvalitetni. Kako smo i na početku naveli, „Prvo oblikujemo gradove, a onda oni oblikuju nas“ (Gehl, 2010: 9), ili primjerice, „bolje ulice, više trgova - više gradskog života“ (Gehl, 2010: 15). Uzmemo li za primjer kvartovsko središte, koje može biti identitetskim markerom, pa tako i dijelom identiteta kvarta, kvartovska su nam središta važna jer su površine javne namjene, a uz to, ako se u njima nalaze mnogi resursi i sadržaji koje stanovnici kvarta u njemu dijele, postaju ne samo fizička središta već i središta kvartovskog života.

Ugrubo rečeno, kvart po mjeri čovjeka, kao što smo napomenuli, razvija se prema smjernicama za urbanizam usmjeren na čovjeka, a uz to, njegov je razvoj senzibilan spram identiteta tog kvarta i drugih spomenutih društvenih fenomena specifičnih za kvart.

Slika 3. Sastavnice kvarta po mjeri čovjeka. Vlastita skica.

Identitet kvarta se pak sastoji od fizičkih, ali i simboličkih specifičnosti kvarta. Ove spoznaje o kvartu po mjeri čovjeka i uvjetima koji su potrebni da se ostvari, prikazane su na Slici 3.

2.2. Urbanistički razvoj Trešnjevke

Govoreći o počecima urbanizacije Trešnjevke analizom starih zemljovida, Tihomir Jukić u uvodnom dijelu urbanističke studije *Preobrazbe središnjeg područja Trešnjevke* (1998: 5) objašnjava kako je prostor današnje Trešnjevke 1783. -1784. godine bio gotovo nenastanjen te da je izgradnja grada Zagreba i njegovog predgrađa prestajala prema zapadu, oko današnje Frankopanske ulice. Jukić (1998: 5) prikazuje kako se na današnjem području Trešnjevke u to vrijeme nalazilo selo s nekoliko kuća, a na karti uočava tek preteče današnje Savske ceste, Ilice, Selske i Zagrebačke ceste. Jukić (1998: 6) uočava kako se uz sitne promjene u 19. stoljeću poput pojavljivanja prvog gradskog podgrađa "Sava Vorstadt" uz današnju Savsku cestu (istočna granica današnje Trešnjevke-sjever), područja Tratine te preteča dviju novih, budućih trešnjevačkih ulica - Nove ceste i Tratinske ulice, barutane i prostora za vojsku, sredinom Trešnjevke još uvijek protežu livade i mala sela, kao što je to bilo u 18. stoljeću, te vrtovi i posjedi. Analizom starih zemljovida Jukić (1998: 6) dolazi do zaključka kako je Trešnjevka u 19. stoljeću još uvijek daleko od grada i značajnijeg razvoja.

Prvo značajnije razdoblje u razvoju i transformaciji Trešnjevke, prema Jukiću (1998), započinje 1850. godine aktom ujedinjenja, kada prostor Trešnjevke do potoka Črnomerec ulazi u područje jedinstvenog grada Zagreba jednako kao i sela Ljubljanića, Horvati i Predgrad Sava. Jukić (1998: 8) iznosi i podatak da su prve, drvene kuće na Trešnjevci naselili savski splavari i trgovci drvom te da ih 1840-ih počinju naseljavati i doseljenici iz Slovenije, koji su uglavnom bili radničkog porijekla, točnije, tvornički radnici i težaci. U nastavku Jukić (1998: 9 - 10) izdvaja nekoliko zasebnih, a bitnih razdoblja u razvoju i transformaciji zagrebačkog predgrađa, a to su: razdoblje od 1850. do 1880., odnosno, od ujedinjenja Zagreba do velikog potresa, zatim razdoblje od 1880. do 1914., odnosno, od potresa do Prvog svjetskog rata, razdoblje od 1918. do 1940. (međuratno razdoblje) te razdoblje iza 1945., odnosno, razdoblje iza Drugog svjetskog rata.

O tome da je da Trešnjevka još dugo bila periferija u odnosu na grad Zagreb svjedoči i pjesma Tina Ujevića iz 1995. godine *Tramvaji do Selske*:

*Zadovoljstvo: naći usred grada selo,
natisnuta kola, i radost jadnika;
dernjava mačaka i kolo veselo
i dva – tri dimnjaka, sijaset radnika,
i pasje koncerte usred tajca noći.
Vozi me, kotaču, jednom kraju svijeta;
kod posljednjih kuća sjaje Finis Terrae.*

Slika 4. Trešnjevački radnici.

Izvor: mapiranjetresnjevke.com/3. Fotografije iz arhive CKT-a², n.d.

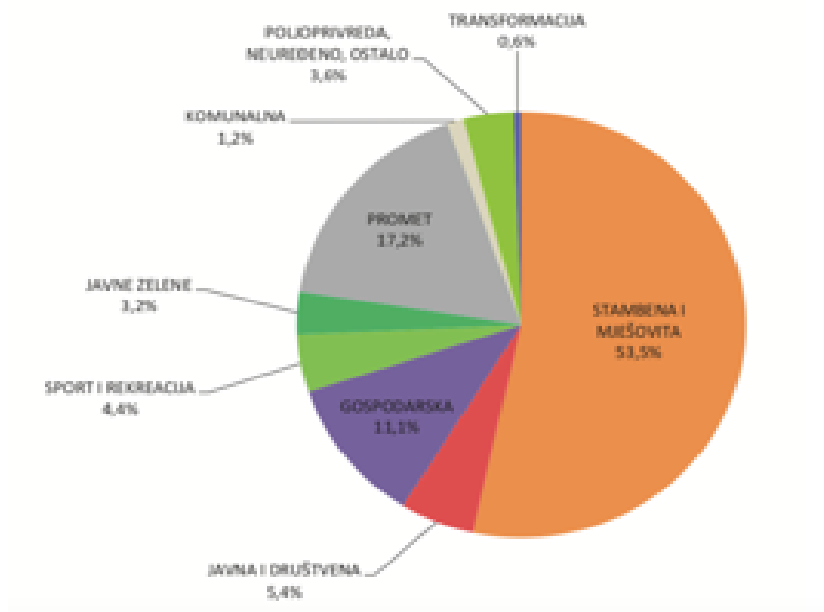
Ono što je nama ovdje zanimljivo, zbog identitetskih markera Trešnjevke - sjever o kojima ćemo govoriti kasnije, jesu neki od događaja koje je Jukić (1998) istaknuo kao događaje koji su obilježili razvoj i transformaciju zagrebačkog predgrađa. U prvom razdoblju razvoja i transformacije Trešnjevke to je bio dolazak željezničke pruge i priključivanje Zagreba na europsku željezničku mrežu, ali i podatak da od 1870. godine Zagreb prestaje biti lokalno obrtničko-trgovačko središte, a postaje važno žarište gospodarskog razvitka (Jukić, 1998). Sljedeća zanimljiva i nama vrlo važna činjenica vezana je uz razdoblje druge polovine 19. stoljeća, a to je da „(...) u prostoru između užeg gradskog prostora, podgrađa i vanjskih naselja i sela, podižu se najstariji industrijski objekti, vojne zgrade i vojni pomoćni objekti“ (Jukić, 1998: 10). Jukić (1998: 10) pokazuje kako je ovaj period obilježilo i podizanje prve veće tvornice - tvornice svile „Bubara“, čiji je prostor predmet našeg istraživanja, ali i mnoge druge tvornice koje navodi: „Tvornica duhana“, „Franck“ (1893.g.), „Pivovara“ (1894.g.) i „Heinzelova paropila“ (1878.), tvornica šibica (1873.g.) - preteča današnjeg otpada tzv. „cajnik-fabrika“ ili “spremište prnja” pa čak i neki gradski komunalni objekti poput Gradskog

² Podaci preuzeti sa stranice Mapiranje Trešnjevke nisu datirani jer se radi o specifičnoj platformi u koju građani sami postavljaju materijale.

vodovoda. Možemo reći kako je ovo razdoblje bilo razdoblje velikog industrijskog bogatstva kako Trešnjevke tako i samog Zagreba, a osim što je imalo izrazit značaj za razvoj i urbanizaciju Trešnjevke, pokazat će se, u nastavku ovog istraživanja, do današnjeg je dana sačuvano u memoriji i kolektivnom identitetu Trešnjevčana pa i ostalih građana grada Zagreba.

Međutim, kako kasnije objašnjava Jukić (1998), nagli razvoj industrije krajem 19. i početkom 20. stoljeća zbog svoje neplanske i agresivne izgradnje počinje devastirati čitava gradska područja te im na taj način onemogućuje logičan urbani razvoj. Više je počinjenih pogrešaka, koje su rezultat i brzog i velikog razvoja čitavog grada Zagreba, s ogromnom i naglom stambenom izgradnjom. Jukić (1998) dalje ističe i podatak da je na Trešnjevci od 1920. godine bilo izgrađeno preko 70% kućica bez građevinske dozvole. Negativne posljedice te nekontrolirane izgradnje osjećaju se i danas.

Gledano po površini gradskih četvrti, Trešnjevka - sjever druga je najmanja gradska četvrt Grada Zagreba poslije Donjeg Grada (Statistički ljetopis Grada Zagreba, 2021). Ipak, prema Statističkom ljetopisu (2021), ona broji čak 55 425 stanovnika, od kojih je 25 583 (46%) muškaraca i 29 842 (54%) žena, čime je po gustoći stanovnika od 9328 stanovnika po km² (ZGGeoportal, 2022), poslije Donjeg Grada, druga najgušće naseljena gradska četvrt Grada Zagreba. Posljednjih godina, broj novih stambenih zgrada na Trešnjevci - sjever sve brže raste što možemo vidjeti usporedivši 2012. godinu kada je na Trešnjevci - sjever završeno 15 stambenih zgrada i 2016. godinu, dakle, samo četiri godine kasnije, kada ih je završeno skoro dvostruko više, odnosno, 28 stambenih zgrada (Grad Zagreb Službene stranice, 08. Trešnjevka - sjever, 2019). Prema podacima iz 2011. godine, koji su izneseni u ovom dokumentu (2019), od ukupne površine ove gradske četvrti preostalo je svega 5,4% površina s javnom i društvenom namjenom, samo 3,2% javnih zelenih površina te 4,4% površina namijenjenih sportu i rekreaciji, dok je s druge strane, više od polovine njezine površine stambene i mješovite namjene, kao što je vidljivo na Slici 4.. Prema podacima iz 2018. godine, Trešnjevka - sjever gradska je četvrt Grada Zagreba s najmanjim udjelom zelene površine (Zagreb u brojkama 2022, 2022) kao što se može vidjeti na Slici 6 u Prilogu 2.

Slika 6. Korištenje i namjena površina na Trešnjevci - sjever.

Izvor: Grad Zagreb Službene stranice: Gradske četvrti Grada Zagreba: Prostorne i statističke analize: 08 Trešnjevka - sjever (2019b).

S obzirom na to da ćemo identitet Trešnjevke - sjever detaljnije ispitati anketnim istraživanjem, ovdje ćemo povezati ključne podatke i događaje s početka urbanizacije Trešnjevke, kao i karakter njezina današnjeg razvoja kako bismo bolje razumjeli rezultate dobivene anketnim istraživanjem.

Jukićeva urbanistička studija (1998) pokazuje da je Trešnjevka prvobitno bila selo³, da su ju na počecima njezine urbanizacije naseljavali uglavnom radnici (tvornički radnici, trgovci i seljaci) te da su dolazak željezničke pruge i podizanje velikog broja industrijskih tvornica bili jedni od najvažnijih događaja koji su obilježili njezin razvoj i transformaciju. Ipak, Trešnjevka je nastala neplanski upravo radi naglog i nekontroliranog razvoja industrije i to uz željezničku prugu pa je tako i prostor južno od pruge, kako kaže Jukić (1998: 12), „(...) zauzet stihijski, točkasto, uglavnom za sadržaje za koje nije bilo mjesta u samom gradu.”

Novija povijest Trešnjevke svjedoči o divljoj i pretjeranoj izgradnji stambenih zgrada, koja podsjeća na razvoj Trešnjevke s kraja 19. i početka 20. stoljeća, ali je i suprotan prvobitnom identitetu Trešnjevke kao radničkom kvartu s pokojom malom obiteljskom kućicom. Ipak, među gustom novogradnjom, danas se još uvijek može

³ I sama je Selska cesta dobila naziv 1878. g. upravo prema tome što je vodila od Ilice prema selu, a to selo se zvalo Horvati (Jukić, 1998: 8).

pronaći pokoja stara obiteljska kućica, koja svjedoči o počecima njezine urbanizacije pa je vizualno Trešnjevka svojevrsna mješavina starog i novog. Međutim, nastavak rušenja fizičkih elemenata koji svjedoče o njezinoj povijesti mogao bi dovesti do potpunog gubljenja identiteta ovog kvarta. O gubljenju identiteta Trešnjevke zbog predimenzionirane gradnje i rušenja njezinih specifičnosti iz prijašnjih razdoblja govore i sociolozi Veselko Leutar i Goran Batina (2008) u svojem istraživanju identiteta kvarta. Njihovi su rezultati istraživanja pokazali da ispitanici smatraju kako bi ove nove trendove trebalo što prije promijeniti te sanirati u što je moguće većoj mjeri štetu koja je dosad počinjena i da u budućnosti treba staviti naglasak na to da „(...) razvoj ide paralelno sa **zaštitom i očuvanjem starog identiteta** Trešnjevke čija su okosnica bile obiteljske kuće, jer je to njezina najveća vrijednost” (Leutar i Batina, 2008: 11). Željeznička pruga, čiji je dolazak obilježio razvoj i transformaciju Trešnjevke, danas je sjeverna granica Trešnjevke - sjever i još uvijek je u upotrebi. S druge strane, velik broj industrijskih tvornica, među kojima je i tvornica svile Bubara, doživio je istu sudbinu kao i stare obiteljske kućice, dok su nekada značile gospodarsko i društveno blagostanje kako za Trešnjevku tako i za čitavi Zagreb. Osim rušenja i gubljenja spomenutih identitetskih markera Trešnjevke - sjever iz najranijih faza njezine urbanizacije, situacija je slična i po pitanju njezinih identitetskih markera iz nešto novijeg vremena. Iako nisu srušeni, problem je u tome što su izrazito zapušteni. Naime, tržnica Trešnjevka, koja je simboličko i fizičko središte Trešnjevke-sjever, unatoč svojoj snažnoj simboličkoj važnosti i prepoznatljivosti fizički, ona je izrazito zapuštena (Vukić, 2020) . Također, kako pišu (Leutar i Batina, 2008:13) u svojem istraživanju identiteta kvarta „Za identitet Trešnjevke važni su i Remiza i Ozaljska ulica koje su, unatoč tome što su simboli i Trešnjevke i cijeloga grada, prilično zapuštene. Važan je i Dom sportova i prostor oko njega, Cibonin toranj (...) Centar za kulturu, kazalište Trešnja, staro kino Triglav (kojeg više nema) (...)” (Leutar i Batina, 2008: 13).

Gradska četvrt Trešnjevka - sjever smještena je na zapadnom dijelu grada Zagreba te je, kao i gotovo svaka gradska četvrt omeđena velikim prometnicama. To su Savska cesta na istoku, Zagrebačka cesta na zapadu, željeznička pruga na sjeveru te Zagrebačka avenija na jugu, a sredinom Trešnjevke proteže se Selska cesta kao još jedna velika prometnica.

Slika 7. Velike prometnice Trešnjevke-sjever. Skicirano prema karti zagrebačkog geoportala.

Velike prometnice kao i velik broj manjih prometnica na Trešnjevci - sjever ne sumnjivo pružaju mogućnost mobilnosti unutar i izvan granica kvarta, međutim, ovdje ćemo se fokusirati na to koliko prometna infrastruktura na Trešnjevci - sjever pruža mogućnost za zelenu mobilnost, odnosno, kakva je kvaliteta javnog prijevoza, pješačke i biciklističke infrastrukture. Sustav javnog prijevoza na Trešnjevci-sjever, odnosno autobusna, tramvajska, željeznička i taxi stajališta raspoređena su po čitavoj četvrti (Vidi: u Prilogu 3) što znači da su uvjeti za zelenu mobilnost na Trešnjevci - sjever jednim dijelom ispunjeni. Ipak, zabrinjava nas nepostojanje pješačke i biciklističke infrastrukture na Trešnjevci-sjever. Naime, na Karti 3 može se vidjeti kako na Trešnjevci - sjever ne postoje niti biciklističke staze, niti javna parkirališta za bicikle, niti sustav javnih bicikala (nextbike stanice) niti pješačka zona, a pješačenje je omogućeno jedino nogostupima uz prometnice, koji često nisu kontinuirani.

Karta 3. Nepostojeća pješačka i biciklistička infrastruktura na Trešnjevci-sjever. Biciklističke staze označene su zelenom linijom.

Izvor: ZGGeoportal (2023) /Glavni preglednik/Promet/Biciklističke staze.

Unutar Trešnjevke-sjever nalazi se velik broj osnovnih škola i dječjih vrtića, nekoliko srednjih škola, jedan učenički dom te jedno studentsko naselje. Promatravši zastupljenost obrazovnih ustanova na malo široj prostornoj razini od same Trešnjevke-sjever, iza njezine sjeveroistočne granice, točnije u gradskoj četvrti Donji Grad, uočavamo iznimno puno srednjih škola i visokoškolskih ustanova, nekoliko studentskih restorana i učeničkih domova (ZGGeoportal, 2022). Tako GČ Donji Grad u ovom smislu možemo smatrati „produženom rukom” Trešnjevke-sjever, gdje nadvožnjak iznad ulice Božidara Adžije postaje dodirnom (komunikacijskom) točkom ovih dviju četvrti (Vidi: Prilog 3).

Kulturno je pak, Trešnjevka - sjever vrlo slabo razvijena. Unutar Trešnjevke-sjever nalaze se tri knjižnice, jedan centar za kulturu te uz rubne dijelove četvrti - jedno kazalište (Kazalište Trešnja) na samoj južnoj granici Trešnjevke-sjever te dva muzeja i dvije galerije na njezinoj sjeveroistočnoj granici (ZGGeoportal, 2023). Ponovno, radi usporedbe, promatramo njezinu susjednu gradsku četvrt Donji Grad gdje nalazimo mnoštvo kulturnih sadržaja koji Trešnjevci nedostaju.

Karta 5. Usporedba koncentracije kulturnih ustanova između Trešnjevke-sjever i Donjeg Grada.
Izvor: ZGGeoportal (2023)/Kultura.

Prostor Bubare, kao jedan od mnogih neiskorištenih prostora na Trešnjevci - sjever, prepoznali smo kao prostor na kojemu bi se moglo nadomjestiti ono što Trešnjevci - sjever nedostaje.

2.3. *Brownfield* površine i važnost njihove revitalizacije za unaprijeđenje urbane kvalitete života

Prostor bivše tvornice svile Bubara, kao što smo ranije napomenuli, u prostornim je podacima (ZGGeoportal, 2023) označen kategorijom *brownfield* površine. *Brownfield*

površine, prema CABERNET-u (2006), kako je navedeno u radu Perović i Kurtović Folić (2012), označavaju površine koje su bile pod utjecajem prethodnih korisnika, a danas su zanemarene ili nedovoljno iskorištene te često zagađuju okoliš. Prema Perović i Kurtović Folić (2012), tipične *brownfield* površine su napuštene ili nedovoljno iskorištene industrijske zone, vojni kompleksi, površine rudarstva, željeznički kompleksi i sl. S obzirom na to da su *brownfield* površine zanemarene i zapuštene površine, ali i da često zagađuju okoliš, njihova revitalizacija značajno bi unaprijedila kvalitetu urbanog života. „Kako su ti periferno građeni industrijski sklopovi inicirali širenje gradova, tako je i danas njihovom preobrazbom i obnovom moguće oplemeniti urbanitet tih dijelova širega gradskog centra.” (Barišić Marinić, 2015: 372).

Značaj revitalizacije za unaprjeđenje kvalitete urbanog života prepoznat je još u tranzicijskom postsocijalističkom periodu, kada se proces unaprjeđenja kvalitete života u europskim i američkim gradovima tek počeo javljati, o čemu pišu Čaldarović i Šarinić (2017). Prostorne intervencije koje su potaknule ovaj proces su proširivanje pješačkih zona, obnavljanje starije stambene i industrijske izgradnje kao elemenata povijesnog naslijeđa, nova izgradnja (stambena i poslovna) najčešće u formi interpolacija, uređenje centralnog dijela grada uvođenjem nove rasvjete, urbane opreme i sl., obnova zelenih površina sadnjom novog i uređivanjem starog zelenila, obnova parkova i drugih rekreacijskih površina, jačanje javnog prijevoza i smanjenje dotoka privatnog prometa u središte grada (Čaldarović i Šarinić, 2017). Sve ove prostorne intervencije smjernice su za urbanizam koji je usmjeren na čovjeka, o kojem ćemo govoriti kasnije. Iako je u to vrijeme, kada je proces unaprjeđenja kvalitete života tek započeo, u različitim zemljama bio različit naglasak na ovim prostornim intervencijama, kako Čaldarović i Šarinić (2017) u nastavku pišu, sve su zemlje ipak polazile od nekoliko zajedničkih procesa koji su obuhvaćali spomenute prostorne intervencije. Krovni koncept/proces koji ih obuhvaća jest urbana obnova⁴, a ona podrazumijeva „(...) kompleksan *proces obnove degradirane fizičke strukture (manjeg ili većeg) dijela grada*, ali i obnove njegove socijalne strukture.” (Čaldarović i Šarinić, 2017: 108). Procesi unutar urbane obnove upravo su *rekonstrukcija, revitalizacija, regeneracija, restauracija i gentrifikacija*. Revitalizacija, kojom se u ovom radu bavimo, „(...) obuhvaća *kompleksno sagledavanje razloga degradacije fizičkog i socijalnog tkiva dijela ili cjeline grada* pa razvija i posebne programe ponovnog

⁴ Prema Jukić et. al (2020), još sveobuhvatniji pojam je **urbana preobrazba** ili **urbana transformacija**, koja obuhvaća sve procese, promjene i intervencije koje se odvijaju u gradu.

“unošenja života” - revitaliziranja prostora.” (Čaldarović i Šarinić, 2017: 109). Revitalizacija se za razliku od drugih navedenih procesa unutar urbane obnove (osim procesa gentrifikacije)⁵ fokusira i na društveni segment, dok se ovi ostali fokusiraju isključivo na izmjenu i obnovu fizičke strukture grada, dijela grada ili, primjerice, objekata. Upravo je to razlog zbog kojeg u ovom radu želimo pronaći smjernice za revitalizaciju prostora Bubre, a ne za njegovu regeneraciju o kojoj se najčešće govori kad je riječ o *brownfieldu*.

Najveća prepreka uspješnoj revitalizaciji zagrebačkih *brownfielda* jest to što je većina njih danas u privatnom vlasništvu. Najviše je zagrebačkih *brownfield* površina u vlasništvu firme Zagrebački holding d.o.o. i jedinice lokalne samouprave (40), zatim u vlasništvu ostalih pravnih i fizičkih osoba (31), a najmanje je *brownfield* površina koji su u vlasništvu Republike Hrvatske i javnih poduzeća (13) (Službene stranice Grada Zagreba, 2019a). Možemo reći da je upravo privatizacija industrijskih poduzeća dovela do toga da ove površine postanu *brownfieldi*, a zanimljivo je vidjeti i promjenu namjene ovih površina s većinski proizvodne, javne i društvene te poslovne namjene ovih površina na trenutno ne postojanje privremene namjene kod većine ovih površina. Nepostojanje privremene namjene specifično je za *brownfield* površine o čemu smo govorili ranije. Za većinu zagrebačkih *brownfielda* ne postoji obaveza izrade urbanističkog plana uređenja (UPU), a planirana buduća namjena za većinu ovih površina je mješovita i građevinska namjena, što također možemo povezati s njihovom privatizacijom i privatnim interesima. Također, više od polovine *brownfielda* nije zaštićeno.

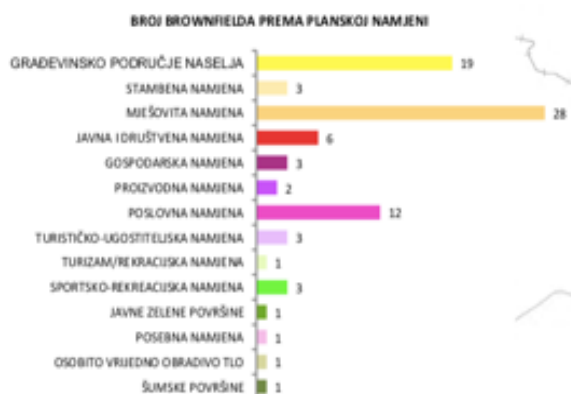
⁵ Proces gentrifikacije smo u ovom smislu izostavili jer se razlikuje od ostalih procesa po tome što se tako reći pojavljuje kao negativan trend koji nastaje, kako kažu Čaldarović i Šarinić (2017) kao posljedica obnove zbog promjene strukture sadržaja, od jednostavne k ekskluzivnoj, povećanju cijena nekretnina, transformaciji javnog prostora u privatni i dr., što dovodi do toga da se prilikom regeneracije ili rekonstrukcije degradiranih dijelova grada pojavljuje proces izmjene socijalne strukture, odnosno, da se siromašna socijalna struktura zamijeni bogatijom socijalnom strukturom.

Slika 8. Prethodno korištenje *brownfielda*.
Izvor: Grad Zagreb Službene stranice, 2019a.

Slika 9. Privremeno korištenje *brownfielda*.
Izvor: Grad Zagreb Službene stranice, 2019a.

Slika 10. Planirana namjena *brownfielda*.
Izvor: Grad Zagreb Službene stranice, 2019a.

2.4. Bivša Kraljevska tvornica svile Bubara

Pravi naziv ove trešnjevačke tvornice je „Kraljevska tvornica svile”, dok je „Bubara” više kolokvijalni naziv nastao od riječi “buba”, a odnosi se na leptira po imenu *dudov svilac* od kojeg se dobiva svila, a čije su se ličinke gušile u *bubarama*. Naime, proizvodnja svile se, kako pišu Ružica Čunko et al. (2019), odvijala u tri odvojene faze: najprije se u seljačkoj kući uzgajao dudov svilac gdje su se dobivale i svilene čahure, zatim se u *bubarama (filandama)* ličinke dudova svilca gušile u kotlovima s vodom te se sa čahura odmatala nit sirove svile, a onda se u trećoj fazi u *filatoriju* sirova svila upredala u konac odnosno predivo potrebne čvrstoće za daljnju preradu tkanjem.

Slika 11. Bubara, neposredno nakon izgradnje, oko 1892. Izvor slike i opisa: Radovanović (2015).

Slika 12. Bubara 1938. Izvor slike i opisa: Radovanović (2015).

U Zagrebu se, kako pišu Čunko et al. (2019), najprije nalazila u Preradovićevoj ulici s nasadima duda, a onda je 1892. godine tvornica Bubara podignuta na Trešnjevci. Tvornica Bubara bila je, kako piše Vanja Radovanović (2015), jedna od prvih zgrada podignutih na Trešnjevci, koja je tada bila prekrivena livadama, poljima i voćnjacima. Projektirali su ju, kako piše, poznati arhitekti Hönigsberg i Deutsch, odnosno, njihova istoimena firma, kojoj je to bio prvi iskorak u industrijsku gradnju, dok je kasnije ova firma izvršila i rekonstrukciju Paromlina nakon požara, sagradila tvornicu “Penkala” i Tvornicu papira Zagreb. Nije poznato kada je tvornica Bubara prestala s proizvodnjom, ali 1938. godine, kako piše Radovanović (2015), već je bila zapušteni objekt koji je tada predan na korištenje aero-klubu za održavanje pilotskih tečajeva i gradnju jedrilica. 1951. godine, kompleks ove tvornice predan je u vlasništvo Taxi-Remontu. Početkom 1980-ih doživjela je veliki požar i od tada je sve do lipnja 2022. godine, kada je srušena, Bubara fizički bila samo ruševina, a u prostornim podacima označena bila je kao *brownfield* površina. Nakon 1990-ih i privatizacije, navedeni prostor mijenja vlasnike, koji su ostavili prostor neuređenim, iako Bubarina izvrsna lokacija u blizini centra grada zasigurno pruža veliki financijski potencijal za različite urbanističke zahvate.

Slika 13. Prostor Bubare označen kao *brownfield* površina.
Izvor: ZGGeoportal: 3D model Grada Zagreba (2023).

Fotografija 1. Prostor Bubare kao *brownfield* površina.
Vlastita fotografija (20. ožujka 2021. godine).

Tvornica svile Bubara, za razliku od Svilane, druge bivše zagrebačke tvornice svile, nikad nije proglašena zaštićenim objektom ili sklopom unatoč tomu što se, kako piše Kantoci (2019), oba ova objekta smatraju važnim industrijskim nasljeđem i čine dio zagrebačke tekstilne industrijske baštine. Njezino rušenje 12. lipnja ove godine, unatoč tomu što je Bubara bila vrijedno industrijsko nasljeđe, bilo je moguće i radi toga što nikad nije službeno zaštićena, iako niti zaštita nije garancija očuvanja industrijske baštine o čemu svjedoče primjeri Paromlina, stare Klaonice na Heinzellovoj ulici (Zagrepčanka), Tvornice ulja, Bloka Badel i drugih važnih industrijskih simbola Zagreba⁶.

Fotografija 2. Zapuštena Bubara.
Vlastita fotografija (20. ožujka 2021.godine).

Fotografija 3. Zapuštena Bubara.
Vlastita fotografija (15. siječnja 2022.godine).

Iako se o Bubarari vrlo malo pisalo te je stoga bilo teško pronaći i neke najosnovnije podatke o ovoj tvornici, ono što se sigurno zna jest to da je, poput drugih tekstilnih industrija u Hrvatskoj, tvornica Bubara imala veliki ekonomski i društveni značaj. Naime, prema dr. Zdenki Šimončić-Bobetko (2005), kako objašnjava Tea Kantoci (2019), tekstilna industrija pružila je mogućnost zapošljavanja velikog broja stanovnika koji su uglavnom živjeli na selu, a osim toga otvorila je mogućnost zapošljavanja velikog broja do tada nezaposlenih žena koje, kako kaže Šimončić-Bobetko, nalaze u toj grani svoje prvo zaposlenje i time mogućnost za stvaranje obitelji. Procjenjuje se da se uzgojem dudova svilca bavilo više od 13 000 seoskih domaćinstava za vrijeme kada je svilarstvo bilo na vrhuncu te da je u Hrvatskoj postojalo 46 filandala, a najveći je bio u Osijeku za kojeg je zabilježeno da je 1845. godine radilo 200 djevojaka i 80 radnika (Čunko et al., 2019).

Nijedna druga industrijska grana nije davala toliku šansu rada ženama kao ova.

⁶ Opširnije u sociološkim studijama Jane Vukić: Gradski projekt Zagrepčanka u Heinzellovoj ulici (2021), Gradski projekt prostor središta Trešnjevke (2020), Urban Regeneration Mix / URBACT / Javni i društveni sadržaji u Bloku Badel (2020).

Fotografija 4. Prostor Bubare u noći nakon rušenja kompleksa bivše tvornice. Vlastita fotografija (12. lipnja 2023. godine).

Fotografija 5. Prostor Bubare dan poslije rušenja kompleksa bivše tvornice. Vlastita fotografija (13. lipnja 2023. godine).

Iako je Bubara u međuvremenu srušena, rezultati provedenog istraživanja nude niz prijedloga stanovnika za unaprjeđenje stanja i revitalizaciju Trešnjevke i prostora bivše Bubare, a koji mogu poslužiti kao *bottom up* primjeri planiranja razvoja kvarta. Isto tako, mogu poslužiti kao prijedlozi revitalizacije drugih zapuštenih prostora bivših industrijskih postrojenja.

3. METODOLOGIJA

Istraživanje je primarno kvantitativnog tipa provedeno metodom ankete, ali s elementima kvalitativne analize primijenjene na otvorenom tipu pitanja (tematska analiza). Osim navedene metode istraživanje se sastojalo od pripremne faze (*desk research* tj. kabinetski rad) analize relevantnih službenih javno dostupnih podataka Grada Zagreba, dok je druga faza (terenska) provedena metodom ankete na prigodnom uzorku stanovnika grada Zagreba (N=230). Prva faza istraživanja poslužila je, osim za analizu relevantnih podataka o dostupnosti sadržaja i drugim socio-prostornim značajkama, kao temelj za izradu anketnog upitnika. Provedena je deskriptivna analiza podataka, a otvoreni odgovori u anketnom upitniku obrađeni su tematskom analizom zbog velike važnosti pojedinačnih iskaza ispitanika dobivenih u obliku otvorenih odgovora za cilj ovoga rada.

3.1. Istraživačka pitanja

Osnovna istraživačka pitanja odnosila su se na dva temeljna aspekta, od kojih je jedan identitet kvarta Trešnjevke i njegove mijene, a drugi zadovoljstvo kvalitetom života s obzirom na određene subjektivne i objektivne značajke. Na temelju cilja istraživanja oblikovana su sljedeća istraživačka pitanja:

- 1) *Kakav je doživljaj stanovnika kvarta Trešnjevke i koji su njegovi glavni identitetski markeri?*
- 2) *Kakvo je zadovoljstvo stanovnika sadržajima i javnim prostorom u gradskoj četvrti Trešnjevka - sjever?*
- 3) *Koji su stavovi građana o prostoru bivše tvornice svile Bubara i njegovoj mogućoj prenamjeni?*

Istraživačkim pitanjima orijentirali smo se na dvije prostorne razine. Na široj razini, to je prostor Trešnjevke-sjever, dok je prostor Bubare konkretan, uži prostor unutar ove gradske četvrti. Konačni prijedlog revitalizacije ovog prostora uzeo je u obzir rezultate obje metode istraživanja i to na obje ove prostorne razine.

3.2. Opis anketnog upitnika i tematske analize otvorenih odgovora

Povjerenstvo Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja 13. lipnja 2022. godine dalo je dopusnicu za provedbu istraživanja (Broj odluke: 18-2021/2022).

U istraživanju je korištena metoda *online* anketnog upitnika, koji se sastojao se od 31 pitanja, ugrubo podijeljenih u četiri cjeline - 1) uvodna pitanja o mjestu stanovanja i učestalosti boravka na Trešnjevci - sjever, 2) pitanja koja se odnose na širi prostorni obuhvat - Trešnjevku - sjever, 3) pitanja koja se odnose na specifični prostor unutar Trešnjevke - sjever, odnosno, na prostor Bubare te, na kraju, 4) pitanja o osnovnim podacima o sudioniku/ci istraživanja. Metoda *online* anketnog upitnika korištena je i s namjerom uključivanja velikog broja građana u urbana pitanja, što odgovara urbanizmu i planiranju grada usmjerenom na čovjeka, a u našem slučaju to je razmišljanje o mogućnostima revitalizacije jednog vrijednog, bivšeg industrijskog prostora, koji je u neposrednoj blizini njihova stanovanja.

Sedam pitanja u ovom anketnom upitniku bilo je otvorenog tipa pa su otvoreni odgovori ispitanika analizirani postupkom tematske analize. Osnovni element tematske analize je tema, a prema Alanu Brymanu (2012), ona znači kategoriju koju analitičar identificira kroz svoje podatke, a koja se odnosi na istraživačev fokus i istraživačko pitanje te vrlo vjerojatno i na istraživačka pitanja, koja se temelji na kodovima identificiranim u izvornim podacima te istraživaču daje osnovu za teorijsko razumijevanje podataka koji mogu dati teorijski doprinos literaturi koji se odnosi na fokus istraživanja. Ryan i Bernard (2003), kako navodi Bryman (2012: 580), preporučuju da se u pronalaženju teme fokusiramo na ponavljanja, autohtone tipologije poput lokalnih izraza, zatim na metafore, sličnosti i razlike, jezične konektore poput upotrebljavanja riječi “zato” i “od” jer, kako ističu, takvi izrazi ukazuju na uzročne veze u glavama sudionika, zatim na podatke koji nedostaju, odnosno, da razmislimo što sudionici u odgovorima možda izostavljaju te da društvene i znanstvene koncepte, kako kažu, koristimo kao odskočne daske za teme. Bryman (2012: 580) ističe kako je „Naglasak na ponavljanju vjerojatno je jedan od najčešćih kriterija za utvrđivanje da se obrazac unutar podataka smatra temom“.

Prema Boyatzis (1998), kako pišu Lorelli S. Nowell et al. (2017), tema se može generirati induktivno iz sirovih podataka ili deduktivno iz teorije i istraživanja. Nowell et al. (2017) opisuju induktivnu analizu kao proces kodiranja podataka u kojem istraživač ne pokušava kodove uklopiti u postojeći kodni okvir ili analitičke predrasude istraživača. Prema Braun i Clarke (2006), kako pišu Nowell et al. (2017), induktivna analiza vođena je podacima. Deduktivna je analiza, za razliku od induktivne, vođena teorijskim ili analitičkim interesom istraživača te, iako može pružiti detaljniju analizu nekog aspekta podataka,

često proizvodi manje bogat opis ukupnih podataka (Braun i Clarke, 2006, prema Nowell et al., 2017).

U ovom istraživanju, sirovi podaci prvotno su pohranjeni u Excel tablici, a zatim su kvantitativni podaci obrađeni deskriptivnom analizom dok su kvalitativni podaci obrađeni tematskom analizom. Tematskoj analizi pristupili smo induktivnim principom, što znači da smo odgovore na svako pitanje prvo iščitali kako bi se s njima “upoznali”, a zatim smo iz odgovora ispitanika generirali kodove na način da je svaki odgovor predstavljao kod, osim u slučaju kada je više istih odgovora, tada smo ih spojili pod zajednički kod i prebrojali koliko se takvih istih ili vrlo sličnih odgovora ispitanika nalazi u tom kodu. Ove smo kodove svrstali u kategorije, odnosno, teme za koje smo nastojali ostaviti što bližima izvornim odgovorima/kodovima. Naše su teme predstavljale zajednički nazivnik za te kodove, imenovane po postojećim konceptima ili elementima iz istraživanja čiji je fokus srodan našem. Primjerice, odgovori na pitanje *Kad pomislite na Trešnjevku, koje su Vaše osnovne asocijacije?* formirani su u kodove poput “tvornica Bubara”, “tvornice”, “industrija”, “industrijski kvart” svrstani su u kategoriju “Tvornice i industrijska baština”. U jednoj tablici bili su upisani svi kodovi s brojem odgovora koji su u taj kod svrstani, u drugoj tablici su upisane kategorije/teme i kodovi od kojih se kategorija, odnosno, tema sastoji i to sa brojem odgovora koji ovoj kategoriji/temi pripadaju, a taj je broj dobiven zbrojem broja odgovora u svakom kodu, dok smo u trećoj tablici upisali čiste teme/kategorije s brojem odgovora koji smo u nju svrstali. Kada smo smatrali potrebnim za bolje razumijevanje rezultata, uz neke kategorije ostavili smo i kodove od kojih je formirana. Kategorije smo zatim poredali po broju odgovora od kojih se sadrži od najviše prema najmanje. Redoslijed kategorije od najviše prema najniže značio je veću frekventnost odgovora, odnosno, da je primjerice, “Trešnjevački plac/Trešnjevačka tržnica”, kao kategorija s najviše odgovora, najfrekventnija osnovna asocijacija ispitanika na Trešnjevku - sjever.

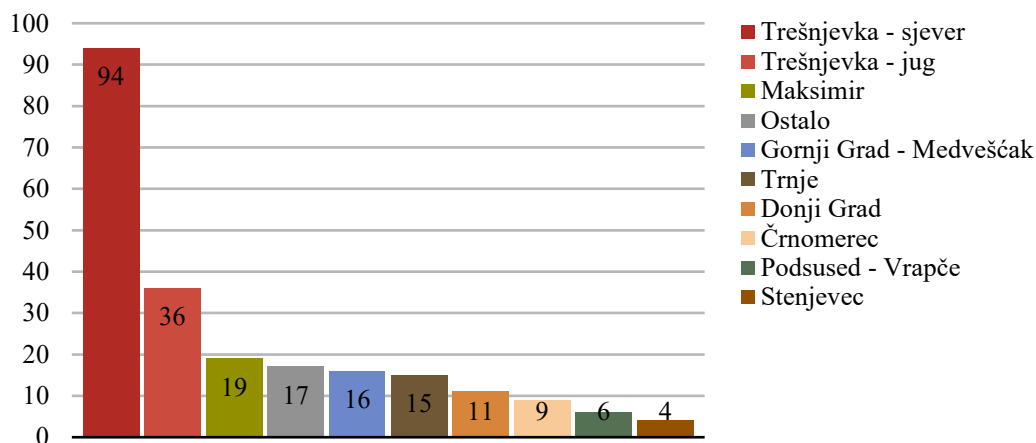
3.3. Uzorak

Online anketni upitnik proveden je na prigodnom uzorku (N=230), među kojima su bili stanovnici Trešnjevke-sjever i ostali građani grada Zagreba zainteresirani za temu istraživanja. Uzorak je formiran principom “snježne grude”, koja znači uspostavljanje kontakta s grupom ljudi zainteresiranih za temu pomoću kojih se dalje uspostavljaju kontakti s drugima (Bryman, 2012). U našem slučaju, princip tzv. snježne grude izgledao je tako da smo anketu poslali *facebook* grupama (“Mapiranje Trešnjevke”, “Naša

Trešnjevka, naš kvart”, “ODRAZ - Održivi razvoj zajednice”, “FFZG bruceši 2021./2022.”, “FFZG - Sociologija 2017/2018.”, “Studentski dom “Stjepan Radić”” i dr.) i nekolicini stanovnika Trešnjevke - sjever te ih zamolili da, nakon što ispune, anketu pošalju svojim poznanicima koji stanuju na Trešnjevci - sjever ili su zainteresirani za temu istraživanja.

Gledano prema gradskoj četvrti u kojoj naši ispitanici stanuju, najviše je ispitanika koji stanuju u gradskoj četvrti Trešnjevka - sjever, ali u istraživanju su sudjelovali i građani iz drugih gradskih četvrti grada Zagreba zainteresirani za temu istraživanja. Uzorak tako obuhvaća 94 (40,87%) ispitanika koji trenutno žive na Trešnjevci-sjever, od kojih 13 i živi i radi na Trešnjevci-sjever. Među preostalim ispitanicima, 5 ispitanika je ranije živjelo na Trešnjevci-sjever i 21 ispitanik iz drugog dijela grada koji na Trešnjevci - sjever radi. Ostali ispitanici najviše dolaze iz susjedne gradske četvrti Trešnjevka - jug (36 ispitanika), zatim iz GČ Maksimir (19 ispitanika), iz GČ Gornji Grad - Medveščak (16 ispitanika), iz GČ Trnje (15 ispitanika) te drugih gradskih četvrti (Donji Grad (11), Črnomerec (9), Podsused - Vrapče (6), Stenjevec (4), nije poznato (20)). Frekventnost gradskih četvrti u kojima ispitanici stanuju prikazan je i grafičkim prikazom 1, koji sadržava broj ispitanika za svaku gradsku četvrt.

Među ispitanicima koji ne žive i ne rade na Trešnjevci-sjever 63 građana na Trešnjevku-sjever dolazi najmanje jednom tjedno, 10 je povremenih posjetitelja, 8 ih dolazi rijetko, a samo četvero skoro nikad ne dolaze na Trešnjevku-sjever. Stavimo li ispitanike koji trenutno žive na Trešnjevci - sjever i one koji su tu ranije živjeli u kategoriju ispitanika koji su s Trešnjevkom - sjever izrazito dobro upoznati, a one koji na Trešnjevci - sjever rade, a ne žive u kategoriju ispitanika koji su vrlo dobro upoznati s Trešnjevkom - sjever, zbog pretpostavke da su zbog toga u svakodnevnom kontaktu s ovom četvrti, možemo reći da je 120 ispitanika izrazito dobro ili vrlo dobro upoznato s Trešnjevkom - sjever što je preko polovine ukupnog broja naših ispitanika (52,17%). Grafičkim prikazom prikazujemo distribuciju stanovanja ispitanika po gradskim četvrtima grada Zagreba.

Grafički prikaz 1. Gradske četvrti u kojima ispitanici stanuju.

U anketi je sudjelovao podjednak broj žena i muškaraca, s time da je broj žena ipak bio malo veći. Točnije, 55,22% ispitanika bile su žene, a 43,91% ispitanika muškarci, 1 ispitanik (0,44%) nije se htio izjasniti po ovom pitanju, a 1 (0,44%) uopće nije dao odgovor na ovo pitanje. (Vidi grafički prikaz u Prilogu 5).

Uzorak je obuhvatio sve dobne skupine, ali najviše ispitanika (40,43%) pripada dobnoj skupini od 35-54 godine, što možemo protumačiti tako što je ova dobna skupina obuhvatila najširi raspon godina. Dobnoj skupini 18-24 godine pripada 19,57% ispitanika, dobnoj skupini 25-34 godine pripada 20,87% ispitanika, dobnoj skupini 35-54 godine, kako smo rekli, pripada 40,43% ispitanika, dobnoj skupini 55-64 godine pripada 14,35% ispitanika, a dobnoj skupini 65+ najmanje ispitanika, odnosno, 4,35% ispitanika, dok jedan ispitanik nije odgovorio na ovo pitanje (Vidi grafički prikaz u Prilogu 6).

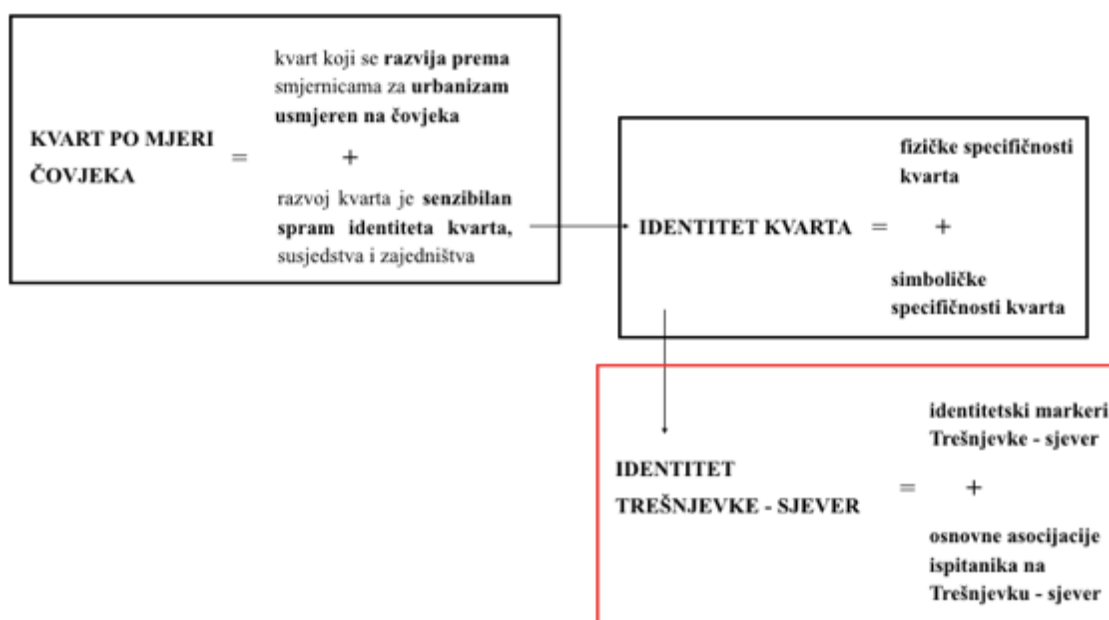
Gledajući prema radnom statusu ispitanika, najviše je ispitanika koji su zaposleni (75,22%), zatim slijede studenti/ice kojih je 18,26%, zatim umirovljenici/ice kojih je 3,48%, a samo 2,61% je nezaposlenih, dok 1 ispitanik nije dao odgovor na ovo pitanje. (Vidi grafički prikaz u Prilogu 7)

Iznenadujuće je velik udio ispitanika čiji ja je najviša stečena stručna sprema viša škola ili fakultet, točnije, 79,13% ispitanika ima završenu višu školu ili fakultet, a za 19,57% ispitanika je najviša stečena stručna sprema srednja škola, gimnazija ili stručna škola. Dvoje ispitanika nije htjelo odgovoriti na ovo pitanje, a jedan ispitanik i ovdje nije odabrao niti jedan ponuđeni odgovor. (Vidi grafički prikaz u Prilogu 8)

4. REZULTATI I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

4.1. IDENTITET TREŠNJEVKE - SJEVER

Kao što smo ranije naveli, identitet kvarta čine fizičke i simboličke specifičnosti kvarta, a za potrebe istraživanja identiteta Trešnjevke - sjever, fizičke specifičnosti kvarta istražili smo kroz osnovne identitetske markere Trešnjevke - sjever, dok smo simboličke specifičnosti Trešnjevke - sjever istražili kroz osnovne asocijacije ispitanika na Trešnjevku - sjever. Pitanje o osnovnim asocijacijama na Trešnjevku - sjever i pitanje o njezinim osnovnim identitetskim markerima bili su otvorenog tipa te su se otvoreni odgovori iščitali i iz njih su formirani kodovi, odnosno kategorije, koje su se prebrojale i razmatrale prema frekventnosti.

Slika 14. Sastavnice identiteta Trešnjevke - sjever za potrebe istraživanja. Vlastita skica.

Trešnjevački plac najfrekventnija je kategorija prepoznata u osnovnim identitetskim markerima Trešnjevke-sjever, a isto tako i u osnovnim asocijacijama naših ispitanika na Trešnjevku-sjever, što nam pokazuje da je Trešnjevački plac izrazito važna, ne samo fizička, već i simbolička sastavnica trešnjevačkog identiteta.

Najvažnija spoznaja do koje smo došli analizom odgovora ispitanika jest to da identitet Trešnjevke-sjever istovremeno čine specifičnosti Trešnjevke s početka njezine urbanizacije i specifičnosti suvremene Trešnjevke - sjever. Naime, ispitanici Trešnjevku još uvijek doživljavaju kao radnički kvart s malim obiteljskim kućicama i njezinim dvorištima i tvornicama, a istovremeno i kao preizgrađeni, zapušteni kvart kaotičnog

urbanističkog razvoja s velikim prometnim problemima, nedostatkom zelenila i dr., koje možemo smatrati posljedicama njezina suvremenog razvoja. Identitet Trešnjevke - sjever ustvari možemo opisati kao kontrast starog i novog, što je najvidljivije u osnovnim asocijacijama ispitanika na Trešnjevku - sjever kao simboličkoj sastavnici njezina identiteta. Tako se, primjerice, u osnovnim asocijacijama ispitanika na Trešnjevku - sjever pojavljuju radnički kvart, male obiteljske kućice i njihova dvorišta, trešnje, uske ulice, mali obrti, dom, susjedstvo, djetinjstvo, ali isto tako i preizgrađenost, urbanistički kaos, nedostatak zelenila, prometne gužve itd. U Tablici 1 prikazane su neke kategorije, nastale iz odgovora ispitanika, koje sastavnice identiteta Trešnjevke - sjever iz starijeg vremena, ali i koje su sastavnice identiteta nastale u suvremenom razvoju Trešnjevke - sjever. Potrebno je napomenuti kako su istaknute kategorije samo dio mnogih kategorija izvedenih iz odgovora ispitanika po pitanju njihovih osnovnih asocijacija na Trešnjevku - sjever te da su kategorije istaknute u tablici samo primjer kontrasta među odgovorima ispitanika i da se sve ostale kategorije iščitane iz odgovora ispitanika, a koje nisu navedene u radu, mogu uvrstiti u ove dvije podjele - sastavnice identiteta iz starijeg vremena Trešnjevke i sastavnice identiteta iz suvremene Trešnjevke - sjever. Također, u Tablici 2 prikazane su kategorija koje smo prepoznali kao parove kontrastnih kategorija identiteta Trešnjevke - sjever.

Tablica 1.
OSNOVNE ASOCIJACIJE ISPITANIKA NA TREŠNJEVKU - SJEVER.

Osnovne asocijacije ispitanika koje pripadaju starijem vremenu Trešnjevke	f	Osnovne asocijacije ispitanika koje pripadaju suvremenoj Trešnjevci - sjever	f
radnički kvart	26	Trešnjevački plac / Trešnjevačka tržnica	49
male obiteljske kućice	19	preizgrađenost	38
mali obrti	14	urbanistički kaos i urb. problemi	35
dvorišta	11	promet, prometni kaos i gužve	27
stari zagrebački kvart	8	nedostatak zelenila	15
tvornice i industrijska baština	6	zapuštenost	8

Tablica 2.

PAROVI KONTRASTNIH KATEGORIJA IDENTITETA TREŠNJEVKE - SJEVER.

Sastavnice identiteta iz starijeg vremena Trešnjevke	f	Sastavnice identiteta iz suvremenog razvoja Trešnjevke - sjever	f
Male obiteljske/radničke kućice	19	Preizgrađenost stambenih zgrada	38
Dvorišta (malih obiteljskih kućica)	11	Nedostatak zelenila	15
Male uske ulice	5	Promet, prometni kaos i gužve	27

Dvorišta koja su pripadala radničkim kućicama, ili kako ih Drago Britvić u svojoj istoimenoj pjesmi naziva „vrtovi malih kuća“ i opisuje kao „milijun malih bašti za svakog koji radi“, jedna su od osnovnih asocijacija na Trešnjevku kod 11 ispitanika, uz istovremenu asocijaciju nedostatka zelenila koja se javlja kod 15 ispitanika. Tek pokoja preostala dvorišta sve su rjeđa, a zelenila je sve manje. Male obiteljske/radničke kućice, kao osnovna asocijacija 19 naših ispitanika, jednako kao i dvorišta „nestaju ko starci“ (kako opisuje i Drago Britvić u svojoj pjesmi *Kuće mojih ljudi*), a zamjenjuje ih preizgrađenost stambenih zgrada, koja postaje asocijacija na Trešnjevku kod čak 38 ispitanika, izgrađenih divlje i bez plana kao asocijacija na Trešnjevku koja se pojavljuje kod 35 ispitanika. Problem je i u tome što male uske ulice, koje na Trešnjevku asociira 5 ispitanika, iz vremena kad je Trešnjevka bila radnički kvart s obiteljskim kućicama, ne mogu podnijeti infrastrukturu kakvu inače podnose ulice u kojima se nalaze stambene zgrade. Stoga je razumljivo, ali i poražavajuće, da su se urbanistički (35 asocijacija na Trešnjevku) i prometni kaos (27 asocijacija na Trešnjevku) našli među prve četiri najučestalije osnovne asocijacije ispitanika na Trešnjevku. No, o problemima i nedostacima Trešnjevke prema mišljenju ispitanika biti će više riječi kasnije. Osim novih stambenih zgrada, na Trešnjevci se grade i novi poslovni prostori kojima mjesto ustupaju nekadašnji mali obrti, osnovna asocijacija na Trešnjevku kod 14 ispitanika, i bivše industrijske tvornice, osnovna asocijacija na Trešnjevku kod 6 ispitanika. Ovaj kontrast starog i novog su i sami ispitanici primijetili pa tako po pitanju njihovih osnovnih asocijacija na Trešnjevku - sjever pišu:

“Ekspanzivna gradnja 90-ih godina nepovratno je narušila nekadašnji šarm tog dijela grada. Novoizgrađene zgrade na mjestu nekadašnjih kućica nisu predvidjele dodatne garažne i parkirne kapacitete pa je zatrpanost automobilima vidljiva u svim ulicama. Uz to, propast malih obrta ostavila je brojne lokale zatvorene i neiskorištene što je utjecalo na dinamiku svakodnevice i promijenilo način života na Trešnjevci. (...) Nekadašnje male kuće s dvorištima zamijenile su nove zgrade i vizura se promijenila, a pored toga, zgrade donose više stanovnika nego što ih je prije stanovalo u obiteljskim kućama pa je porasla potreba za boljom opskrbom, ali i za društvenim sadržajima.”

(M, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 55 - 64 godine)

“kontrast malih kućica i novih preizgrađenih kuća (...)”

(Ž, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 55 - 64 godine)

“(...) mješavina manjih kuća i niskih stambenih zgrada”

(M, na Trešnjevku - sjever dolazi po potrebi, 55 - 64 godine)

Kada je riječ o identitetskim markerima Trešnjevke - sjever, osim spomenutog Trešnjevačkog placu, koji je daleko najfrekventniji u odgovorima ispitanika, ključni identitetski markeri Trešnjevke - sjever su, prema frekventnosti, Dom sportova, Park Stara Trešnjevka, Cibona i Remiza i dr. Valja napomenuti i to da su mnogi odgovori ispitanika sadržavali više identitetskih markera Trešnjevke - sjever, kao primjerice sljedeći:

“Ozaljska ulica kao glavna horizontala, uz park Stara Trešnjevka i plac koji leže na njoj i Selskom, Trakošćanskom, Novom Cestom i Tratinskom koje ju sijeku ili se na nju nastavljaju.”

(M, stanovnik Trešnjevke - jug, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 25-34 godine, student)

“Pongračevo, Trešnjevačka ljepotica, Stadion NK Trešnjevka, Rajon/Park Stara Trešnjevka, Naselje Prve hrvatske štedionice, tvornica Ericsson/Nikola Tesla, Trešnjevačka tržnica, crkva sv. Josipa, Zimsko plivalište Mladost, Dom sportova, Tehnički muzej, Trg Dražena Petrovića...”

(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 55-64 godine, umirovljenica)

Odgovori ispitanika ukazuju i na proces nestajanja, odnosno promjene identiteta trešnjevačkog kvarta što potvrđuje rezultate dobivene ranijim istraživanjima (Leutar i Batina, 200).

“Identitet Trešnjevke još postoji samo u sjećanju. Današnji identitet je bespravna gradnja, megalomanstvo i prometni kaos.”

(M, stanovnik Trešnjevke - sjever, 35-54 godine)

“nestali su”

(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 35-54 godine)

“neiskorištena Tratinska”

(M, stanovnik Trešnjevke - sjever, 35-54 godine)

“(…) donedavno Bubara.”

(M, povremeni posjetitelj Trešnjevke - sjever, 35-54 godine)

“Izniman je značaj kvalitetnih prostora stvorenih do 1990. i - istovremeno - katastrofalne su posljedice gradnje nakon 1990.”

(M, povremeni posjetitelj Trešnjevke - sjever, 55-64 godine)

Ono što potvrđuje problem nestajanja identiteta je to što, za razliku od osnovnih asocijacija ispitanika na Trešnjevku - sjever, daleko najfrekventnije osnovne identitetske markere možemo uvrstiti u sastavnice identiteta Trešnjevke - sjever iz suvremenog razvoja Trešnjevke, dok su kategorije koje možemo uvrstiti u sastavnice identiteta Trešnjevke iz starijeg vremena izrazito niske frekventnosti u odnosu na ove suvremenije. Naime, snažan kontrast frekventnosti ovih fizičkih sastavnica identiteta iz starijeg i novijeg vremena u odnosu na njihovu podjednakost među onim simboličkim, pokazuje nam da ove fizičke sastavnice identiteta u suvremenom razvoju Trešnjevke - sjever nestaju, dok su simbolički još uvijek prisutne. U tablici 3 izdvojili smo nekoliko najfrekventnijih kategorija osnovnih identitetskih markera Trešnjevke - sjever koje pripadaju starijem i nekoliko najfrekventnijih kategorija koje pripadaju novijem vremenu Trešnjevke - sjever kako bismo prikazali uočeni nesrazmjer u frekventnosti.

Tablica 3.

OSNOVNI IDENTITETSKI MARKERI TREŠNJEVKE - SJEVER.

Sastavnice identiteta iz starijeg vremena Trešnjevke	f	Sastavnice identiteta iz suvremenog razvoja Trešnjevke - sjever	f
Sitne ulice s malim obiteljskim kućama, kućice i dvorišta, Tešanjnska i slične ulice koje su zadržale kućice i vrtove	9	Trešnjevacki plac, Trešnjevačka tržnica, Trešnjevački trg (plac),	105
Željeznička pruga, vlak	8	Dom sportova	71
Stara trasa Samoborčeka, kolodvor Samoborčeka, Samoborček	6	Park Stara Trešnjevka	60
Tvornica Bubara	3	Cibona, dvorana Dražena Petrovića, kip Dražena Petrovića, Cibonin toranj	30
Trešnje	2	Remiza, okretište tramvaja, okretište Ljublanica	28
Industrijske tvornice	2	Stadion Kranjčevićeva, NK Zagreb	19

4.2. ZADOVOLJSTVO ISPITANIKA SADRŽAJIMA I JAVNIM PROSTOROM NA TREŠNJEVCI - SJEVER

Zadovoljstvo ispitanika sadržajima i javnim prostorom Trešnjevke - sjever istražili smo kroz nekoliko segmenata - najveće nedostatke Trešnjevke - sjever prema njihovom mišljenju i iskustvu, sadržaje koji im na Trešnjevci - sjever nedostaju, urbanu opremljenost javnih prostora prema njihovom mišljenju i iskustvu kao i osjećaj sigurnosti na javnim prostorima Trešnjevke - sjever, njihovu ocjenu kvalitete života na Trešnjevci - sjever, zonu Trešnjevke - sjever za koju smatraju da joj je najpotrebnija revitalizacija i specifični prostor na Trešnjevci - sjever koji je prema njihovom mišljenju izrazito zapušten te kroz odabir temeljnog prioriteta uređenja Trešnjevke - sjever prema njihovom mišljenju i iskustvu.

4.2.1. Najveći nedostaci Trešnjevke - sjever prema mišljenju i iskustvu ispitanika

Najfrekventije kategorije proizašle iz odgovora ispitanika na pitanje o najvećem nedostatku Trešnjevke - sjever prema njihovom mišljenju i iskustvu upravo su preizgrađenost/previše stambenih zgrada (42)⁷, neplanska gradnja/loš urbanizam privatni interesi (41) i nedostatak zelenila (39), koje su se u odgovorima ispitanika pojavile i kao

⁷ Brojevi u zagradama označavaju broj kodova pronađenih u odgovorima ispitanika koje smo uvrstili u tu kategoriju.

sastavnice identiteta Trešnjevke - sjever za koje smo uočili da su karakteristike novijeg i suvremenog razvoja Trešnjevke - sjever .

Valja istaknuti da je među 39 odgovora uvrštenih u kategoriju “nedostatak zelenila”, 7 odgovora kodirano kao “nedostatak drvoreda”. Prisjetimo li se da je Jukić još 1998. godine u svojoj *Urbanističkoj studiji preobrazbe središnjeg područja Trešnjevke* rekao da se drvored kao važan oblikovni element ulice ne koristi baš često na Trešnjevci, dolazimo do vrlo poražavajuće činjenice da se skoro 25 godina kasnije ništa bitno po tom pitanju nije promijenilo, dapače, nedostatak drvoreda za nekolicinu ispitanika čak predstavlja najveći nedostatak Trešnjevke - sjever. Problem postaje veći ako se u obzir uzme i to da se upravo stabla trešanja, po kojima je Trešnjevka nekada bila prepoznatljiva, sve rjeđe mogu vidjeti na Trešnjevci, a, primjerice, sadnjom drvoreda trešanja, koja pripada *malim intervencijama*, postigli bi se vrlo pozitivni efekti poput reprodukcije trešnjevačkog identiteta i pozitivnog učinka na ekološku održivost.

Osim spomenutih, prema mišljenju i iskustvu ispitanika najveći nedostatak Trešnjevke - sjever je i nedovoljno parkirališta za automobile i javnih garaža, prednost koja se daje automobilima i prometne gužve, zapuštenost, loša prometna infrastruktura, loša ili nepostojeća pješačka infrastruktura, nedostatak šetnica, upropašten javni prostor/ nedostatak javnog prostora/nedostatak prostora za okupljanje i druženje, loša ili nepostojeća biciklistička infrastruktura, nedostajanje javnih kulturnih i društvenih sadržaja, loša i preopterećena infrastruktura, gubljenje identiteta kvarta te još mnogi drugi (manje frekventni elementi u odgovorima ispitanika).

Usporedimo li ove rezultate s rezultatima dobivenim istraživanjem identiteta Trešnjevke - sjever, možemo vidjeti kako karakteristike suvremenog razvoja Trešnjevke - sjever, osim što sve više postaju dijelom trešnjevačkog identiteta pa mogu dovesti i do gubljenja njezina izvornog identiteta kao što smo ranije pokazali, prema mišljenju i iskustvu ispitanika one su čak i najveći nedostatak Trešnjevke - sjever.

Odgovori koji su citirani u nastavku, ali i u Prilogu 9, samo su neki od mnogih primjera u kojima ispitanici iskazuju svoje razočaranje u trenutne prakse razvoja Trešnjevke - sjever.

“Rušenje onoga po čemu je Trešnjevka poznata.”
(M, stanovnik Trešnjevke - sjever, 35 - 54 godine)

“Kronično zapostavljanje urbanog planiranja i vrlo slaba kontrola nove izgradnje što dovodi do potpune transformacije gradskih prostora, trajnu nemogućnost ostvarenja budućih kvalitetnih urbanih projekata i generalnu degradaciju kvalitete urbanog življenja u ovom dijelu grada.”

(M, svakodnevni prolaznik Trešnjevkom - sjever, 25 - 34 godine)

“Nedostatak prostornog planiranja koje rezultira odromnim zgradama na malim parcelama i posljedicno tome prometni kaos. Unistavanje starotrešnjevacke jezgre”

(Ž, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 35 - 54 godine)

“Načičkana stanogradnjom devedesetih i nesto dalje-ružno i bez plana, nema netaknutog prirodnog velikog prostora gdje čovjek nije preintervenirao....”

(M, stanovnik Trešnjevke - sjever, 35 - 54 godine)

“El Dorado građevinstva”

(M, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 25 - 34 godine)

Slika 15 prikazuje prikazuje ključni rezultat dobiven istraživanjem identiteta Trešnjevke - sjever i njezinih najvećih nedostataka na samo nekoliko primjera, a ima ih mnogo, a to je da su sastavnice identiteta Trešnjevke - sjever s početka njezina razvoja (na slici: staro) danas većinom sačuvane samo u memoriji stanovnika, a one iz novijeg vremena (na slici: novo) ne samo da dovode do nestajanja identiteta Trešnjevke već su ih ispitanici prema svojem mišljenju i iskustvu smatraju najvećim nedostacima Trešnjevke - sjever.

Slika 15. Sastavnice identiteta Trešnjevke

4.2.3. Sadržaji koji nedostaju Trešnjevci - sjever

Ispitanicima su bili ponuđeni osnovni urbani sadržaji grupirani u 7 kategorija te smo ih zamolili da na skali od 1 - *uopće ne nedostaju* do 5 - *izrazito nedostaju* ocjene u kojoj mjeri njima osobno svaki od tih sadržaja nedostaje na Trešnjevci - sjever. Sadržaji koji su im bili ponuđeni su:

- (1) sadržaji javne i društvene namjene (kino, prostori i površine za druženje, muzej itd.),
- (2) sadržaji zelene infrastrukture (javni gradski park, drvoredi itd.),
- (3) sportsko-rekreativni sadržaji (javna sportska igrališta, javna igrališta za djecu itd.),
- (4) sadržaji prometne infrastrukture: pješačke staze, biciklističke staze, parkirališta za bicikliste,
- (5) sadržaji prometne infrastrukture: javne garaže, parkirališta za automobile,
- (6) gospodarski i ugostiteljski sadržaji: dućani široke potrošnje, specijalizirane trgovine, manji obrt,
- (7) gospodarski i ugostiteljski sadržaji: kafići, mali ugostiteljski objekti s pristupačnim cijenama.

Za svaki je ponuđeni sadržaj promatrano koliko je ispitanika odabralo svaku ocjenu od 1 do 5, dakle frekventnost svake ocjene, a zatim je izračunata prosječna ocjena (na temelju umnoška frekventnosti i ocjene) gdje je viša prosječna ocjena značila da im taj sadržaj više nedostaje, što je vidljivo u Tablici 4. Grafički prikaz distribucije ocjena nedostajanja navedenih sadržaja nalazi se u Prilogu 10.

Tablica 4. Ocjene nedostajanja određenih sadržaja na Trešnjevci - sjever.

Sadržaji koji nedostaju Trešnjevci - sjever	x
sadržaji prometne infrastrukture: pješačke staze, biciklističke staze, parkirališta za bicikliste	4,07
sadržaji zelene infrastrukture (javni gradski park, drvoredi itd.)	3,97
sadržaji javne i društvene namjene (kino, prostori i površine za druženje, muzej itd.)	3,82
sadržaji prometne infrastrukture: javne garaže, parkirališta za automobile	3,80
sportsko-rekreativni sadržaji (javna sportska igrališta, javna igrališta za djecu itd.)	3,40

gospodarski i ugostiteljski sadržaji: dućani široke potrošnje, specijalizirane trgovine, manji obrt	2,93
gospodarski i ugostiteljski sadržaji: kafići, mali ugostiteljski objekti s pristupačnim cijenama	2,58

Rezultati nam pokazuju da ispitanicima na Trešnjevci - sjever nedostaju upravo oni sadržaji za koje smo na početku rada prostornom analizom uočili da izrazito nedostaju na Trešnjevci - sjever, a to su pješačka i biciklistička infrastruktura, zelena infrastruktura i sadržaji javne i društvene namjene. Osim ovih sadržaja, ispitanicima nedostaju i parkirališta za automobile i javne garaže te sportsko-rekreativni sadržaji. Ono što im najmanje nedostaje na Trešnjevci - sjever su dućani široke potrošnje, specijalizirane trgovine, manji obrti, kafići te mali ugostiteljski objekti s pristupačnim cijenama.

4.2.4. Osjećaj sigurnosti na javnim prostorima Trešnjevke - sjever i njihova urbana opremljenost

Na javnim prostorima Trešnjevke - sjever ispitanici se osjećaju prilično sigurno, odnosno, na skali od 1 - *osjećam se izrazito nesigurno* do 5 - *osjećam se izrazito sigurno* prosječna ocjena osjećaja sigurnosti iznosi 3,88, a niti jedan ispitanik nije iskazao da se osjeća izrazito nesigurno. Međutim, zabrinjavajuće je to što im na javnim prostorima Trešnjevke - sjever prilično nedostaje čak i osnovna urbana oprema. Najviše prema njihovom mišljenju na javnim prostorima Trešnjevke - sjever nedostaje urbana oprema prilagođena osobama s invaliditetom. Prilično visokom ocjenom nedostajanja, s obzirom na to da je to osnovna urbana oprema koju bi svaki javni prostor trebao imati, ocjenjena je osnovna urbana oprema poput javne rasvjete, klupa, kanti za smeće i dr., ali i *streetworkout* vježbališta te parkovi za pse.

Tablica 5. Prosječna ocjena nedostajanja urbane opreme na javnim prostorima Trešnjevke - sjever na skali od 1 - *uopće ne nedostaju* do 5 - *izrazito nedostaju*.

Osnovna urbana oprema	<i>x</i>
urbana oprema prilagođena osobama s invaliditetom	3,95
osnovna urbana oprema na javnim i javnim zelenim površinama (javna rasvjeta, klupe, kante za smeće itd.)	3,34
streetworkout vježbališta	3,28
parkovi za pse	3,21

4.2.5. Kvaliteta života na Trešnjevci - sjever

Ispitanicima je postavljeno i direktno pitanje o tome kako ocjenjuju kvalitetu života na Trešnjevci - sjever od 1 - *izrazito loša kvaliteta života* do 5 - *izrazito dobra kvaliteta života*. Najviše je ispitanika kvalitetu života na Trešnjevci - sjever ocijenilo ocjenom 3, a prosječna ocjena kvalitete života je između 3 i 4, točnije 3,5. S obzirom na navedene nedostatke Trešnjevke - sjever, očekivali smo lošiju ocjenu kvalitete života na Trešnjevci - sjever, no u tumačenju ovakvog rezultata pomoći će nam proturječnosti dobivene i u istraživanju Anke Mišetić *Razvojne aspiracije građana* gdje se Trešnjevka doživljava istovremeno „(...) kao privlačan dio grada, kao neprivlačan, i kao dio koji ima dobre, ali neostvarene razvojne potencijale.” (Mišetić, 2019: 19). Kao područja velikog razvojnog potencijala u tom se istraživanju ističu i neki koji pripadaju kategoriji *brownfield* površina „(...) nekadašnja gradska razvojna, industrijska i ekonomska središta čiji je značaj u međuvremenu redefiniran i u velikoj mjeri izgubljen.” (Mišetić, 2019: 19). Možemo, stoga, reći da je ovakva ocjena kvalitete života na Trešnjevci - sjever ustvari rezultat još uvijek dosta dobre kvalitete života i potencijala da bude još bolja, ali nedostaci koje smo ranije naveli, kao i zapuštenost nekih dijelova poput *brownfielda* velika su prijetnja u smislu degradacije kvalitete života u budućnosti, ako se nešto ne poduzme dok se još donekle može poduzeti.

4.2.6. Zapuštenost Trešnjevke - sjever

Zapuštenost Trešnjevke - sjever promatrali smo na široj prostornoj razini - zapuštene zone Trešnjevke - sjever, ali i kroz specifične zapuštene prostore Trešnjevke - sjever.

Zone Trešnjevke - sjever kojima je najpotrebnija revitalizacija

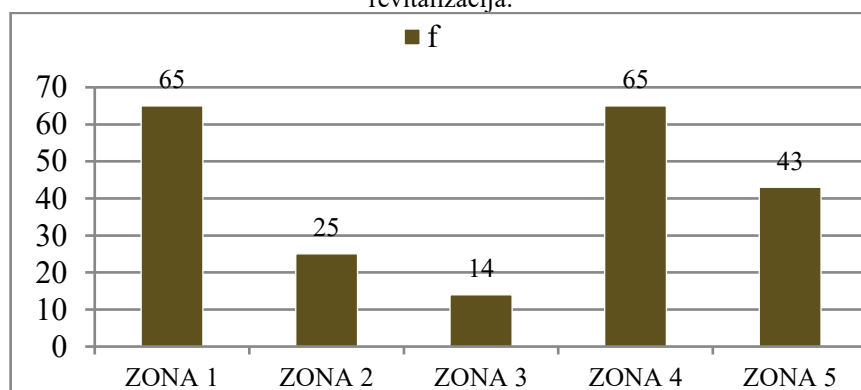
Prethodno iznesene stavove ispitanika, iz istraživanja razvojnih aspiracija građana, da Trešnjevka ima dobre, ali neostvarene razvojne potencijale polučuju nadu da se kvaliteta života još uvijek može unaprijediti ako se ti potencijali iskoriste pravilno. Prostor Trešnjevke - sjever podijelili smo u nekoliko zona, kao što prikazuje Karta 6, te smo u anketi ispitanicima postavili pitanje *Kojoj zoni Trešnjevke-sjever je po Vašem mišljenju najpotrebnija revitalizacija?*

Karta 6. Zone na koje smo podijelili Trešnjevku - sjever.

Rezultati su pokazali da je revitalizacija najpotrebnija Zoni 1 i Zoni 4, a upravo se u prvoj zoni nalazi najveći broj bivših tvornica pa tako i bivša tvornica svile Bubara.

Grafički prikaz 7. Distribucija odabira zona kojoj je prema mišljenju ispitanika najpotrebnija revitalizacija.

Specifični zapušteni prostori Trešnjevke - sjever

Osim zona kojima je potrebna revitalizacija po mišljenju ispitanika, zanimalo nas je koji su to specifični zapušteni prostori. Tako smo u anketnom upitniku postavili otvoreno pitanje - *Postoji li po Vašem mišljenju neki specifični prostor na Trešnjevci koji je izrazito zapušten. Ako da, koji je to prostor?* Odgovore ispitanika grupirali smo u kategorije, koje su nastale iz odgovora ispitanika, a neke smo odgovore citirali kako bismo te kategorije opisali i jasnije prikazali problematiku zapuštenih prostora (Vidi: Prilog 11). Odgovore “ne znam” ili “/“ nismo uzimali u obzir prilikom analize jer nam u ovom slučaju nisu relevantni, a i svega ih je bilo nekoliko, ali uzimali smo u obzir odgovore poput „ne postoji”.

Specifični zapušteni prostor Trešnjevke - sjever prema mišljenju najvećeg broja ispitanika upravo je prostor Bubare, a mnogi su se drugi odgovori ispitanika na pitanje o specifičnom zapuštenom prostoru Trešnjevke - sjever odnosili i na vrlo uski prostorni

obuhvat oko prostora Bubare te smo takve kategorije odgovora zajedno s kategorijom “prostor Bubare” u Tablici 6 (koja se nalazi u Prilogu 13), obrubili narančastom bojom kako bismo pokazali da je prostor Bubare, ako mu pribrojimo i kategorije koje se odnose na njegovu užu okolinu, prostor koji je još puno frekventniji odabir ispitanika u odnosu na ostale prostore u smislu specifičnog zapuštenog prostora Trešnjevke - sjever.

Valja napomenuti da je sve kategorije iz tablice moguće svesti na zone kojima smo ranije podijelili Trešnjevku, primjerice: kategoriju “Rudeš i područje oko Rudeške ceste” pripojiti kategoriji “Prostor zone 5” ili pak kategoriju “MO Nikola Tesla” svrstati u kategoriju “Prostor zone 4”, ali nas su ovdje zanimali specifični prostori pa smo kategorije ciljano ostavili što bližima odgovorima ispitanika.

Nakon prostora Bubare, prema frekventnosti slijedi i prostor oko Trešnjevačkog placu kao i sami Trešnjevački plac, a ono što je vrlo interesantno jest to da je, prema frekventnosti, na četvrtom mjestu prostor tvornice Vesna. Prostor tvornice Vesna nalazi se u Novoj cesti, također u blizini tvornice Bubara ali ne toliko blizu kao ovaj najuži prostorni obuhvat, koji smo sagledavali kao prostor oko Bubare. I prostor bivše tvornice Vesna i Nova cesta u kojoj se ova bivša tvornica nalazi na vrlo su visokom mjestu prema frekventnosti odgovora, a ako pogledamo Tablicu 6 (Vidi: Prilog 12), tu se nalazi i kategorija “Bivši tvornički objekti” i “Ferimport na Golikovoj”, kao još jedna bivša tvornica, pa možemo zaključiti, ako ovdje pribrojimo prostor Bubare i prostor tvornice Vesna, da se velik broj izrazito zapuštenih prostora prema mišljenju ispitanika odnosi upravo na bivše tvorničke objekte.

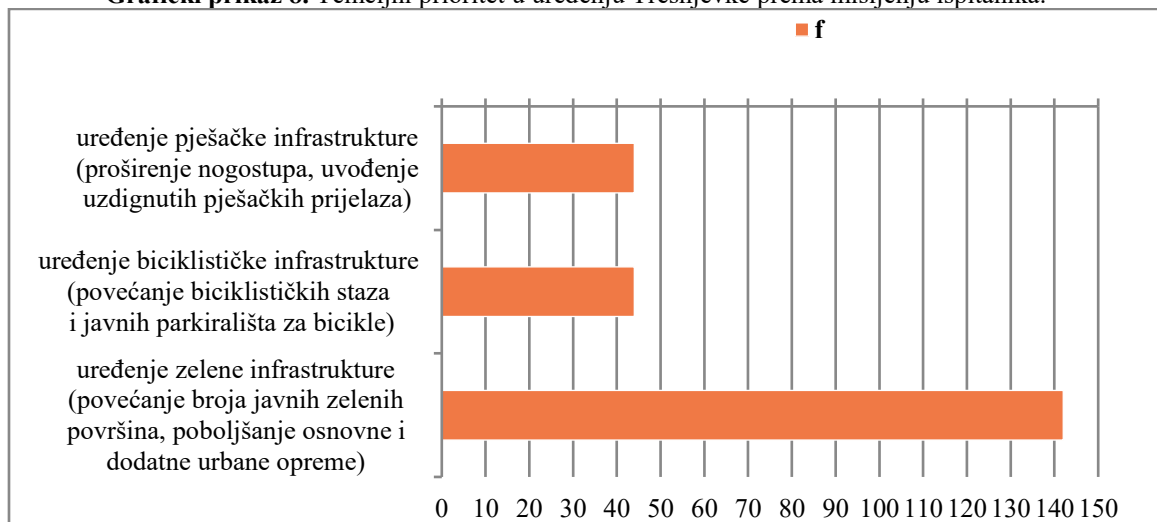
4.2.7. Temeljni prioritet preuređenja na Trešnjevci - sjever

S obzirom na to da Trešnjevka - sjever ima izrazito malo zelenih površina te neadekvatnu i jedva postojeću pješačku kao i nepostojeću biciklističku infrastrukturu što smo uočili obilaskom terena te potvrdili prostornim podacima o Trešnjevci - sjever, a kasnije je to potvrđeno i istraživanjem zadovoljstva ispitanika Trešnjevkom - sjever, smatramo da je situaciju po ovim trima pitanjima bitno popraviti posebice iz razloga što ovakva situacija ne ide u prilog ideji održivog razvoja Trešnjevke niti razvoja prema smjernicama urbanizma usmjerenog ka čovjeku kao osnovnoj ideji na kojoj se ovo istraživanje temelji. Upoznati s ovim nedostacima, našim smo ispitanicima ponudili tri kategorije uređenja Trešnjevke - sjever: 1) uređenje pješačke infrastrukture (proširenje nogostupa, uvođenje uzdignutih pješačkih prijelaza), zatim 2) uređenje biciklističke infrastrukture (povećanje biciklističkih staza i javnih parkirališta za bicikle) i 3) uređenje

zelene infrastrukture (povećanje broja javnih zelenih površina, poboljšanje osnovne i dodatne urbane opreme na javnim zelenim površinama), te smo ih zamolili da odaberu koji je od ova tri ponuđena uređenja prostora prema njihovom mišljenju temeljni prioritet za uređenje Trešnjevke - sjever. Iako uređenje na sve tri razine smatramo vrlo bitnim za Trešnjevku - sjever, kojoj nesumnjivo nedostaju i sadržaji pješačke, biciklističke i zelene infrastrukture, temeljni prioritet uređenja prema mišljenju ispitanika znači veću hitnost uređenja što je svakako preporučeno kao smjernica proizašla iz ovog istraživanja.

Pokazalo se da je od ovih triju mogućnosti uređenja prema mišljenju ispitanika daleko najveći prioritet u uređenju Trešnjevke uređenje zelene infrastrukture. Čak 61,74% ispitanika uređenje zelene infrastrukture smatra prioritetom u uređenju Trešnjevke - sjever, dok se za uređenje pješačke infrastrukture i uređenje biciklističke infrastrukture odlučilo u obje kategorije po 19,13% ispitanika.

Grafički prikaz 8. Temeljni prioritet u uređenju Trešnjevke prema mišljenju ispitanika.

4.3. STAVOVI ISPITANIKA O PROSTORU BIVŠE TVORNICE SVILE BUBARA I NJEGOVOJ MOGUĆOJ PRENAMJENI

Analizom Trešnjevke - sjever; njezinih prostornih, povijesnih i identitetskih karakteristika dobili smo uvid u trenutno stanje prostora Trešnjevke - sjever (jesu li ispitanicima omogućeni sadržaji koji su im potrebni u kvartu, koji su najveći nedostaci ovog kvarta, zapuštenost, potencijali za revitalizaciju itd.) te uvid u njezin identitet. Rezultati, iako su razočaravajući na obje razine (trenutni razvoj Trešnjevke - sjever rezultirao je mnogim nedostacima te brisanjem mnogih identitetskih markera), pružaju vrijedne smjernice za revitalizaciju cjelokupne Trešnjevke - sjever, kao i njezinih

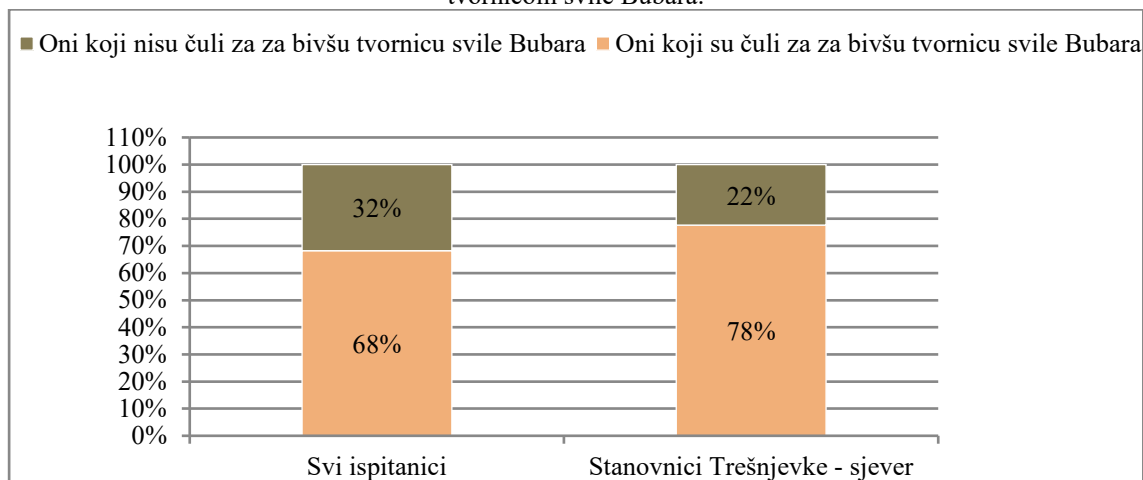
pojedinačnih zapuštenih prostora. Jedno od takvih prostora je i prostor Bubare, a njegovom revitalizacijom mogli bi se barem djelomično umanjiti nedostaci Trešnjevke - sjever, reproducirati trešnjevački identitet kao i identitet samog prostora Bubare, kao industrijskog prostora velikog značaja za zajednicu i čovjeka pojedinačno. Stoga, u ovom dijelu rada donosimo rezultate istraživanja stavova ispitanika o zaštiti ovakvog industrijskog naslijeđa i njihovih prijedloga o mogućnostima njegove revitalizacije, koja će u konačnici uzeti u obzir rezultate istraživanja na obje prostorne razine (na razini kvarta Trešnjevke - sjever u kojoj se taj prostor nalazi, kao i konkretnih prijedloga za uređenje jednog od mnogih njezinih zapuštenih prostora - prostora Bubare).

4.3.1. Upoznatost ispitanika s prostorom Bubare i njihov stav o rušenju kompleksa bivše tvornice

Prije nego li krenemo na konkretne prijedloge za njegovu revitalizaciju, zanima nas jesu li naši ispitanici upoznati s ovim prostorom, s nedavnim rušenjem kompleksa bivše tvornice, kakav je njihov stav o rušenju ovog kompleksa te razlozi zbog kojih imaju takav stav.

Ispitanicima je bilo postavljeno pitanje *Jeste li čuli za bivšu tvornicu svile Bubara?*, a od ukupnog broja ispitanika (230) njih 157, odnosno 68,26% čulo je za bivšu tvornicu svile Bubara od kojih su skoro polovina stanovnici Trešnjevke - sjever (njih 73). Dakle, od 94 stanovnika Trešnjevke - sjever čak njih 73, odnosno, 77,66 % stanovnika Trešnjevke - sjever je čulo za bivšu tvornicu Bubara. Vrlo visoka upoznatost s bivšom tvornicom Bubara značajan nam je podatak jer smatramo da će i prijedlozi za revitalizaciju njezinog prostora biti konkretniji. Iako upoznatost s konkretnim prostorom nije presudna jer je pitanje stava o rušenju kompleksa bivše tvornice Bubara i pitanje generalnog stava o rušenju bilo kojeg bivšeg industrijskog kompleksa, upoznatost s tim kompleksom, kao i blizina stanovanja, ipak može rezultirati drugačijim stavom jer očekujemo da je ispitanicima više stalo do onoga što se nalazi u njihovoj neposrednoj blizini (lokalna, kvartovska razina) i može predstavljati identitet njihove zajednice, odnosno, kvarta u kojem žive.

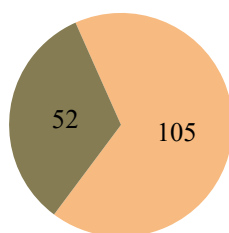
Grafički prikaz 9. Usporedba upoznatosti svih ispitanika i stanovnika Trešnjevke - sjever s bivšom tvornicom svile Bubara.

Ispitanike smo zatim pitali *Jeste li prije ispunjavanja ove ankete čuli da su glavna zgrada i pomoćni objekti koji su pripadali kompleksu bivše tvornice Bubara nedavno srušeni?* Odgovori na ovo pitanje promatrani su samo za one ispitanike koji su i ranije čuli za bivšu tvornicu. a skoro dvije trećine ih je bilo upoznato i s njezinim nedavnim rušenjem.

Grafički prikaz 10. Upoznatost s nedavnim rušenjem (glavne zgrade i pomoćnih objekata koji su pripadali kompleksu bivše tvornice svile onih ispitanika koji su i ranije čuli za bivšu tvornicu Bubara.

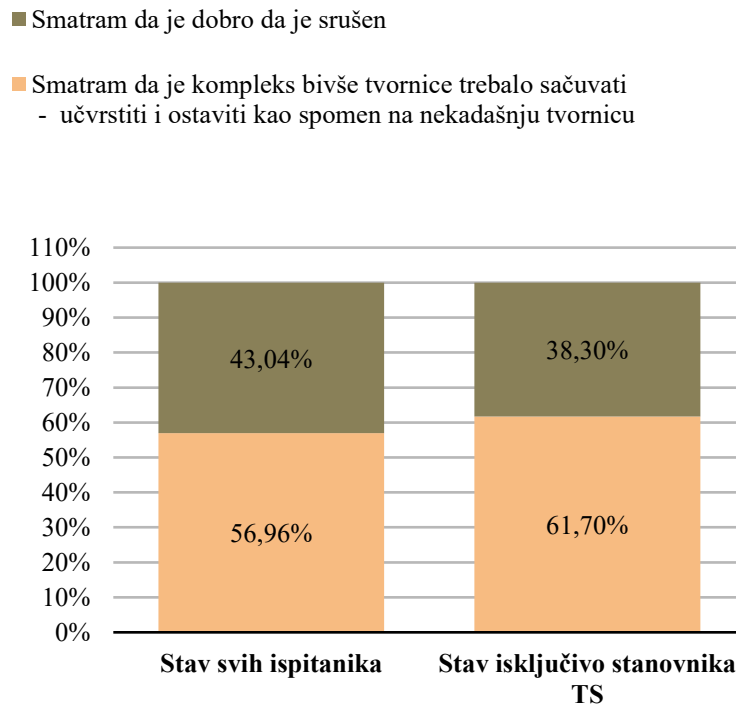
■ Upoznati ■ Nisu upoznati

Na pitanje *Kakav je Vaš stav o rušenju kompleksa bivše tvornice Bubara?* ispitanicima su bila ponuđena dva odgovora - 1) *Smatram da je kompleks bivše tvornice trebalo sačuvati - učvrstiti i ostaviti kao spomen na nekadašnju tvornicu* i 2) *Smatram da je dobro da je srušen*. Malo više od polovine ispitanika smatra da je kompleks bivše tvornice trebalo sačuvati, točnije 56,96% ispitanika, dok 43,04% ispitanika smatra da je dobro da je kompleks bivše tvornice srušen. Ipak, ako promatramo isključivo odgovore stanovnika Trešnjevke - sjever, udio onih koji smatraju da je kompleks bivše tvornice trebalo sačuvati (61,70%) u odnosu na one koji smatraju da je dobro da je srušen (38,30%) puno je veći nego kada promatramo stavove čitavog uzorka. Ovdje je razlika između dva

stava statistički značajnija, a stavovi su, možemo reći, relevantniji jer, osim što su stanovnici Trešnjevke - sjever više upoznati s bivšom tvornicom, prostor bivše tvornice, kao i sama tvornica, nalaze se u njihovoj blizini i ima za njih veći značaj nego za ostale građane grada Zagreba.

Grafički prikaz 11. Stav ispitanika o rušenju kompleksa bivše tvornice Bubara.

4.3.2. “Rušenjem Bubare izbrisan je dio povijesti ovog prostora i identiteta kvarta”

Pitanje otvorenog tipa, koje je potom uslijedio, zahtijevalo je da ispitanici objasne svoj stav iznesen u prethodnom pitanju. Odgovori ispitanika su iščitani, a razloge zbog kojih su iznijeli jedan ili drugi stav ugrubo smo podijelili u nekoliko kategorija.

Razlozi zbog kojih ispitanici smatraju da je trebalo sačuvati kompleks bivše tvornice mogu se podijeliti u 2 osnovna stava/kategorije, a to su:

- 1) Zato što je očuvanje baštine (pa tako i industrijske baštine) vrlo važna i vrijedna stvar, prvenstveno zbog očuvanja identiteta kvarta, kulture, tradicije i povijesti tog prostora.
- 2) Zato što se prostor mogao prenamijeniti u sadržaje koji su potrebni građanima, u središte okupljanja i druženja uz istovremeno očuvanje vanjskog izgleda bivše tvornice i memorije prostora.

U nastavku slijedi nekoliko primjera objašnjenja iznesenog stava onih ispitanika čiji je stav da je kompleks bivše tvornice trebalo sačuvati - učvrstiti i ostaviti kao spomen na nekadašnju tvornicu. Odgovora ima puno i svakog vrijedi pročitati jer, mogli bismo reći, svaki odgovor nam je i pojedinačno *vrijednije* od bilo kojeg drugog podatka pa smo ih još nekoliko citirali u Prilogu 13).

„Bivša tvornica svile Bubara bila je vrijedan primjerak industrijske arhitekture iz vremena Austrougarske, i bila svjedočanstvo povijesti industrijske baštine ne samo Trešnjevke, nego i cijelog Zagreba. Rušenjem Bubare izbrisan je dio povijesti ovog prostora i identiteta kvarta.”

(Ž, na Trešnjevku – sjever u prosjeku dolazi 1 mjesечно, 25 – 34 godine)

„Više zbog drveća i životinja koje tamo žive”
(Ž, stanovnica Trešnjevke – sjever, 35 – 54 godine)

Istaknuti odgovori pokazuju nam da je važnost očuvanja baštine prepoznata i među građanima te da imaju negativan stav spram brisanja povijesnih i identitetskih markera općenito, ali i brisanja identitetskih markera Trešnjevke. Osim važnosti koje za njih i zajednicu predstavlja očuvanje baštine, ispitanici u obrazloženju svojeg stava već ističu i neke prijedloge za prostor Bubare nakon rušenja tvornice, koja su za njih prihvatljiva.

„zaštiti kao memoriju prostora, ali joj dati novu funkciju”
(Ž, na Trešnjevci – sjever radi, 35 – 54 godine)

„Trešnjevci, osim malog kina, nedostaje muzeja, galerija, prostora za slušati šansone (na primjer, skupa s trešnjevačkim baladama). Malo kino Buhara i Veliki muzej/galerija Bubara.

Trešnjevački Bu♡Bu centri, za mlade i stare, od 0-190...”
(Ž, stanovnica Trešnjevke – sjever, 55 - 64 godine)

„(...) sve samo ne da se gradi još zgrada i garaza”
(Ž, stanovnica Trešnjevke – sjever, 25 - 34 godine)

Ovaj odgovor još je jedan primjer nezadovoljstva ispitanika ekspanzivnom izgradnjom stambenih zgrada na Trešnjevci - sjever posljednjih desetljeća. Posebno na prostorima koji su u prošlosti imali potpuno drugačiju namjenu i značaj za zajednicu te su kao takvi sačuvani u memoriji stanovnika, razmišljanja o budućim prenamjena trebala bi biti

osjetljivija spram toga, i ako je moguće sačuvati barem neke segmente koje bi reproducirali identitet toga prostora. S druge strane, ako čuvanje fizičkih elemenata iz prošlih vremena nije moguće, očuvanje identiteta prostora može se postići i unošenjem sadržaja na taj prostor koji imaju sličnu namjenu. Primjerice, kako jedan ispitanik navodi u sljedećem primjeru, mali obrti dobar su primjer jer se poput tvornice bave proizvodnjom, a također su dio trešnjevačkog identiteta iz starijeg vremena.

„Lijepo se moglo obnoviti i popuniti radnjama malih obrtnika, malih trgovina i manjih ugostiteljskih objekata”

(M, ne posjećuje Trešnjevku – sjever, 55 – 64 godine)

Drugi dio ispitanika, kao što smo vidjeli, ipak smatra da je dobro što je kompleks bivše tvornice srušen, a razloge zbog kojih imaju takav stav mogu se ugrubo podijeliti u sljedeće kategorije:

- 1) Obnova je skupa
- 2) Premalo je ostalo od građevine
- 3) Opasnost za građane zbog urušavanja
- 4) Nije bitan spomen nego da se iskoristi za nešto korisno
- 5) Predugo je bilo zanemarivano i trebalo je prije reagirati
- 6) Bubara nije imala nikakvu posebnu kulturnu/industrijsku vrijednost.

U nastavku slijedi nekoliko primjera objašnjenja iznesenog stava onih ispitanika čiji je stav da je dobro što je kompleks bivše tvornice srušen, a više se primjera odgovora može se pronaći u Prilogu 14).

„Stara je”

(M, na Trešnjevku – sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 18 - 24 godine)

„Smatram da se taj prostor može iskoristiti za nešto korisno, ili barem obnoviti zgrada kao takva pa opet iskoristiti, ali nema smisla da stara ruševina u takvom kvartu stoji gdje fali parkinga, biciklističkih staza, parkova itd.”

(Ž, na Trešnjevku – sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 18 - 24 godine)

„Neadekvatna briga o objektu i prostoru”

(M, na Trešnjevku – sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 35 - 54 godine)

„Realno je taj prostor već desetljećima devastiran u potpunosti, a uzevši u obzir troškove, kojih grad Zagreb ne može snositi, jeftinije je izgraditi posve nov kompleks na tom području, koje bi obuhvaćalo odgovarajuće intervencije u prostoru prema arhitektonsko-graditeljskim parametrima, GUP-u-Pup-u, a samu tvornicu obnoviti kvalitetnim novim graditeljskim materijalima i napraviti od nje mali kulturni trešnjevački Beaubourg.“

(Ž, na Trešnjevku – sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 55 - 64 godine)

„Zato sto je ružno socrealistički stil“

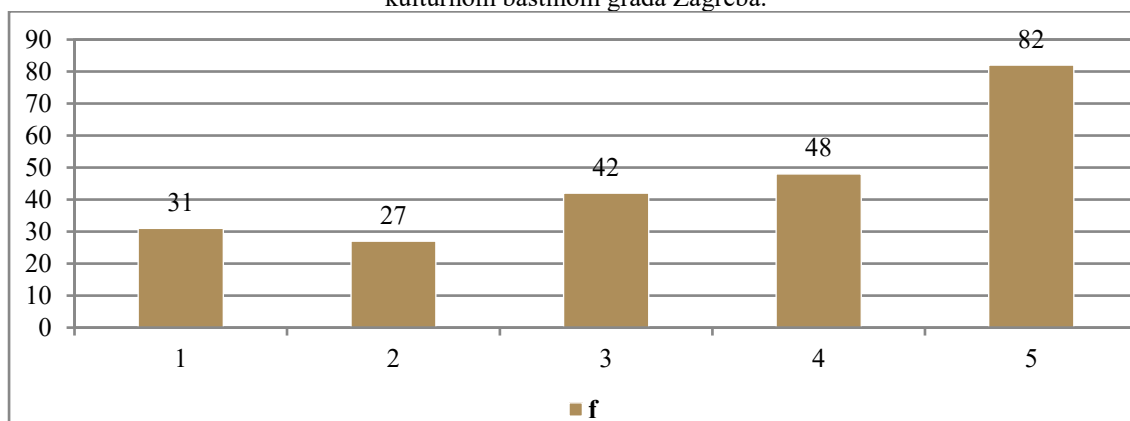
(M, na Trešnjevku – sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 25 - 34 godine)

Da je bivša tvornica zaštićena i proglašena kulturnom baštinom grada Zagreba do njezinog rušenja nikad ne bi došlo te ne bi godinama stajala onako zapuštena. Tako i mnogi argumenti ispitanika koji smatraju da je dobro što je srušena poput toga da je obnova skupa, da je premalo ostalo od građevine, da predstavlja opasnost za građane zbog urušavanja i da je predugo bilo zanemarivano te je trebalo prije reagirati ne bi bili valjani jer da je pravovremeno zaštićena ne bi ovoliko propala.

Stoga smo ispitanike zamolili da iskažu u kojoj mjeri od 1 - *nimalo se ne slažem* do 5 *izrazito se slažem* smatraju da je *Bivšu tvornicu svile trebalo je adekvatno zaštititi i proglasiti kulturnom baštinom grada Zagreba*. Najveći broj ispitanika (35,65%) izrazito se slažu s ovom tvrdnjom (Vidi: Grafički prikaz 12). Ako ocjenu 3 tumačimo kao odgovor ispitanika koji niti se slažu niti se ne slažu mogli bismo ju u ovoj analizi izuzeti te promatrati ocjene 4 i 5 kao one koji se uistinu slažu s ovom tvrdnjom, a ocjenu 1 i ocjenu 2 kao odgovore ispitanika koji se s ovom tvrdnjom ne slažu, možemo zaključiti da puno više ispitanika, odnosno više od dvije trećine ispitanika (69,15%)⁸ smatra da je tvornicu trebalo adekvatno zaštititi i proglasiti kulturnom baštinom grada Zagreba. Prethodno iznesene stavove o njezinom rušenju, stoga, treba sagledati zajedno i s ovim rezultatima koji pokazuju da ipak velika većina ispitanika smatra da je bivšu tvornicu svile trebalo adekvatno zaštititi i proglasiti kulturnom baštinom grada Zagreba.

⁸ Ovaj postotak dobiven je na način da ocjena 3 nije računata, a ocjene 4 i 5 grupirane su u kategoriju slaganje s tvrdnjom, dok su ocjene 1 i 2 grupirane u kategoriju neslaganja s tvrdnjom. Postotak je dobiven u odnosu na ukupni broj odgovora, dakle, bez odgovora koji se odnose na ocjenu 3, što je 188 odgovora.

Grafički prikaz 16. Slaganje s tvrdnjom: Bivšu tvornicu svile trebalo je adekvatno zaštititi i proglasiti kulturnom baštinom grada Zagreba.

4.3.3. Ocjena nužnosti određenih sadržaja za revitalizaciju prostora Bubare

Kao dopuna rezultatima dobivenim istraživanjem zadovoljstva ispitanika sadržajima i javnim prostorom Trešnjevke - sjever, koje je svakako potrebno ostvariti, ispitanicima smo ponudili i širok raspon različitih sadržaja te ih zamolili da na skali od 1 (uopće nije potrebno) do 5 (izrazito je potrebno) ocjene u kojoj mjeri oni osobno smatraju da su ponuđeni sadržaji potrebni na prostoru Bubare kako bi se on revitalizirao. Sadržaji koji su im bili ponuđeni su: 1) obilježje u spomen nekadašnje tvornice svile Bubara (trgovina svilom, spomenik, muzej Bubare, itd.), 2) prostor za druženje i okupljanje građana (na otvorenom i u zatvorenom), 3) multifunkcionalni prostor za različita kulturna događanja (kino, kazalište, koncerti), 4) knjižnica s čitaonicom, 5) manja kvartovska tržnica s ugostiteljskim objektima koji pripremaju hranu od svježih namirnica po povoljnim cijenama, 6) prostor za preuzimanje svježih namirnica s Tržnice Trešnjevka koji omogućuje preuzimanje svježih namirnica i u popodnevnim satima (nakon zatvaranja Tržnice Trešnjevka), 7) poslovni prostor za obrtnike (krojače, postolare i sl.), 8) male specijalizirane trgovine, 9) trgovina robom široke potrošnje, 10) javni urbani vrtovi, 11) javni gradski park, 12) javno parkiralište za bicikliste, 13) prostor za učenje (za različite generacije) i 14) višefunkcionalni prostori za umjetnike i različite radionice (po uzoru na Riječki RiUse centar).

Rezultati su pokazali da najveći broj ispitanika smatra da je za revitalizaciju prostora Bubare izrazito potrebno (ocjena 5) uvođenje prostora za druženje i okupljanje građana (na otvorenom i zatvorenom). Prema frekventnosti ocjene 5, odnosno frekventnosti mišljenja ispitanika da je određeni sadržaj izrazito potreban na prostoru Bubare kako bi se on revitalizirao, slijedi multifunkcionalni prostor za različita kulturna događanja (kino, kazalište, koncerti), zatim javni gradski park, urbani vrtovi,

višefunkcionalni prostori za umjetnike te ostali kao što prikazuje grafički prikaz distribucije ocjena potrebitosti svakog od ponuđenih sadržaja za revitalizaciju prostora Bubare (Vidi: Prilog 15). Ono što ispitanici ne smatraju potrebnim za revitalizaciju prostora Bubare jest trgovina robom široke potrošnje, što je vidljivo u tome da je najmanji broj ispitanika ovaj sadržaj označilo kao izrazito potreban, a najviše ga je ispitanika ocijenilo ocjenom 1 (uopće nije potrebno).

4.3.4. Ocjena vizualnih prijedloga moguće prenamjene prostora Bubare

Osim sadržaja, ispitanici smo prikazali i vizualne prijedloge moguće prenamjene prostora Bubare. Najprije smo im prikazali 3D model prostora Bubare prije rušenja bivše tvornice, a zatim dva vizualna prijedloga moguće prenamjene ovog prostora koja su skicirana na podlozi ovog prvotno prikazanog 3D modela prostora Bubare. Ova dva prijedloga su ciljano sadržajno posve različita kako bismo ugrubo vidjeli u kojem od ova dva smjera bi revitalizacija Bubare, prema mišljenju ispitanika, trebala ići. Naravno, svi sadržaj dobiveni analizom prethodnih odgovora, uzet će se u obzir, no ovo pitanje bilo je usmjereno ka tome da se razjasni koji je to tip prenamjene, dok će konkretni sadržaji biti dopuna i smjernice za uređenje prostora uvođenjem potrebnih i prostoru svojstvenih sadržaja. Isto tako, vizualni su nam prijedlozi važni jer smatramo da kod ispitanika otvaraju veću mogućnost imaginacije i percepcije konačnog rješenja. Tako je prvi vizualni prijedlog prikazao prenamjenu prostora Bubare u javnu zelenu površinu s naglaskom na javne i društvene sadržaje, dok je drugi vizualni prijedlog prikazao prenamjenu prostora Bubare u stambeno-poslovnu namjenu na kojoj se nalazi trgovina, stambena zgrada i parkirališta za automobile konačnog rješenja. Uz vizualne prijedloge nalazio se i tekst objašnjenja što svaki vizualni prijedlog predstavlja, te pitanje *Kako procjenjujete dolje skicirane prijedloge moguće prenamjene?* na skali od 1 - *ovaj prijedlog mi se nimalo ne sviđa* do 5 - *ovaj prijedlog mi se izrazito sviđa*.

Slika 15. 3D model prostora
Bubare.

Izvor slike:
geoportal.zagreb.hr: ZG3D: 3D
MODEL GRADA ZAGREBA

Vizualni prijedlog 1.

Izvor podloge:
geoportal.zagreb.hr: ZG3D: 3D
MODEL GRADA ZAGREBA

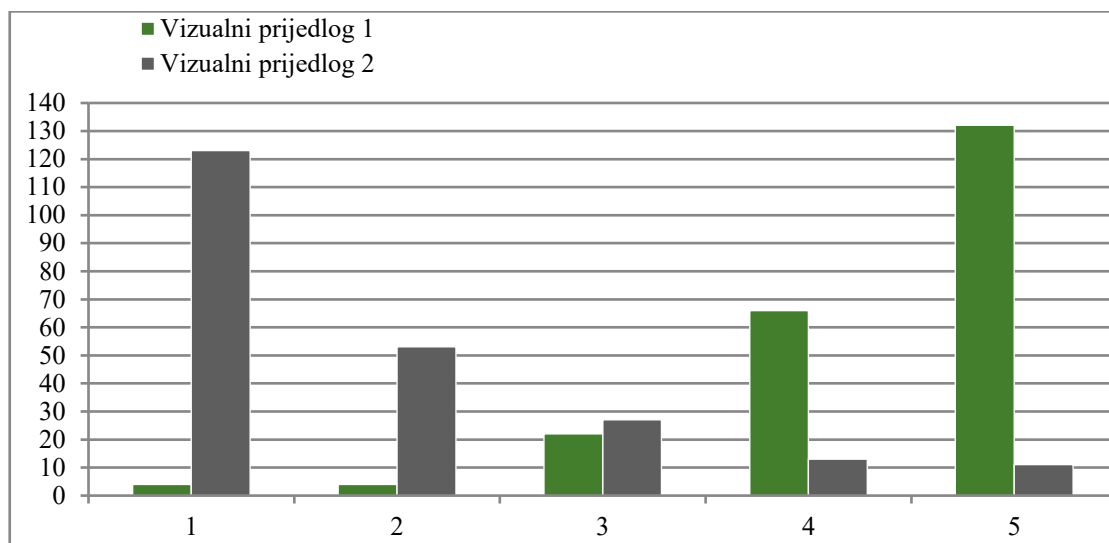

Vizualni prijedlog 2.

Izvor podloge:
geoportal.zagreb.hr: ZG3D: 3D
MODEL GRADA ZAGREBA

Ispitanici su na ova dva prijedloga reagirali upravo onako kako su ovi prijedlozi i osmišljeni - kao dvije krajnosti. Prvi je vizualni prijedlog, koji predstavlja prenamjenu prostora Bubare u javnu zelenu površinu s naglaskom na javne i društvene sadržaje 132 ispitanika (57, 39%) ocijenilo ocjenom 5, odnosno ovakva im se prenamjena izrazito sviđa, a velik je broj ispitanika, točnije njih 66 (28,71%) ovaj prijedlog ocijenilo i ocjenom 4. 22 ispitanika (9,57%) ovaj je prijedlog ocijenilo ocjenom 3, a samo 4 ispitanika (1,74%) ocjenom 2 kao i ocjenom 1 dok dvoje ispitanika (0,9%) nije odgovorilo na ovo pitanje. Na drugi vizualni prijedlog moguće prenamjene, koji prikazuje prenamjenu prostora Bubare u stambeno-poslovnu namjenu na kojoj se nalazi trgovina, stambena zgrada i parkirališta za automobile, ispitanici su reagirali suprotno u odnosu na prvi vizualni prijedlog. Tako je samo 11 ispitanika (4,78%) ovaj prijedlog ocijenilo ocjenom 5, samo 13 ispitanika (5,65%) ocjenom 4, 27 ispitanika (11,74%) je ovaj prijedlog ocijenilo ocjenom 3, a kako se približavamo nižim ocjenama povećava se i broj ispitanika koji su te ocjene odabrali pa je tako 53 ispitanika (23,04%) drugi vizualni prijedlog ocijenilo ocjenom 2, dok je najveći broj ispitanika, odnosno 125 ispitanika što je više od polovine ispitanika (53,48%) ovaj vizualni prijedlog ocijenilo ocjenom 1, odnosno ovaj im se prijedlog nimalo ne sviđa.

Grafički prikaz 18. Usporedni prikaz distribucije ocjena za oba slikovna prijedloga.

Zaključno se po ovom pitanju može reći da se velikoj većini ispitanika puno više, dapače, izrazito sviđa prvi vizualni prijedlog moguće prenamjene koji prikazuje prenamjenu prostora Bubare u javnu zelenu površinu s naglaskom na javne i društvene sadržaje, dok im se isto tako drugi vizualni prijedlog, koji prikazuje prenamjenu prostora Bubare u stambeno-poslovnu namjenu na kojoj se nalazi trgovina, stambena zgrada i parkirališta za automobile, nimalo ne sviđa.

4.3.5. Primjer pristupa prostoru Bubare i uređenja drugih ulica na Trešnjevci - sjever

Kao što su ispitanici i u nekim otvorenim pitanjima napisali te kako se pokazalo i u odgovorima ispitanika na pitanje o tome kojoj zoni Trešnjevke-sjever je prema njihovom mišljenju najpotrebnija revitalizacija, smatramo da revitalizacija Bubare treba sagledati i uži okolni prostor prostora Bubare te da bi i njega, kao i prostor Bubare, trebalo revitalizirati. U ovom smo se radu po tom pitanju fokusirali na uređenje pristupa prostoru Bubare, što bi također mogla biti smjernica za buduće prostorne intervencije i revitalizaciju prvenstveno zone 1, ali i cijele Trešnjevke-sjever. Kvalitetnu prometnu infrastrukturu smatramo važnim segmentom održivog razvoja Trešnjevke pa smo u ovom pitanju predložili dva različita vizualna primjera ulice, jedan na kojem je uz ulicu vidljiv drvodred te široki nogostup za pješake i drugi na kojem su uz ulicu vidljivi gusto parkirani automobili te vrlo uski prolaz, odnosno nogostup za pješake. Ispod slikovnog prijedloga napisali i ime ulice - prvi je vizualni prijedlog prikazivao dio Krapinske ulice, dok je drugi vizualni prijedlog prikazivao dio Ozaljske ulice. Ispitanicima su ispod vizualnih

prijedloga bile ponuđene Krapinska ulica i Ozaljska ulica te smo ih zamolili da označe koju od ovih dviju ulica smatraju dobrim primjerom za uređenje pristupa prostoru Bubare. Ispod se nalaze slike Krapinske i Ozaljske ulice koje su bile ponuđene kao mogući primjeri uređenja pristupa prostoru Bubare i uređenja drugih ulica na Trešnjevci-sjever.

Slika 16. Krapinska ulica.
Izvor slike: Google Maps.

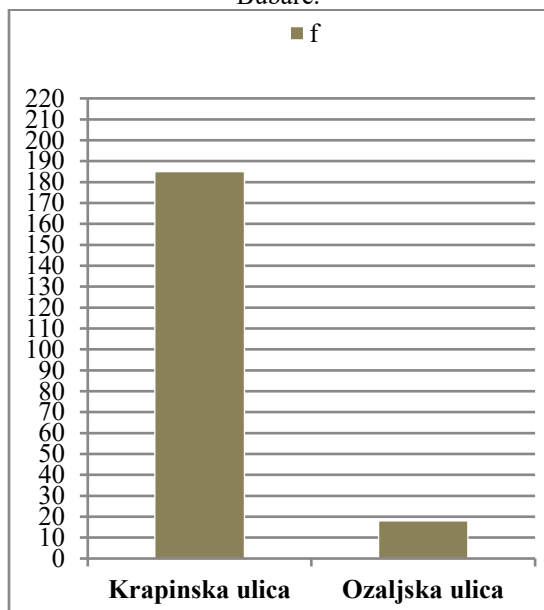

Slika 17. Ozaljska ulica.
Izvor slike: Google Maps.

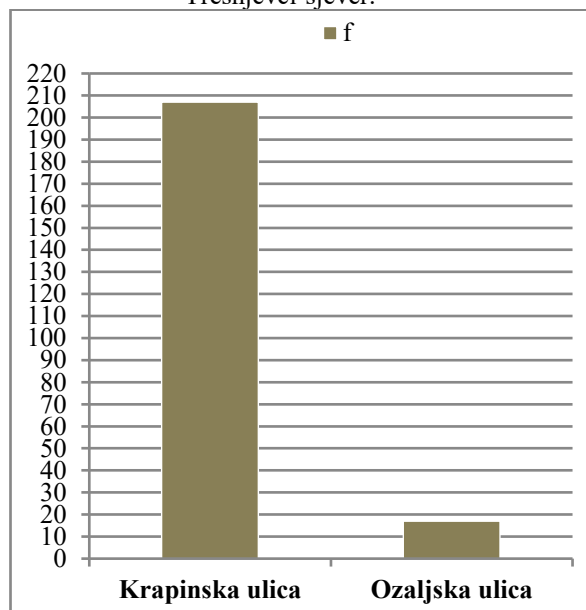
Najveći broj ispitanika, točnije njih 185 (80,43%) Krapinsku ulicu smatra dobrim primjerom za uređenje pristupa prostoru Bubare, dok samo 18 ispitanika (7,83%) Ozaljsku ulicu vidi kao dobar primjer za uređenje pristupa prostoru Bubare, a 27 (11,74%) ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Zatim smo ih pitali i koju od ovih dviju ulica smatraju dobrim primjerom za uređenje i drugih ulica na Trešnjevci-sjever, a rezultati su, očekivano, vrlo slični - skoro svi ispitanici, točnije njih 207 (90%) Krapinsku ulicu vidi kao dobar primjer uređenja i drugih ulica na Trešnjevci-sjever, dok samo 17 ispitanika (7,39%) isto misli za Ozaljsku ulicu, a 6 (2,6%) ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Grafički prikaz 19. Distribucija odabira ispitanika za primjer uređenja pristupa prostoru Bubare.

Grafički prikaz 20. Distribucija odabira ispitanika za primjer uređenja i drugih ulica na Trešnjevci-sjever.

4.3.6. Dodatni prijedlozi sadržaja koji su prema mišljenju ispitanika potrebni za revitalizaciju prostora Bubare

Osim ocjene potrebitosti određenih sadržaja koje smo im ponudili ranije, izrazito su nam važni i dodatni prijedlozi ispitanika u slučaju da imaju neki prijedlog za revitalizaciju prostora Bubare, koji nije ponuđen u prethodnom pitanju. Stoga je ispitanicima ostavljena mogućnost da dopišu i svoj prijedlog mimo onih koje smo im ponudili kada smo ih zamolili da ocjene potrebitost tih sadržaja za revitalizaciju prostora Bubare. Na kraju anketnog upitnika, ispitanike smo ponovno zamolili, ukoliko imaju, da navedu svoje prijedloge za uređenje prostora Bubare. S obzirom da su ispitanici na kraju anketnog upitnika upisali iste ili vrlo slične prijedloge kao i prvi puta kada im je ponuđena mogućnost da upišu i neki drugi prijedlog, podatke iz oba pitanja sagledali smo zajedno. S obzirom na to da se radi o dodatnim prijedlozima, smatramo da nije nužno sagledavati frekventnost svakog pojedinog prijedloga već da je svaki dodatan prijedlog važan jer iskazuje stvarnu potrebu građana, posebno iz razloga što su ovo odgovori ispitanika koji su htjeli dodatno komentirati prethodno pitanje. Međutim, valja naglasiti da su neki sadržaji ipak daleko frekventniji od ostalih, poput toga da čak 23 ispitanika kao dodatan prijedlog za uređenje i revitalizaciju prostora Bubare predlaže zelenu površinu, primjerice:

„Sto vise zelenila i sadrzaja na otvorenom. Treba nam zelena oaza i pluca grada i mjesto koje ce
upijati vrucinu betona”

(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 35 - 54 godine)

„Obavezno zelenilo (trešnjevka je kvart s najmanje zelenila od zg kvartova) i da je namjena
javna i ukljucuje kulturne sadrzaje”

(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 25 - 34 godine)

„Zelena mjesto medugeneracijskog okupljanja”

(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 35 - 54 godine)

„Drvored bi morao biti neki minimum, parking ne treba uopće”

(Ž, na Trešnjevku – sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 25 - 34 godine)

Također, čak 17 ispitanika kao dodatni prijedlog navodi kulturne sadržaje, 8 ispitanika javni prostor i prostor za okupljanje i druženje građana te 7 ispitanika sadržaje koji bi reproducirali spomen na Bubaru. Mnogi dodatni prijedlozi ispitanika već su bili ponuđeni ranije, među kojima su i ovi najfrekventniji, što tumačimo kao njihovu želju da se potrebitost ovih sadržaja na prostoru Bubare dodatno naglasi i uistinu ostvari. Isto tako, iako su mnogi sadržaji već bili ponuđeni u prethodnim pitanjima, u dodatnim prijedlozima ispitanici daju konkretnije primjere. Primjerice, 14 ispitanika dodatno je predložilo uvođenje kulturnih sadržaja na prostor Bubare, ali u ovu kategoriju uvršteni su i konkretni primjeri kulturnih sadržaja poput kina koje bi reproduciralo spomen na nekadašnje trešnjevačko kino Triglav te muzeja ili galerije u kojoj bi bila izložena povijest Bubare.

Ispitanici dodatno predlažu i sportsko-rekreativne sadržaje, sadržaje za djecu i dječji vrtić, podzemnu garažu, poslovne i poduzetničke sadržaje, prostor za istraživačke timove i udruge, ugostiteljske sadržaje, sadržaje pješačke i biciklističke infrastrukture, da se Bubara poveže sa Samoborčekom, manje trgovine i obrte, poslovno-stambene prostore, izradu urbanističkog plana uređenja i javni arhitektonsko-urbanistički natječaj, formiranje trga uz Adžijinu, park za pse, izvor pitke vode, sadržaje za osobe s posebnim potrebama, sadržaje za starije osobe, prostor za popravljivanje pokvarenih stvari i edukacija građana o tome, radionice i tečajeve, ali kako kaže i jedan ispitanik “Samo ne trgovački centar”. Također, 13 ispitanika napisalo je da nema drugi prijedlog, 7 ispitanika je dalo

pohvalu na prethodno predložene sadržaje bez potrebe za iznošenjem dodatnih prijedloga, a troje ispitanika kritiku na prethodno predložene sadržaje.

Iz mnoštva sadržaja koji ispitanici predlažu, smatramo da je najvažnije da prostor Bubare, ili barem dio ovog prostora, bude zelena površina, ali i da se na ovom prostoru omoguće i različiti sadržaji prilagođeni svim dobnim skupinama, kao i osobama s invaliditetom, a koji mogu zajedno koegzistirati na ovom prostoru. Odgovor jednog ispitanika, čiji je prijedlog da prostor Bubare postane zelena površina zanimljiv je iz razloga što iskazuje stav da će uvođenje sadržaja naštetiti zelenilu:

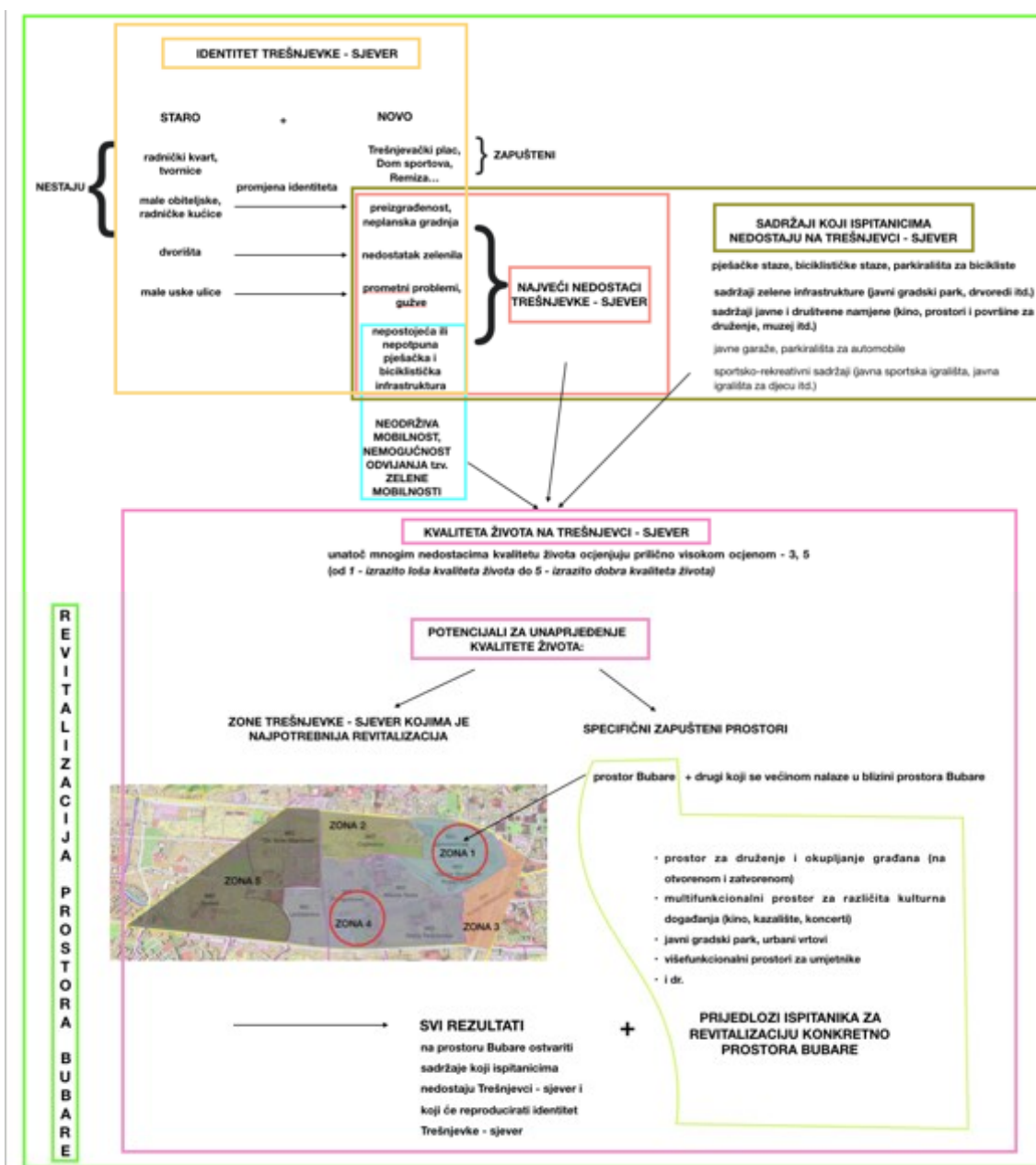
„Sto manje betona i sadržaja. Čim su sadržaji u pitanju, oni su namjenjeni ciljanoj populaciji. Bubara treba imati namjenu parka ili trga sa sto manje ciljanih sadržaja. Trešnjevka sjever vapi za zelenilom i parkovima. Kada se jednom nešto izgradi, prilika za park i zelenilo je trajno izgubljena”

(M, stanovnik Trešnjevke – sjever, 35 – 54 godine)

Međutim zelena površina, kao što je vidljivo u gore navedenim odgovorima ali i drugim odgovorima ispitanika koji su uvršteni u kategoriju zelena površina znači da zelenilo na ovom prostoru treba prevladavati, ali i da se istovremeno na tom prostoru mogu omogućiti i drugi sadržaji. Ovdje bismo predložili ideju da nije stvar u tome da sadržaja treba biti što manje već da ti sadržaji trebaju biti pažljivo odabrani i osmišljeni na način da budu korisni i nadomjesto ono što stanovnicima Trešnjevke-sjever uistinu na Trešnjevci-sjever izrazito nedostaje, a isto tako da ne naštetite zelenoj površini. Osim toga, javna bi zelena površina trebala biti prilagođena svim dobnim skupinama, istovremeno aktivna i mirna, što bi značilo da se na njoj nalaze i mjesta za odmor i hladovina uz istovremenu mogućnost za različite aktivnosti. Sadržaji bi na toj zelenoj površini tako trebali biti osmišljeni i realizirani poput malih intervencija o kojima smo govorili u teorijskom dijelu rada.

4.4. GRAFIČKI PRIKAZ NAJVAŽNIJIH REZULTATA ISTRAŽIVANJA

U nastavku su 2 grafička prikaza koja se odnose na sumarni prikaz najvažnijih rezultata istraživanja. Prvi prikaz pokazuje sve ključne elemente istraživanja i najvažnije rezultate te njihov međusoban odnos. Drugi grafički prikaz sumarno prikazuje najvažnije prijedloge za revitalizaciju istraživanog prostora. Ovakav oblik prikaza napravljen je radi analitičkog i što jasnijeg predstavljanja kompleksnog pristupa temi rada koja objedinjuje identitetske (fizičke i simboličke, kolektivne i individualne) elemente, prostorno uređenje, probleme i prijedloge proizašle iz iskustva stanovnika i korisnika prostora.

Grafički prikaz 21. Ključni elementi istraživanja, najvažniji rezultati i njihov međusobni odnos. Vlastita skica.

Grafički prikaz 22. Najvažniji prijedlozi za revitalizaciju prostora Bubare. Vlastita skica.

5. RASPRAVA

Velike promjene i prostorne transformacije gradske četvrti Trešnjevka - sjever rezultirale isto tako značajnim promjenama njezina identiteta. Identitet kvarta Trešnjevka mješavina je starog i novog, istovremeno ga čine društvene i prostorne specifičnosti nekadašnje radničke Trešnjevke, onakve kakva je bila na počecima njezine urbanizacije, ali i današnje razvojne transformacije u svojim pozitivnim i negativnim aspektima. Navedeno rezultira zanimljivim i bitno različitim doživljajima Trešnjevke od strane lokalnih stanovnika i ostalih stanovnika grada Zagreba. Osnovne asocijacije ispitanika na Trešnjevku - sjever, ustvari mogu svesti na dvije temeljne podjele - specifičnosti stare Trešnjevke koja postoji u lokalnoj memoriji (individualnoj i kolektivnoj) i specifičnosti Trešnjevke - sjever kakva je danas. Istraživanje je pokazalo da identitet Trešnjevke ne možemo analizirati isključivo kao amalgam starih i novih identitetskih značajki, već kao proces mijene identiteta koji čine elementi u nestajanju i elementi u nastajanju. U skladu s istraživanjima o posttranzicijskim prostornim transformacijama možemo zaključiti na temelju provedenih analiza kako se radi o često posve suprotnim identitetskim odrednicama. Tako na pitanje "Kad pomislite na Trešnjevku - sjever, koje su Vaše osnovne asocijacije?" ispitanici navode male obiteljske, radničke kućice, dok drugi navode negativne asocijacije poput današnje preizgrađenosti stambenim zgradama i

neplanske gradnje. Osim navedenih podvojenosti u analizi smo uočili neslaganje doživljaja vezanih uz prirodne elemente u urbanom krajoliku (zelenilo). S jedne strane, osnovne asocijacije ispitanika su dvorišta i vrtovi malih obiteljskih kućica, a s druge strane kao važnu značajku ispitanici navode nedostatak zelenila. Istraživanje je pokazalo prisutnost i prepoznatost urbanističkih problema u aspektu prometa i neadekvatne prometne infrastrukture, što smo uočili i na početku rada analizom Zagrebačke infrastrukture prostornih podataka. Ispitanici ističu prometne probleme i gužve, neadekvatnost pa i nepostojanje pješačke i biciklističke infrastrukture, ističu male uske ulice, nastale u počecima urbanizacije, koje ne odgovaraju današnjim potrebama stambenog fonda i prometnih potreba stanovnika i korisnika prostora Trešnjevke.

Kao još jednu posljedicu transformacije Trešnjevke, rezultati istraživanja ukazuju na brojne negativne aspekte koji se odnose s jedne strane na elemente identiteta, a s druge na urbanističke nedostatke i probleme kvalitete života s kojima se stanovnici svakodnevno suočavaju. Što se tiče identiteta u rezultatima uočavamo naglašavanje zapuštenosti i nestajanje fizičkih identitetskih markera (koji su ujedno i simbolički) poput bivše tvornice Bubara, dok su asocijacije (kao simbolički aspekt) identiteta još uvijek sačuvane u memoriji ispitanika. Iako je identitet nužno promjenjiv, istraživanja, uključujući i naše, ukazuju na nužnost očuvanja barem dijela izvornih karakteristika prostora. Primjeri poput Cvjetnog trga, Trga žrtava fašizma i novijih prosvjeda oko parka na Knežiji pokazuju negativne aspekte naglih prostornih transformacija koje nisu u skladu sa željama civilnih aktera, primarno stanovnika.

Od negativnih utjecaja na kvalitetu života, ako izuzmemo javni prijevoz koji je prilično razvijen, prometna infrastruktura suvremene Trešnjevke ne pruža uvjete za odvijanje tzv. "zelene mobilnosti" - pješaćenje i vožnju biciklom. Neplanska gradnja jedina je posljedica koja vuče svoje korijene još iz vremena stare Trešnjevke kada je prostor Trešnjevke, kako kaže Jukić (1998: 12) zauzet stihijski, točkasto, a posljedice tog nekontroliranog razvoja osjećaju se i danas.

Sadržaji koji ispitanicima nedostaju na Trešnjevci - sjever upravo su oni čiji je nedostatak postao dio identiteta Trešnjevke - sjever što njihov nedostatak čini još alarmantnijim. Ispitanicima u gradskoj četvrti Trešnjevka - sjever, kao što je već navedeno, najviše nedostaju sadržaji pješačke i biciklističke infrastrukture, sadržaji zelene infrastrukture i sadržaji javne i društvene namjene. Unatoč mnogim nedostacima, kvalitetu života na Trešnjevci - sjever ispitanici ocjenjuju prilično visokom ocjenom što znači da je kvaliteta života na Trešnjevci - sjever još uvijek vrlo dobra, međutim nedostaci koje smo ranije

naveli, kao i zapuštenost nekih dijelova poput *brownfielda* velika su prijetnja u smislu degradacije kvalitete života u budućnosti. Neiskorišteni potencijali *brownfield* područja, iako prepoznati od stručne javnosti (povijest umjetnosti, arhitektura i urbanizam, krajobrazna arhitektura, urbana ekologija i dr.) kao i na razini jedinice lokalne samouprave i županije Grada Zagreba (gradski projekti i dr.), jasno su vidljivi u analizi prostornih podataka kao i u odgovorima ispitanika. Međutim, promjene očito nisu na pomolu što pokazuje i rušenje tvornice Bubara kao i još uvijek nerealizirani Gradski projekt Prostor središta Trešnjevke.

S obzirom na to da je prostor Bubare velikog razvojnog potencijala te je jedan od rijetkih preostalih identitetskih markera iz starijeg vremena, njegova revitalizacija ne samo da ima potencijal za unaprjeđenje kvalitete života na Trešnjevci već i za valorizaciju i očuvanje identiteta industrijskog prostora i povijesti grada Zagreba.

6. ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada bio istražiti revitalizacijski potencijal na primjeru *brownfield* prostora bivše tvornice svile Bubara u Adžijinoj ulici u Zagrebu. Svrha rada je bila ukazati na važnost očuvanja povijesti, industrijske baštine i memorije kvarta kao važnog dijela identiteta grada Zagreba i Trešnjevke. Nakon provedene analize prostornih podataka, relevantnog teorijskog okvira i rezultata dobivenih metodom *online* anketnog upitnika došli smo do temeljnih zaključaka da su velike promjene i prostorne transformacije gradske četvrti Trešnevka - sjever rezultirale isto tako značajnim promjenama identiteta trešnjevačkog kvarta - od industrijskog, radničkog kvarta do preizgrađenosti, neplanske izgradnje i gustog automobilskeg prometa. Novi trešnjevački identitet za ispitanike čini nezadovoljnima – karakteristike suvremenog razvoja Trešnjevke - sjever spominju kao najveće nedostatke Trešnjevke – sjever te im na Trešnjevci - sjever izrazito nedostaju osnovni kvartovski sadržaji (pješačke i biciklističke staze, parkirališta za bicikle, sadržaji zelene infrastrukture, sadržaji javne i društvene namjene). Ovi zaključci nam daju podlogu za argumentiranje potrebe revitalizacije prostora bivše tvornica Bubara.

Uzevši sve u obzir revitalizacija Bubare bi trebala ići u smjeru da se prostor Bubare prenamjeni u javnu zelenu površinu na kojoj će se nalaziti sadržaji koji ispitanicima nedostaju na Trešnjevci - sjever, koje ispitanici predlažu kao sadržaje koji su potrebni kako bi se prostor Bubare revitalizirao, koji će reproducirati identitet Trešnjevke (za koji smo primjetili da nestaje) ali i identitet prostora Bubare. Sadržaji koji će se nalaziti trebali bi biti prilagođeni svim dobnim skupinama, javnog karaktera te u

formi malih intervencija kako ne bi naštetili zelenu površinu i kako bi se po potrebi mogli izmjestiti i mijenjati kako se potrebe stanovnika budu mijenjale. Ovakva prenamjena i uređenje prostora Bubare bila bi u službi kvarta po mjeri čovjeka na malom mjerilu - njezin prostor pružio bi raznolike, svima dostupne sadržaje, uvjete za odvijanje zelene mobilnosti te bi bio socijalno, kulturno i ekološki održiv, a ono što je najvažnije, u prijedlog je nastao pristupom odozdo, odnosno, uključivanjem građana i lokalne zajednice.

Osim revitalizacije prostora Bubare, rezultati istraživanja pokazali su potrebu za revitalizacijom mnogih drugih zapuštenih prostora na Trešnjevci – sjever, usmjeravanje razvoja Trešnjevke - sjever prema ljudskom mjerilu, valorizacijom industrijske baštine i identiteta prostora uz ostavljanje prostora za novo i potrebe suvremenog (održivog) grada.

Treba na kraju samo napomenuti da je od početka pisanja ovog diplomskog rada došlo je do značajnih promjena u vlasništvu i statusu te namjeni prostora na koji se istraživanje odnosi (sada je prostor od *brownfielda* prenamijenjen u prostor stambene izgradnje prema podacima Grada Zagreba kao što je vidljivo u usporedbi Karte 8 i Karte 9 u Prilogu 16. S obzirom na važnost prostorne intervencije u gusto izgrađenom tkivu Trešnjevke i Urbanistički plan uređenja (UPU) NK Zagreb bilo bi važno proglasiti čitav širi obuhvat bivše tvornice Bubara gradskim projektom radi zaštite interesa stanovnika i uključivanja njihovih prijedloga u uređenje prostora.

Ovaj diplomski rad može biti mali, ali značajan korak u tom smjeru.

7. LITERATURA

Barišić Marenić, Z. (2015). Gradska klaonica i stočna tržnica u Zagrebu arhitekta Waltera Fresea. *Prostor*, 23 (2(50)), 370-383. Str. 372, 375

Bryman, A. (2012). *Social Research Methods: 4th Edition*. Oxford: Oxford: University Press. Str. 202, 580, 578 - 581

Cifrić, I. i Nikodem, K. (2007). Relacijski identiteti: Socijalni identitet i relacijske dimenzije. *Društvena istraživanja*, 16 (3 (89)), 331-358.

Clark, J. i Wise, N. (2018). *Urban Renewal, Community and Participation: Theory, Policy and Practice*. Springer. Str. 28 - 30

Čaldarović, O. (2010). Još jednom o urbanoj obnovi. O pojmovima i procesima obnove urbanog naslijeđa. *Kvartal*, VII (1-2), 70-75.

Čaldarović, O. i Šarinić, J. (2010). Socijalna važnost prirode u urbanom kontekstu. *Društvena istraživanja*, 19 (4-5 (108-109)), 733-747.

Čaldarović, O. i Šarinić, J. (2017). *Suvremeni grad: javni prostor i kultura življenja: primjer Zagreba*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk. Str. 13-15, 107 -112, 108, 109, 116 - 117.

Čunko, R., Knezić, Ž., Pušić, T. i Soljačić, I. (2019). Povijest izrade i proizvodnje tekstila u Hrvatskoj. *Annual of the Croatian Academy of Engineering*, 2019 (1), 76-103. Str. 84-85

Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Island Press. Str. 3-13, 9, 15, 101, 211.

Gehl, J. (2016). *The Public Life Diversity Toolkit (Version 2)*. Gehl Institute. Preuzeto s https://issuu.com/gehl-institute/docs/20160128_toolkit_2.0 Str. 26

Jukić, T. (1998) Urbanistička studija preobrazbe središnjeg područja Trešnjevke (Elaborat), Zagreb: Arhitektonski fakultet. Str. 2, 4 - 10, 12 - 19, 12, 94.

Jukić, T.; Smode Cvitanović, M. (2011.) *Zagreb: Gradski projekti u postupku planiranja grada*. Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Grad Zagreb.

Jukić, T.; Mrđa, A.; Perkov, K.. (2020.) Urbana obnova. Urbana regeneracija Donjega grada, Gornjega grada i Kaptola / Povijesne urbane cjeline Grada Zagreba. Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Kantoci, T. (2019). Zaštita i prezentacija tekstilne industrijske baštine u Zagrebu. *Informatica museologica*, (50), 186-200. Str. 191-193, 193

Leutar i Batina (2008). Moj kvart Trešnjevka: Istraživanje identiteta kvarta. Preuzeto s: <http://www.cekate.hr/wp-content/uploads/2010/01/MOJ-KVART-TREŠNJEVKA-IDENTITET-KVARTA.pdf>. Str. 11, 13

Luscher, D. (2016). Introducing the 15-Minute City Project. Preuzeto s <https://luscher.medium.com/introducing-the-15-minute-city-project-b9c0562e1725>

Lynch, K. (1960/1990). *The Image of the City*. The MIT Press. Preuzeto s https://www.miguelangelmartinez.net/IMG/pdf/1960_Kevin_Lynch_The_Image_of_The_City_book.pdf. Str. 46 - 89.

Marans, R. W. I Stimson, R. J. (2011). *Investigating Quality of Urban Life. Theory, Methods and Empirical Research*. Springer. Str. 3

Mišetić, A. (2004). "Urbane aspiracije građana" u: Mišetić, Štambuk, Rogić (2004) *Živjeti u Zagrebu*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Str. 19.

Mišetić, A. (2019). Sociološko istraživanje razvojnih aspiracija građana grada Zagreba za potrebe projekta cjelovite studije razvoja grada Zagreba. Zagreb: Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj grada. Str. 19.

Nowell, L. S. et al. (2017). Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. *International Journal of Qualitative*. Vol. 16. Preuzeto s <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1609406917733847>

Perović, S. i Kurtović Folić, N. (2012). Braunfield regeneracija - imperativ za održivi urbani razvoj. *Građevinar*, 64 (05.), 373-383. Str. 374-375

Seferagić, D. (2007). Akteri društvenih promjena u urbanom prostoru Hrvatske. *Sociologija i prostor*, 45 (3/4 (177/178)), 361-376. Str. 362.

Sim, D. (2019). *Soft city: Building Density for Everyday Life*. Island Press. Str. 47 - 54, 52, 612-617

Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske (2017). (NN 106/2017) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_10_106_2423.html

Svirčić Gotovac, A. (2010). Aktualni revitalizacijski i gentrifikacijski procesi na primjeru Zagreba. *Sociologija i prostor*, 48 (2 (187)), 197-221.

Svirčić Gotovac, A.; i Zlatar, J. (2012). Akteri društvenih promjena u prostoru ; Transformacija prostora i kvalitete života u Hrvatskoj. Zagreb, Institut za društvena istraživanja.

Vlahek, E. i Kireta, M. (2018). Smjernice za planiranje javnih prostora u Hrvatskoj. Projekt: Čiji je ovo grad?. Preuzeto s <https://www.udruga-gradova.hr/wordpress/wp-content/uploads/2019/01/Smjernice-za-planiranje-javnih-prostora.pdf> Str. 3, 4, 6.

Vukić, J. (2020). Gradski projekt: Prostor središta Trešnjevke. Sociološka studija. Zagreb: gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj grada. Preuzeto s https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/1/Prostor%20sredista%20Tresnjevke_Socioloska%20studija_e-knjiga_2020.pdf. Str. 7-8, 11, 15

Vukić, J. (2021). Gradski projekt: Zagrepčanka u Heinzelovoj ulici. Sociološka studija. Zagreb: gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj grada. Preuzeto s https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/strategijsko_planiranje/ZAGREPCANKA_Socioloska%20studija_prosinac%202021.pdf. Str. 62

Vukić, J. (2020) Urban Regeneration Mix / URBACT / Javni i društveni sadržaji u Bloku Badel - Izvještaj o sociološkoj analizi i participativnim aktivnostima unutar Bloka Badel (Zagreb). Preuzeto s <https://www.bib.irb.hr/1118783>

Viličić, D. (2020). Biološka raznolikost u urbanom planiranju. Glasnik Hrvatskog botaničkog društva, 8 (1), 19-28. Preuzeto s: <https://doi.org/10.46232/glashbod.8.1.4>. Str. 22

Zlatar, J. (2012) Urbane transformacije suvremenog Zagreba. Sociološka analiza.. Zagreb, Plejada ; Institut za društvena istraživanja.

Izvori:

Google Maps. Magazinska Ulica.

https://www.google.com/maps/@45.8078452,15.9606307,3a,75y,220.06h,82.85t/data=!3m6!1e1!3m4!1s_JH746PphdPIiyCParnG4g!2e0!7i16384!8i8192 . Pristupljeno: 10.03.2023.

Grad Zagreb Službene stranice (2019a). Atlas brownfield površina urbane aglomeracije Zagreb.

<https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/GU%20za%20strategijsko%20planiranje/Sektor%20za%20strategijske%20informacije%20i%20istraživanja/PROSTORNE%20ANALIZE/2019%2012%20PA%20Atlas%20brownfield%20površina%20UAZ%202019.pdf>. Pristupljeno: 01.03.2023.

Grad Zagreb Službene stranice (2019b). Gradske četvrti Grada Zagreba, Prostorna i statistička analiza, 08. Trešnjevka - sjever. GradZagreb: Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada.

<https://www.zagreb.hr/userdocsimages/gu%20za%20strategijsko%20planiranje/08%20Tresnjevka%20sjever.pdf> . Str. 22, 46

Grad Zagreb službene stranice (2022). Zagreb u brojkama 2022. Preuzeto s: <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/01/Zagreb%20u%20brojkama%202022.pdf>.
Pristupljeno: 02.02.2023.

European Commission (2020). The New Leipzig Charter. The transformative power of cities for the common good. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/brochure/new_leipzig_charter/new_leipzig_charter_en.pdf

European Commission (2022). New European Bauhaus: support to cities for local initiatives. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/30-03-2022-new-european-bauhaus-support-to-cities-for-local-initiatives_en

Europska komisija. Europski zeleni plan (*European Green Deal*) (n.d.). Preuzeto s: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr

Europska unija (2016). Pariški sporazum. Preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:22016A1019\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:22016A1019(01))

Radovanović, V. (2015). Neizvjesna budućnost trešnjevačke Bubare. Preuzeto s: <http://pogledaj.to/arhitektura/neizvjesna-buducnost-tresnjevacke-bubare/>

Statistički ljetopis Grada Zagreba (2021). Grad Zagreb: Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada. <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/1/SLJGZ%202021.pdf>, Str. 40

United Nations (n.d.). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Preuzeto s: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

Zagrebačka infrastruktura prostornih podataka. ZGGeoportal: ZG3D: 3D MODEL GRADA ZAGREBA, <https://zagreb.gdi.net/zg3d/>, Pristupljeno: 07. Siječnja 2023.

Zagrebačka infrastruktura prostornih podataka. ZGGeoportal: Glavni preglednik

<https://geoportal.zagreb.hr/Karta>

/Atlas brownfield površina. Pristupljeno: 25.05.2023.

/Obrazovne ustanove: Visokoškolske ustanove, studentska naselja, studentski restorani, dječji vrtići, osnovne škole, srednje škole, učenički domovi.

Pristupljeno: 15.09.2022.

/Promet: Autobusna stajališta ZET, Tramvajska stajališta ZET, Željeznička stajališta ZET, Taxi stajališta

/Promet: Biciklističke staze, Pješačka zona, Sustav javnih bicikala (nextbike stanice), Javna parkirališta za bicikle. Pristupljeno: 02.02.2023.

/Kultura. Pristupljeno: 02.02.2023.

/Korištenje i namjena površina: Stvarno korištenje 2020. Pristupljeno: 28.05.2023.

/Korištenje i namjena površina: Planirana namjena 2022. Pristupljeno: 28.05.2023.

/Stanovništvo, kućanstva i stanovi 2011. Pristupljeno: 15.09.2022.

Mapiranje Trešnjevke (n.d.). Pjesme o Trešnjevci. Preuzeto s mapiranjetresnjevke.com.

/Ujević, T. Tramvaji do Selske

/Brtivić, D. Vrtovi malih kuća

/Brtivić, D. Kuće mojih ljudi)

PRILOZI

Prilog 1:

Table 1.1 Examples of QOL indicators that can be used to investigate QOUL in cities and neighborhoods

Objective indicators	Subjective indicators	Behavioral indicators
Employment rates	Housing and neighborhood satisfaction	Public transit use
Educational attainment	Desire to move	Participation in sports
Per capita income	Perceptions of crime	Amount of walking and bicycling
Crime statistics	Perceptions of school quality	Visits to cultural amenities and events
Domestic violence	Perceptions of health care services	Visits to parks
Death rates	Feelings about neighbors	Visits to health clinics/doctors
Incidence of chronic diseases	Feelings about rubbish collection	Amount of neighboring
Air quality	Feelings about congestion and crowding	Participation in voluntary organizations
Residential density	Feelings about government	Participation in local decision-making organizations
Housing vacancy rates	Satisfaction with health	Residential mobility
Amount of parkland	Satisfaction with family, friends, job etc	
Number of public transit riders	Life satisfaction, overall happiness (overall well-being)	
Distance to transit stop		
Availability of grocery/food stores		
Vehicle kilometers/miles traveled		

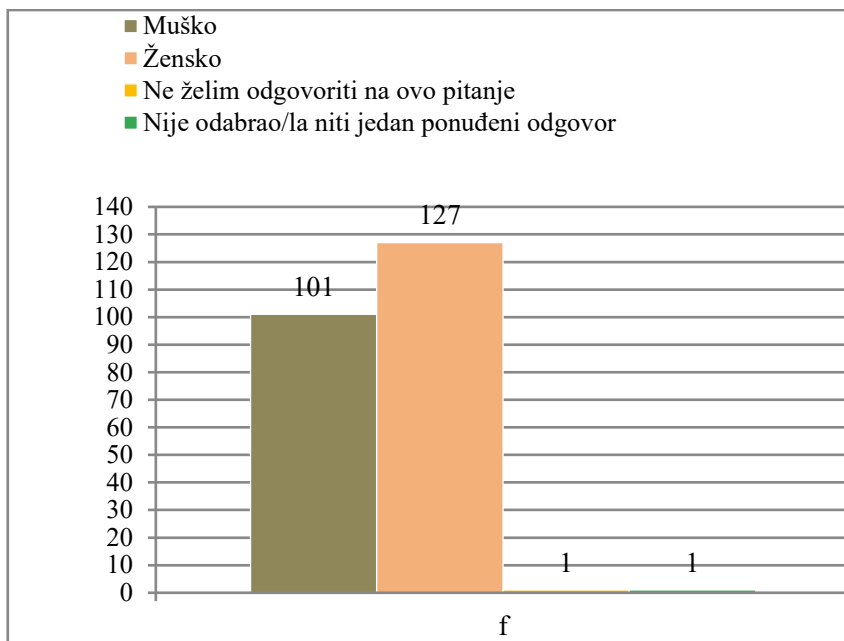
Source: The authors

Slika 5. Primjeri indikatora kvalitete života. Izvor: Marans, R. W. I Stimson, R. J. (2011: 3).

Prilog 2:

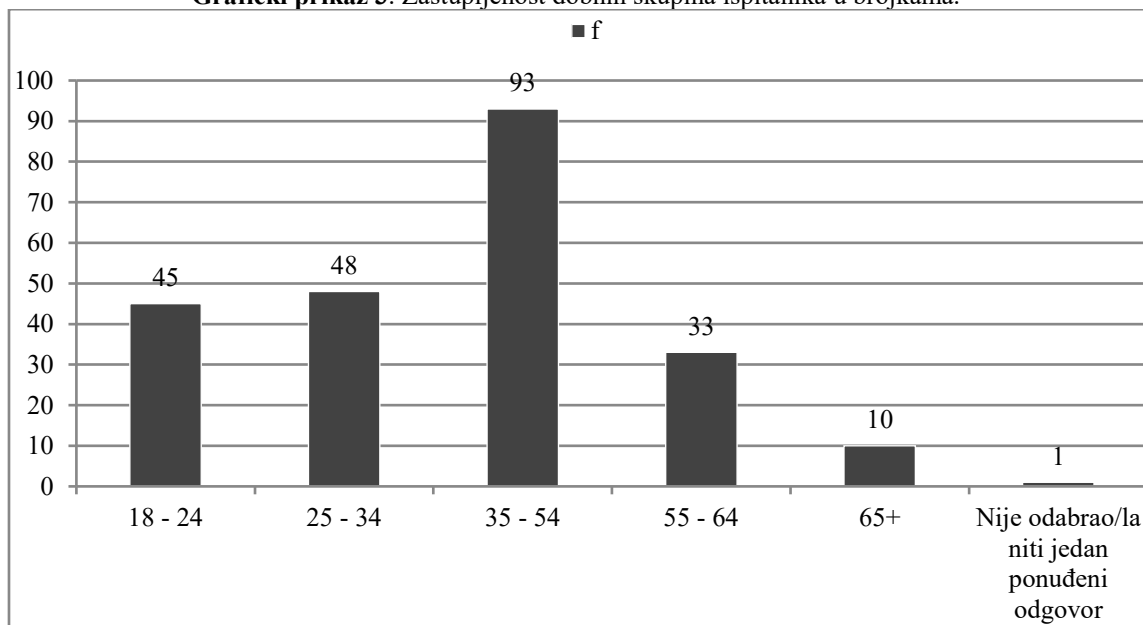

Slika 6. Trešnjevka - sjever kao gradska četvrt s najmanjim udjelom zelenih površina. Izvor: Zagreb u brojkama 2022.

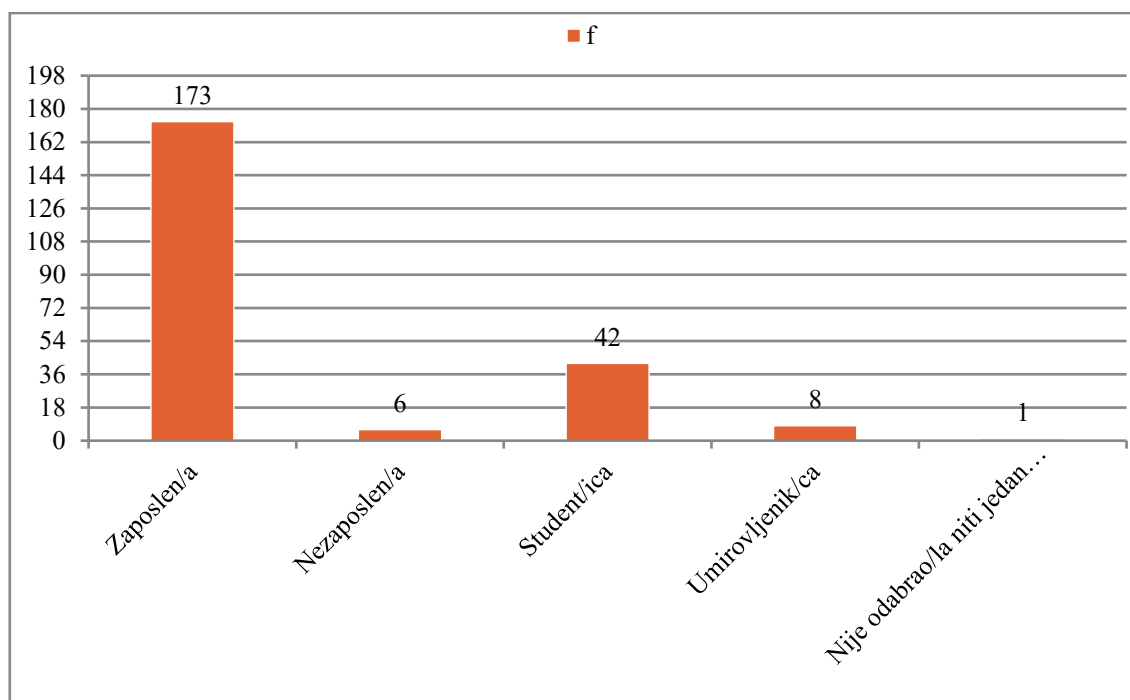
Prilog 6:

Grafički prikaz 3. Zastupljenost dobnih skupina ispitanika u brojkama.

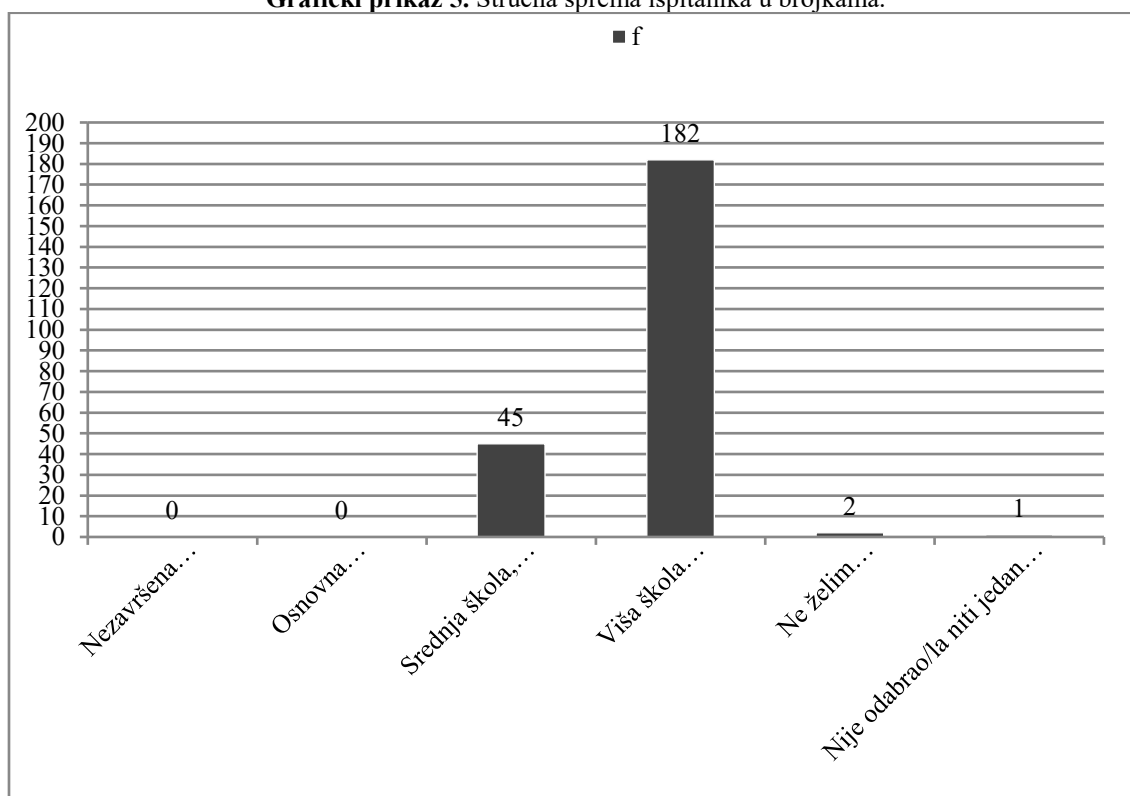
Prilog 7.

Grafički prikaz 4. Radni status ispitanika u brojkama.

Prilog 8.

Grafički prikaz 5. Stručna sprema ispitanika u brojkama.

Prilog 9:

Najveći nedostaci Trešnjevke - sjever prema mišljenju i iskustvu ispitanika - citati iz ankete:

Najveći nedostatak Trešnjevke je njezina ubrzana betonizacija i devastacija. U njezinim prepoznatljivim uskim uličicama s malim niskim kućicama i dvorištima grade se zgradurine bez plana i popratne infrastrukture, bez pedlja zelenila. Pogoduje se nečijim privatnim interesima, a ne stanovnicima i kvaliteti života ljudi koji masno plaćaju te stanove u koje ni ne dolazi sunce, a susjed im se može kroz svoj prozor nagnuti u stan (karikiram, ali nije daleko od istine). Također, u posljednjih je 20 godina sagrađeno puno višestambenih zgrada, a nijedan dječji vrtić, dom zdravlja i slično.

(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 25 - 34 godina)

Najveći problem je što je dosta problema (u prvom redu prometnih) gotovo nemoguće riješiti zbog manjka prostora. Kako proširi ulicu ili napraviti parking ako je ulica zbijena s kućama uz cestu? Kako napraviti park kad je sve puno zgrada? Kako imati parking ako nema mjesta ni za nogostup?

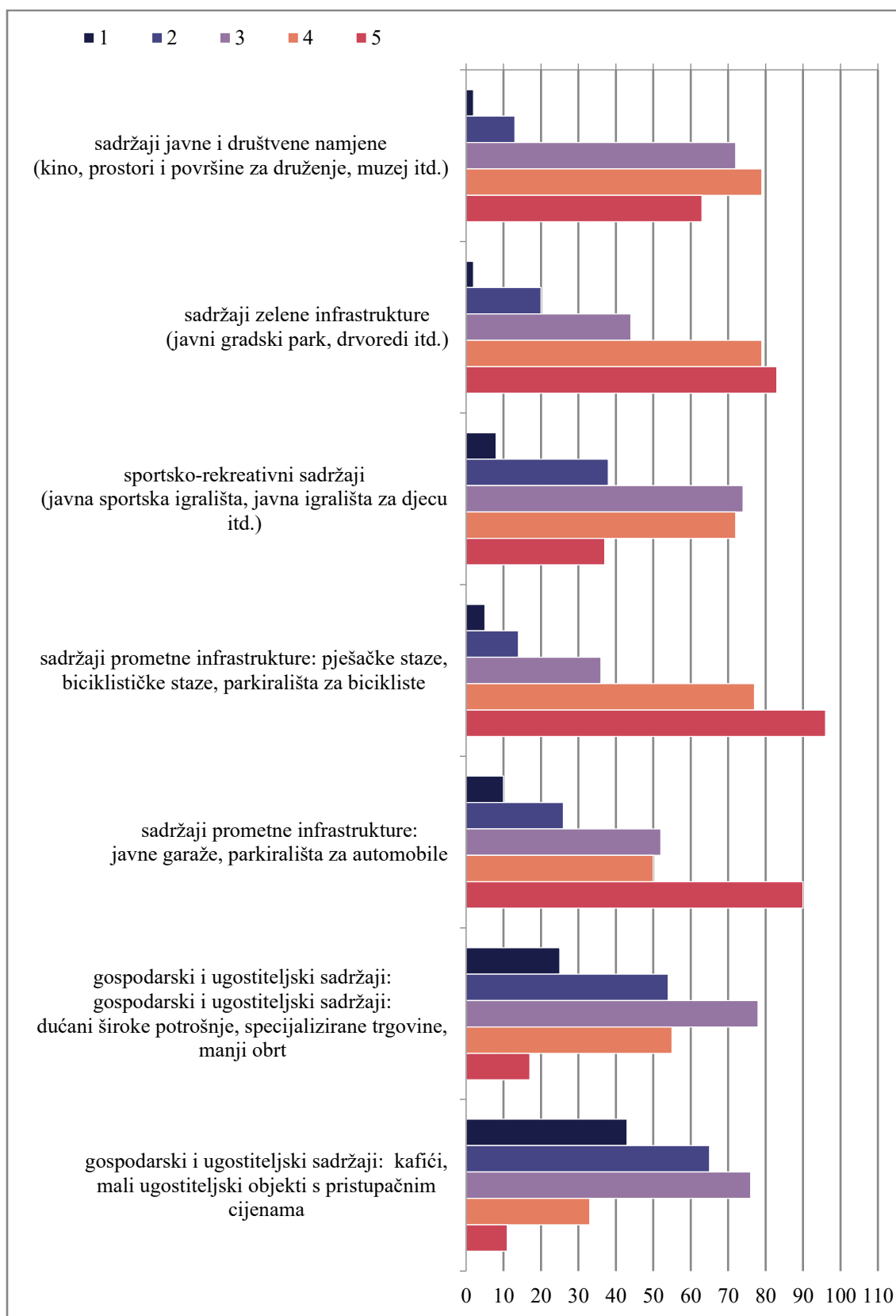
(M, zaposlen na Trešnjevci - sjever, 25 - 34 godine)

Zgusnutost, dominacija stihijske i skućene gradnje, nagrpanost, gubljenje identiteta i orijentacije u prostoru kakve imaju gradovi i naselja, ne postojanje koncepta, smislenosti, uljuđenosti, dominacija vašarsko-trgovačke i kvadratno-iznajmljivačke ideologije, jectini materijaliza, jaki manjak resekta prema dostojanstvu življenja, građanskoj i uljuđenoj svakodnevnici

(Ž, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 55 - 64 godine)

Prilog 10:

Grafički prikaz 6. Distribucija ocjene nedostajanja određenih sadržaja na Trešnjevci - sjever prema osobnom mišljenju ispitanika (1 - uopće ne nedostaju do 5 - izrazito nedostaju).

Prilog 12:

Specifični zapušteni prostori Trešnjevke - sjever - primjeri odgovora ispitanika

Nekoliko primjera odgovora ispitanika koji su svrstani u kategoriju “**Prostor bivše tvornice Bubara**”:

“Prostor Bubare, napuštanje pruge i kolodvora samoborčeka; postoje dosta točkastih zapuštenih i neodržavanih javnih i privatnik zgrada i površina”
(Ž, na Trešnjevku - sjever rijetko dolazi, 65+ godina)

“potez na početku Adžijine, koji uključuje bivša industrijska postrojenja (...)”
(M, , na Trešnjevku - sjever povremeno dolazi, 25 - 34)

“Upravo Bubara”
(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 35 - 54 godine)

“Prostor koji obrubljuje stadion NK Zagreb sa sjevera i istoka”
(M, na Trešnjevci – sjever ponekad obavlja poslove, 55 - 64 godine)

Na Karti 7 može se vidjeti kako se citirani odgovor odnosi upravo na prostor Bubare.

Nekoliko primjera odgovora ispitanika koji su svrstani u kategoriju “**Uži prostorni obuhvat oko prostora Bubare**”:

“(...) prostor na križanju Adžijine i Magazinske koji je već jako dugo ograđen i ništa se ne dešava na njemu.”
(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 25 - 34)

Citirani odgovor dobar je primjer odgovora ispitanika koji je uvršten u kategoriju “Uži prostorni obuhvat oko prostora Bubare” iz razloga što je od prostora Bubare udaljen svega otprilike 150 metara zračnom linijom. Spomenuti prostor vidljiv je na Slici 17 u, a na Karti 6 njegova blizina prostoru Bubare.

Slika 17. Prostor na križanju Magazinske i Adžijine spomenut u odgovoru ispitanika koji je uvršten u kategoriju “Uži prostorni obuhvat oko prostora Bubare”.
Izvor: Google Maps: Magazinska ulica.

Karta 7. Prostor Bubare, prostor na križanju Adžijine i Magazinske te prostor NK Zagreba.

Izvor podloge: ZGGeoportal (2023)/Glavni preglednik.

Karta prikazuje blizinu *prostora na križanju Adžijine i Magazinske ulice*, spomenutog u odgovoru ispitanika, i prostora Bubare te prikazuje kako je prostor koji obrubljuje prostor NK Zagreba, u odgovoru drugog ispitanika, upravo prostor Bubare.

“Oko bubare i sjeverni dio uz prugu, gdje su samo neke zapaštene kućice, stara skladišta, prazne parcele, neodržavani pločnici”

(M, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 18 - 24 godine)

“upravo oko Bubare, od Adžijine 13 do benzinske crpke i zgrade HNK, odnosno stadiona u Kranjčevićevoj”

(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 35 - 54 godine)

“dio između Adžijine i Magazinske”

(Ž, na Trešnjevku – sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 35 - 54 godine)

Nekoliko primjera odgovora ispitanika koji su uvršteni u kategoriju “**Prostor oko Trešnjevačkog plac**”:

“Prostor neposredno uz tržnicu. To je prostor izrazitog potencijala za kvalitetno ostvarenje suvremene gradske tržnice, a i istovremeno rješavanje brojnih urbanističkih problema (nerealizirani zapadni nastavak Vukovarske, nikad riješen spoj Nove ceste sa Slavenskom, raskrižje Ozaljska-Tratinska-Krapinska-Vukovarska). S druge strane, prostor mikro ulica jugozapadno od tržnice (npr. Počiteljska) traži hitnu revitalizaciji, obustavu radova neprilagođenih skali ulica i konačno dugotrajno održivo rješenje.“
(M, svakodnevno prolazi Trešnjevkom - sjever, 25 - 34 godine)

“Iza trešnjevačkog trga je ogroman komad zemlje koji se naizgled uopće ne koristi (sjecište Nove ceste i Vukovarske)”
(M, stanovnik Trešnjevke - sjever, 18 - 24 godine)

“Prostor oko plac, oko zgrade gdje je Konzum, i sve ulice koje se nastavljaju na taj prostor.
(...)”
(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 25 - 34 godine)

"Bivsa Nama sadašnj Konzum kod Trešnjevačkog plac (...)"
(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 35 - 54 godine)

“(...) dio iza Trešnjevačkog plac prema zagrebačkoj aveniji”
(M, odrastao na Trešnjevci - sjever, 25 - 34 godine)

Nekoliko primjera odgovora ispitanika koji su svrstani u kategoriju “**Trešnjevački plac**”:

“(...) kucice koje se ne koriste u djelu plac gdje se prodaje odjeca i obuća (...)"
(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 18 - 24 godine)

“Trešnjevački plac kao prometno križište već dugo ne funkcioniira kako treba i potreban mu je redizajn.”
(M, radi na Trešnjevci - sjever, 25 - 34 godine)

Primjer odgovora ispitanika koji su svrstani u kategoriju “**Prostor bivše tvornice Vesna**”:

“Napustena konstrukcija u Novoj cesti (mislim da je bivsa tvornica) (...)”
(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 18 - 24 godine)

Primjer odgovora ispitanika koji su svrstani u kategoriju “**Nova cesta i prostori u Novoj cesti**”:

“Velika parcela na južnom dijelu Nove ceste, krizanje s Grada Vukovara. Koristi se kao parking.”
(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 35 - 54 godine)

Nekoliko primjera odgovora ispitanika koji su svrstani u kategoriju “**Prostor oko pruge i stara Samoborska pruga**”:

“Sjeveroistočno područje uz prugu (...)”
(Ž, stanovnica Trešnjevke – sjever, 35 - 54 godine)

“Čitav prostor uz prugu”
(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 35 - 54 godine)

Nekoliko primjera odgovora ispitanika koji su svrstani u kategoriju “**Remiza i prostor oko Remize**”:

“Remiza je baš očajna, a ima potencijal i izrazito je bitan prostor koji koriste mnogi”
(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 25 - 34 godine)

“Prostor stare NAME na Remizi i prolaz prema tramvajskoj stanici”
(Ž, posjećuje Trešnjevački plac, 55 - 64 godine)

“Prostor oko Remize (tamo gdje je prije bila Nama, sad je zapuštena građevina)”
(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 25 - 34 godine)

Nekoliko primjera odgovora ispitanika koji su svrstani u kategoriju “**Prostor zone 5**”:

“Po meni najgori prostor Gradske četvrti Trešnjevka su kvartovi Voltino i Rudes tj zona 5 i mislim da njima nema pomoci (...)”

(M, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 25 - 34 godine)

“Sjeverni dio zone 5 (...)”

(Ž, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 35 - 54 godine)

Nekoliko primjera odgovora ispitanika koji su svrstani u kategoriju “**Prostor zone 1**”:

“Zona 1 - ima jako puno potencijala i lokacija je vrhunska”

(M, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 25 - 34 godine)

“(...) revitalizacija bi se trebala fokusirati na zone 1,3,4 jer imaju najviše potencijala i smisla”

(M, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 25 - 34 godine)

Ovaj odgovor, osim što je pripisan kategoriji “Prostor zone 1”, pripisan je i kategorijama “Prostor zone 3” i “Prostor zone 4”.

Zanimljivo je usporediti kako 6 ispitanika smatra da je cijela Trešnjevka izrazito zapuštena, a njih 7 smatra da ne postoji niti jedan zapušteni prostor na Trešnjevci - sjever. Nekoliko primjera odgovora ispitanika koji su svrstani u kategoriju “**Cijela Trešnjevka**”:

“Svi nekako”

(Ž, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 35 - 54 godine)

“cijela trešnjevka je zapuštena, kao i ostatak grada; nema i neće biti pomaka dok god se pojedinačno (kao i u slučaju babure) pokušavaju riješiti stvari. sagledajte zrad u cjelini. strategija!”

(na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 35 - 54 godine)

ocje

“Cijela Trešnjevka je izrazito zapuštena, kao i skoro cijeli Grad Zagreb.”

(M, ne posjećuje Trešnjevku - sjever, 25 - 34 godine)

Prilog 12:

Tablica 6. Specifični zapušteni prostori na Trešnjevci - sjever prema mišljenju ispitanika.

Specifični zapušteni prostori	<i>f</i>
Prostor bivše tvornice Bubara	38
Prostor oko Trešnjevačkog plac	14
Trešnjevački plac	12
Prostor bivše tvornice Vesna	11
Prostor oko pruge i stara Samoborska pruga	10
Nekadašnji kolodvor Samoborčeka i trasa Samoborček	8
Remiza i prostor oko Remize	8
Nova cesta i prostori u Novoj cesti	7
Prostori za trgovačke djelatnosti duž Tratinske i Ozaljske, Ozaljska i Tratinska ulica, Tratinska ulica (5)	7
Ne postoji	7
Uži prostorni obuhvat oko prostora Bubare	6
Ulica Božidara Adžije	6
Cijela Trešnjevka	6
Trešnjevački trg	5
Prostor zone 1	5
Prostor oko Magazinske ulice, Magazinska ulica	4
Prostor zone 2	4
Dom sportova	4
Svi dijelovi s malim starim kucama, stare kuće i njihov okoliš	3
Trg Sportova, javni prostor ispred Doma sportova	3
Rudeš i područje oko Rudeške ceste	3
Bivši tvornički objekti	2
Ljubljanića	2
Pothodnik Cibone, prolaz Cibona	2
Prostor zone 5	2
Ferimport na Golikovoj	2
Rubne zone gradske četvrti, prostori nekadašnje industrije	1
Stadion NK Zagreb	1
Ulice oko podvožnjaka prema Črnomercu.	1
Sjeverozapadni potez od Klanječke i trase bivšeg Samoborčeka do pruge	1

Područje sjeverno od Ozaljske	1
Prostor zone 4	1
MO Nikola Tesla	1
Ne znam osim što među uličicama ima dosta napuštenih i zapuštenih dijelova.	1
Livada prema Selskoj	1
Zelena površina "Grbavica"	1
Prostor na knežiji između pruge i savske	1
Ugao Hrv.sokola i Zagrebačke avenije	1
Trg Krešimira Čosića	1
Haustori starih zgrada	1
Dvorište devete gimnazije	1
Obrti u Končarevoj	1
Voltino naselje	1
Šumopskrba uz Golikovu	1
Munjarski put	1
Prostor iza bivše pivnice Medvedgrad	1
Javor	1
Škola Tomislav	1
Čošak kod Mrzle pive	1
potez od Ozaljske do Zagrebačke avenije na jugu	1
Potok obrastao travom	1
Prostor zone 3	1
Vrtići	1

Prilog 13:

Primjeri nekih odgovora ispitanika čiji je stav da je kompleks bivše tvornice trebalo sačuvati - učvrstiti i ostaviti kao spomen na nekadašnju tvornicu:

“Apsolutno minje neprihvatljivo eušenje spomenika kulture. To je kulturocid”
(Ž, 35 - 54 godine)

“potrebno je čuvati i prenamijeniti industrijsku baštinu, očuvati memoriju grada”
(M, 25 - 34 godine)

“Sam objekt je star oko 150 godina i samim tim bi trebao predstavljat kulturnu baštinu..objekt ima povjest u proizvodnji svile..”
(Ž, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 55 - 64 godine)

“Industrijska baština se mora sačuvati, posebno u prostoru nekadašnje radničke općine”
(M, stanovnik Trešnjevke – sjever, 65+ godina)

"Treba voditi računa o baštini grada Zagreba - povijest i spomen na nju je bogatstvo svakog grada. Prostora za nove stambeno-poslovne potrebe uvijek će biti negdje..."

(Ž, stanovnica Trešnjevke - sjever, 18 - 24 godine)

"Samim sacuvanjem te tvornice postiglo bi se samo čuvanje kulture i razuma."

(Ž, ne dolazi na Trešnjevku - sjever, 18 - 24 godine)

"Grozno mi je to kaj se ruše industrijski arhitektonski biseri. Ak ih već nisu mogli obnovit, ostavljanje nekih zidova kao kulise za buduće namjene, već bi bilo dobro. (...)"

(Ž, ranije živjela na Trešnjevci – sjever, 35 - 54 godine)

"Prije svega - nevjerojatno je da Grad Zagreb nije stavio ovu tvornicu pod strogu zaštitu, iako je stariji od bilo kojeg drugog zaštićenog ind. objekta u Zagrebu. Bubara je bila jedna od prvih ind. građevina južno od pruge, stara točno 130 godina. Orijentacija same građevine je također relikv urbanizma na Trešnjevci, koji nije nikada zaživio. Veliki europski gradovi se diče svojim ind. nasljeđem, dok se u ovom slučaju takve građevine zamjenjuju budućim nekvalitetnim stambenjacima."

(Ž, odrastao na Trešnjevci - sjever, 25 - 34 godine)

"Radi(lo) se o lijepom primjeru industrijske arhitekture koji se mogao urediti, s okolnim prostorom, u centar društvene namjene. No, s obzirom na to da je (sumnjivom) privatizacijom to završilo u privatnim rukama zbog atraktivnog zemljišta pa je čak i uništeno uspješno društveno poduzeće Taxi remont, nije bilo realno za očekivati da će biti nešto za općekorisnu svrhu. Osim toga, koliko znam, tvornica nije bila pod zaštitom."

(Ž, rijetko dolazi na Trešnjevku – sjever, 65+ godina)

"Ne može se svaki grad pohvaliti svojom tvornicom svile u prethodnim godinama.. Smatram da bi bilo lijepo ostaviti ju kao uspomenu ili muzej."

(Ž, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 25 - 34 godine)

"Očuvanje baštine je vrijedna i važna stvar pa tako i industrijske baštine. Iz toga proizlazi i pitanje identiteta kao i razumijevanje sebe i okoline. Stoga smatram da je očuvanje industrijske arhitekture važan zadatak gradske politike uređenja. Baštinske vrijednosti kao i pitanje identiteta uz zanimljivu revitalizaciju nekih zdanja "drugačije" arhitekture daju onu važnu vrijednost "više", daju specifičan "štih" i daleko su kreativniji i poticajniji za promatrača i korisnika. Time

i on sam biva pozvan da djeluje kreativnije, zanimljivije, angažiranije i u konačnici plemenitije.”

(Ž, na Trešnjevku - sjever dolazi najmanje 1 tjedno, 55 - 64 godine)

“Postoje niz EU financijskih instrumenata preko kojih se ovakve lokacije mogu sačuvati, obnoviti i aktivirati u društveno korisne svrhe (brownfield investicija po definiciji). Za koju godinu tu možemo očekivati još koju arhitektonski neukusnu zgradu i dodatan broj priključaka na i ovako slabu infrastrukturu te dodatno gužvanje u tom dijelu kvarta/grada.”

(M, stanovnik Trešnjevke - sjever, 25 - 34 godine)

“Prostor se mogao možda ukomponirati u neko novo, urbano zdanje, mogao je poslužiti kao središte okupljanja mjesne zajednice sa sadržajima za djecu i umirovljenike, okružen zelenilom a u srcu grada.. Više od štete rušenja samog objekta predstavlja bojazan da ce ondje sada niknuti neka monstroznost koja će u potpunosti iskakati iz vizure kvarta. Pritom mi je jasno da ono što je bilo nije bilo naročito lijepo za vidjeti ali lokacija je između stadiona i HNK pogona scenografije i kostima,nasuprot Samoborčeka...Ako nikne zgrada poput Adrisove na Jagićevoj to će biti smiješno...”

(stanovnik/ca Trešnjevke - sjever, 35 - 54 godine)

Prilog 14:

Primjeri nekih odgovora ispitanika čiji je stav da je dobro što je kompleks bivše tvornice srušen:

“Nema smisla učvrstiti ruševinu da bi se mali broj ljudi mogao prisjetiti nekih vremena. Ruševine u velikoj mjeri kvare izgled grada pa je bolje ili ju obnovit s nekom drugom namjerom ili ju srušit.”

(M, stanovnik Trešnjevke - sjever, 25 - 34 godine)

“Ako nije uređeno i ne služi svrsi (ako ne izvornoj, onda prenamijenjenoj) mora se nešto promijeniti. Promjena nije nužno da bude rušenje iste, ali ako ne zadovoljava sigurnosne građevinske uvjete, mora biti srušena kako s potencijalnim urušavanjem ne bi ugrozila koga. Kako god bilo, svakako bih na toj lokaciji otvorio građevinu koja služi društvu, a pritom čuva uspomenu na vlastitu povijest.”

(M, na Trešnjevku – sjever dolazi otprilike 1 mjesečno, 18 - 24 godine)

“Bilo bi najbolje da je zgrada ostala upotjebljiva. Ovako zauzima mjesto koje će, nadam se, biti iskoristeno za nešto produktivno.”

(M, na Trešnjevku – sjever ponekad navrati, 35 - 54 godine)

“Ne treba čuvati nešto što je dotrajalo u toj mjeri i opasno je za korištenje. Trebalo je dokumentirati sve prije rušenja da se sačuva trag za buduće generacije i ostavi mogućnost izvedbe faksimila navedenog kompleksa sa novom namjenom i suvremenim tehnologijama gradnje. Da je bubara proglašena kulturnom baštinom, vjerojatno bi se dogodio sindrom paromlina - ruševina koja godinama (jedva i samo djelomično) stoji i ugrožava sigurnost građana dok je sama vrijednost odavno izgubljena.”

(M, stanovnik Trešnjevke - sjever, 25 - 34 godine)

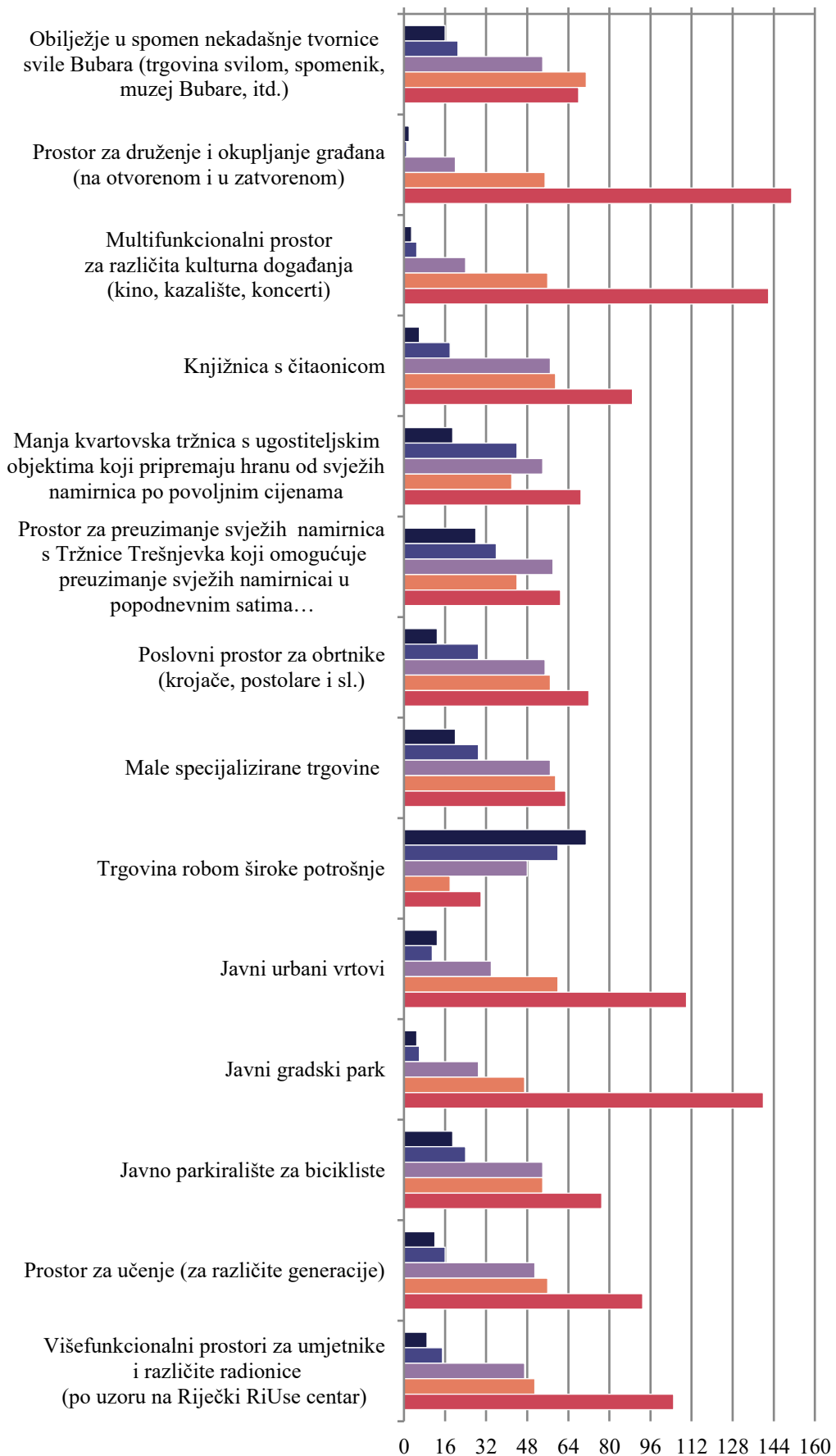
“Iako mi se objekt sviđao i rado bih da je sačuvan, iskustvo mi je pokazalo da kod nas uvođenje posebne zaštite=zapuštanje i nemogućnost uređenja. Ako rušenje znači uređenje prostora i nove javne sadržaje za nas koji tamo živimo, to mi je bolja opcija.”

(Ž, stanovnica Trešnjevke – sjever, 35 - 54 godine)

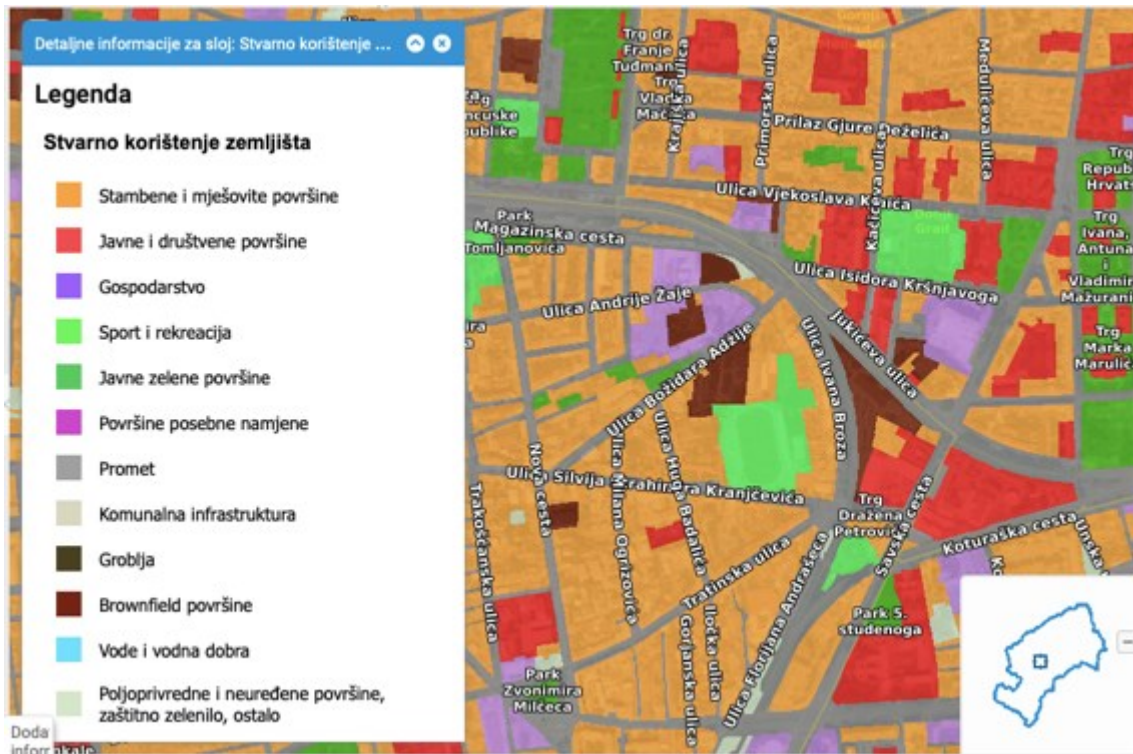
Prilog 15:

Grafički prikaz 13. Distribucija procjene ispitanika o potrebitosti pojedinih sadržaja za revitalizaciju prostora Bubre.

■ 1 (uopće nije potrebno) ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 (izrazito je potrebno)

Prilog 16:

Karta 8. ZGGeoportal (2023): Glavni preglednik: Korištenje i namjena površina: Stvarno korištenje 2020.

Karta 9. ZGGeoportal (2023): Glavni preglednik: Korištenje i namjena površina: Planirana namjena 2022.